

Maa- ja metsätalous-
ministeriö

MARI KATTILAKOSKI, ANTONIA HUSBERG, HANNA-MARI KUHMONEN, JUHA RUTANEN, HILKKA VIHINEN,
PÄIVI TÖYLI, TARJA LUKKARI, EMILIA OSMONEN, TAINA VÄRE, CHRISTELL ÅSTRÖM

Ajassa uudistuva maaseutu - Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2021-2027

Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021:12

Ajassa uudistuva maaseutu

Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2021–2027

Mari Kattilakoski, Antonia Husberg, Hanna-Mari Kuhmonen,
Juha Rutanen, Hilikka Vihinen, Päivi Töyli, Tarja Lukkari, Emilia Osmonen,
Taina Väre, Christell Åström

Maa- ja metsätalousministeriö Helsinki 2021

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Maa- ja metsätalousministeriö

© 2021 tekijät ja maa- ja metsätalousministeriö

ISBN pdf: 978-952-366-382-4

ISSN pdf: 1797-397X

ISBN painettu: 978-952-366-378-7

ISSN painettu: 1238-2531

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2021

Paino: PunaMusta Oy, 2021

Painotuotteet
4041-0619

Ajassa uudistuva maaseutu

Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2021–2027

Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021:12

Julkaisija Maa- ja metsätalousministeriö

Tekijä/t Mari Kattilakoski, Antonia Husberg, Hanna-Mari Kuhmonen, Juha Rutanen, Hilikka Vihinen, Päivi Töyli, Tarja Lukkari, Emilia Osmonen, Taina Väre, Christell Åström

Toimittaja/t Mari Kattilakoski, Antonia Husberg, Hanna-Mari Kuhmonen

Yhteisötekijä Maaseutupoliitiikan neuvosto

Kieli suomi **Sivumäärä** 83

Tiivistelmä

Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma vuosille 2021–2027 on kansallisen maaseutupoliitiikan toimintaohjelma. Sitä toteutetaan maaseutupoliitiikan neuvoston johdolla sekä laajassa yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa.

Maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa monimuotoinen maaseutu nähdään kansallisena menestystekijänä. Maaseutu tarjoaa alustan, resursseja ja ratkaisuja hyvälle elämälle, innovatiivisuudelle, yrittäjyydelle ja kestäväälle yhteiskunnalle. Ohjelmassa korostetaan, että maaseudulla on tarjota ratkaisuja kestävyyskriisiin. Maaseutupoliittisena tavoitteena on, että Suomea kehitetään kokonaisuutena vahvistaen paikallislähtöisiä mahdollisuuksia.

Ohjelman strategisina kiintopisteinä ovat keskinäisriippuvuus, ympäristöoikeudenmukaisuus ja uusi tietotalous, jotka läpileikkaavat ohjelman teemoja.

Kokonaisuohjelman viisi teemaa ovat:

- Luonnonvarojen kestävästä käytöstä enemmän lisäarvoa
- Maaseudun toimijat osana kestäväen siirtymän ratkaisua
- Kilpailukyvyyn ja elinvoiman vahvistaminen
- Sujuvan arjen varmistaminen
- Osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen

Ohjelmassa on kaikkiaan 74 teemoihin liittyvää konkreettista toimenpidettä.

Kokonaisuohjelman toimeenpanoa ja tavoitteiden saavuttamista seurataan ja arvioidaan kahden vuoden välein.

Asiasanat maaseutupoliittikka, maaseutu, maaseudun kehittäminen, maaseudun elinkeinot, paikkaperustaisuus, kestävä kehitys, osaaminen

ISBN PDF 978-952-366-382-4

ISBN painettu 978-952-366-378-7

Asianumero -

ISSN PDF 1797-397X

ISSN painettu 1238-2531

Hankenumero MMM024:00/2021

Julkaisun osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-382-4>

Landsbygd som förnyas i tiden

Landsbygdspolitiskt helhetsprogram 2021–2027

Jord- och skogsbruksministeriets publikationer 2021:12

Utgivare Jord- och skogsbruksministeriet

Författare Mari Kattilakoski, Antonia Husberg, Hanna-Mari Kuhmonen, Juha Rutanen, Hilka Vihinen, Päivi Töyli, Tarja Lukkari, Emilia Osmonen, Taina Väre, Christell Åström

Redigerare Mari Kattilakoski, Antonia Husberg, Hanna-Mari Kuhmonen

Utarbetad av Landsbygdspolitiska rådet

Språk finska **Sidantal** 83

Referat

Landsbygdspolitiska helhetsprogrammet för åren 2021–2027 är nationella landsbygdspolitikens verksamhetsprogram. Det förverkligas under ledning av landsbygdspolitiska rådet och i brett samarbete med berörda parter.

I det landsbygdspolitiska helhetsprogrammet ses den mångsidiga landsbygden som en nationell framgångsfaktor. Landsbygden erbjuder en plattform, resurser och lösningar för ett gott liv, innovativitet, företagande och ett hållbart samhälle. I programmet framhävs att landsbygden har att erbjuda lösningar till hållbarhetskrisen. Landsbygdspolitikens målsättning är att Finland utvecklas som enhet och genom att förstärka platsbaserade möjligheter.

Programmets strategiska fixpunkter är ömsesidigt beroende, miljörättvisa och ny kunskapsintensiv ekonomi. Dessa är genomgående i programmets teman.

Helhetsprogrammets fem teman är:

- Högre mervärde genom hållbar användning av naturresurser
- Landsbygdens aktörer som en del av lösningen på en hållbar övergång
- Stärkande av konkurrenskraft och livskraft
- Tryggande av en fungerande vardag
- Stärkande av delaktigheten och gemenskapen

Programmet omfattar 74 konkreta åtgärder förknippade till ovannämnda teman.

Helhetsprogrammets implementering och förverkligande av målsättningarna följs och utvärderas med två års mellanrum.

Nyckelord landsbygdspolitik, landsbygd, landsbygdsutveckling, landsbygdens näringar, platsbaserad politik, hållbar utveckling, kunnande

---

ISBN PDF 978-952-366-382-4

ISBN tryckt 978-952-366-378-7

Ärendenummer -

ISSN PDF 1797-397X

ISSN tryckt 1238-2531

Projektnummer MMM024:00/2021

URN-adress <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-382-4>

Countryside renewing with the times

Rural policy programme 2021–2027

Publications of the Ministry of Agriculture and Forestry 2021:12

Publisher Ministry of Agriculture and Forestry

Author(s) Mari Kattilakoski, Antonia Husberg, Hanna-Mari Kuhmonen, Juha Rutanen, Hilikka Vihinen, Päivi Töyli, Tarja Lukkari, Emilia Osmonen, Taina Väre, Christell Åström

Editor(s) Mari Kattilakoski, Antonia Husberg, Hanna-Mari Kuhmonen

Group author Rural Policy Council

Language Finnish

Pages

83

Abstract

The Rural Policy Programme for the years 2021–2027 is the working programme for the National Rural Policy. It is implemented under the leadership of the Rural Policy Council and in broad cooperation with different stakeholders.

Diverse rural areas are seen as a national success factor. Rural areas offers a base, resources and solutions for good life, innovation, entrepreneurship and a sustainable society. The programme highlights that rural areas offer solutions to the sustainability crisis. The goal for rural policy is for Finland to be developed as a whole through strengthening place based possibilities.

The strategic focal points of the programme are interdependence, environmental justice and a new knowledge-based economy. These are central throughout the different themes.

The five themes in the Rural Policy Programme are:

- Higher added value through sustainable utilisation of natural resources
- Rural actors as a part of the solution to a sustainable transition
- Strengthening competitiveness and viability
- Securing a fluent everyday life
- Strengthening participation and communality

The programme consists of 74 measures associated to the themes above.

The implementation of the programme and the realization of the measures is evaluated every two years.

Keywords Rural policy, countryside, rural development, rural livelihoods, place based policy, sustainable development, know-how

---

ISBN PDF 978-952-366-382-4

ISBN printed 978-952-366-378-7

Reference number -

ISSN PDF 1797-397X

ISSN printed 1238-2531

Project number MMM024:00/2021

URN address <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-382-4>

Sisältö

Esipuhe	8
1 Kokonaisuohjelman lähtökohdat	11
1.1 Tulevaisuuden maaseutupolitiikkaa suuntaavat ilmiöt.....	12
1.2 Suomen monimuotoinen maaseutu.....	13
1.3 Maaseutupolitiikka politiikan kentässä.....	16
1.4 Paikkaperustainen politiikka ja kehittäminen	18
2 Maaseutupolitiikan visio, kiintopisteet ja tavoitteet	19
2.1 Keskinäisriippuvuus	20
2.2 Ympäristöoikeudenmukaisuus.....	21
2.3 Uusi tietotalous.....	21
3 Teemat ja toimenpiteet	23
3.1 Luonnonvarojen kestävästä käytöstä enemmän lisäarvoa	24
3.1.1 Hoidetaan ja käytetään luontoa ja ympäristöä kestävästi	24
3.1.1.1 Metsien käyttö ja maatalous	24
3.1.1.2 Rakennettu ympäristö ja kulttuuriympäristö	26
3.1.1.3 Vesistöt ja vesistöreitit	27
3.1.2 Lisätään luonnonvarojen käytön paikallista lisäarvoa	27
3.1.3 Edistetään luonnosta saatavaa hyvinvointia	28
3.2 Maaseudun toimijat osana kestäväen siirtymän ratkaisua.....	30
3.2.1 Rakennetaan kestävää ruokajärjestelmää	31
3.2.2 Edistetään hajautettua energiantuotantoa	32
3.2.3 Kehitetään kestävää matkailua.....	33
3.2.4 Vahvistetaan kansallista huoltovarmuutta	35
3.3 Kilpailukyvyyn ja elinvoiman vahvistaminen	36
3.3.1 Edistetään elinvoimaa ja kilpailukykyä toimivilla yhteyksillä.....	37
3.3.1.1 Kehitetään liikennejärjestelmää maaseutualueita palvelevaksi	37
3.3.1.2 Varmistetaan kattavat tietoliikenneyhteydet maaseudulle	38
3.3.2 Vastataan työn murrokseen kehittämällä osaamista ja toimintatapoja	38
3.3.3 Luodaan edellytyksiä paikasta riippumattomaan työhön	39
3.3.4 Edistetään korkeamman lisäarvon luomista paikallisesti.....	40
3.3.5 Vahvistetaan julkisilla hankinnoilla kestävyyttä ja aluetaloutta	42
3.3.6 Kehitetään älykkään sopeutumisen strategiaa vaihtoehdoksi supistuville alueille	43

3.4	Sujuvan arjen varmistaminen	44
3.4.1	Turvataan palvelut uusilla toimintamalleilla ja yhteistyöllä	45
3.4.1.1	Kehitetään monipalvelukeskuksia	47
3.4.1.2	Edistetään sosiaali- ja terveystalvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta	48
3.4.1.3	Turvataan lasten ja nuorten lähiopetus.....	49
3.4.1.4	Tuetaan monipuolista kulttuuri- ja vapaa-ajan toimintaa	50
3.4.1.5	Kehitetään kestäviä liikennepalveluja	51
3.4.1.6	Varmistetaan arjessa välttämätön infrastruktuuri	52
3.4.1.7	Kehitetään arjen turvan toimintamalleja ja verkostoja.....	53
3.4.2	Vahvistetaan hyvinvointia edistävää yhteisöllistä toimintaa	55
3.4.2.1	Vahvistetaan maaseudun kansalaisyhteiskuntaa hyvinvointitoimijana	55
3.4.2.2	Edistetään yhteisöllistä palvelutuotantoa ja yhteiskunnallista yrittäjyyttä	56
3.5	Osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen maaseudulla	57
3.5.1	Vahvistetaan yhteisöllisyyttä ja kansalaistoimintaa	57
3.5.2	Varmistetaan maaseudun asukkaiden mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa	59
3.5.3	Tunnistetaan ja tuetaan maaseudun asukkaiden roolia kestävyys siirtymässä	60
4	Kokonaisohjelman toteuttaminen ja seuranta	62
4.1	Kokonaisohjelman toteuttaminen.....	62
4.2	Kokonaisohjelman toteutumisen seuranta	63
	Lähteet	72
	Liite 1. Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman 2021–2027 ympäristövaikutusten arviointi (SOVA)	73
	Liite 2. Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman 2021–2027 sukupuolivaikutusten arviointi (SUVA)	79

ESIPUHE

Arvoisa lukija

Kannustan ottamaan itsellesi hetken ja syventymään monimuotoisen maaseutumme mahdollisuuksiin. Suomalaisella maaseudulla on avaimia parempaan tulevaisuuteen meille kaikille, ja ne kaikki on otettava käyttöön, jotta siirtyminen kestäväan yhteiskuntaan voidaan toteuttaa oikeudenmukaisesti.

Ajassa uudistuva maaseutu on järjestyksessään seitsemäs maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma. Se on laadittu vuosille 2021–2027. Kokonaisuohjelma on valtioneuvoston asettaman maaseutupoliittikan neuvoston (MANE) toimintaohjelma. Se avaa, millaista kansallista maaseutupoliittikkaa meneillään olevat kehityskulut, erityisesti kestävyyskriisi, väestön ikääntyminen ja väheneminen, digitalisaatio, paikkariippumattomuus, ihmisten lisääntyvä monipaikkaisuus ja myös asumiseen liittyvät muuttuvat mieltymykset, edellyttävät. Se tarjoaa myös näkökulmia paikallisen ja alueellisen politiikan tekemiseen.

Suomi on laajan maaseudun maa. Lähes jokaisessa Suomen kunnassa on maaseutumaisia alueita. Suomalaisista itsensä maalaisiksi kokee 20 prosenttia ja sekä maalaisiksi että kaupunkilaisiksi 37 prosenttia. Maaseutuun kohdistuu suuria odotuksia. Maaseutupoliittikan neuvoston tilaaman ja Luonnonvarakeskuksen tuottaman Maaseutubarometri 2020 -tutkimuksen mukaan kansalaisista 68 prosenttia näkee, että maaseudun merkitys korostuu tulevaisuudessa. Kansalaisista 68 prosenttia myös katsoo, että maaseutu on hyvä toimintaympäristö innovatiiviselle yrittäjyydelle. Yli 80 prosenttia kansalaisista haluaa, että maaseutu on kaikkien saavutettavissa, ja 61 prosenttia näkee maaseudun hyvän elämän paikkana. Joka kolmannelle kansalaiselle maaseutu on tulevaisuudessa tärkeä itsensä toteuttamisen ympäristö. Tärkeä kysymys kuuluu, kuinka päättäjät ja viranhaltijat vastaavat kansalaisten odotuksiin maaseudusta ja vahvistavat hyvän elämän toimintaympäristöjä maaseuduilla.

Kansalaiset haluavat väestöä eri alueille ja myös alueita kohdeltavan yhdenvertaisesti. Mahdollisuuksien tasa-arvon tulee näkyä erilaisilla alueilla. Maaseutubarometri kuitenkin osoittaa, että 62 prosenttia näkee ilmastonmuutokseen liittyvien politiikkatoimien kohtelevan maaseutuja ja kaupunkeja eriarvoisesti. Vain 14 prosenttia katsoo, että politiikkatoimet ovat maaseudun näkökulmasta reiluja ja oikeudenmukaisia. Kansalaisilla on vahva näkemys siitä, että jokaisella tulisi olla oikeus asua siellä, missä haluaa (85 prosenttia), ja että

maaseutua tulee kehittää koko Suomen voimavarana (81 prosenttia). Julkisten palveluiden saatavuuden rajoittamista syrjäisillä alueilla kannattaa vain 22 prosenttia ja vastustaa 63 prosenttia kansalaisista. Myöskään rakentamisen rajoittamista haja-asutusalueilla ei kannateta (61 prosenttia) vaan katsotaan, että maaseudulla elämisen ympäristöystävällisyyttä tulee parantaa ja kehittää (60 prosenttia).

Kokonaisohjelman visiossa todetaan, että monimuotoinen maaseutu on kansallinen menestystekijä ja se tarjoaa alustan ja ratkaisuja hyvälle elämälle, innovatiivisuudelle, yrittäjyydelle ja kestäväälle yhteiskunnalle. Visio korostaa sitä, että hyvän maaseutupolitiikan tekeminen käytännössä vaatii maaseudun monimuotoisuuden tunnistamista politiikassa ja sen valmistelussa. Miten kansallinen menestys voidaan toteuttaa? Vastaus piilee yhteistyössä ja paikalliset tarpeet, voimavarat ja mahdollisuudet huomioivissa ratkaisuisa. Siirtyminen hiilineutraaliin yhteiskuntaan edellyttää laaja-alaista keskustelua, jossa tuodaan esiin maaseudun arjen ja yrittäjyyden näkökulmia sekä päätösten vaikutuksia erilaisilla alueilla.

Paikkaperustaisuus on maaseutupolitiikan lähtökohta. Paikkaperustainen politiikka tarkoittaa, että paikkojen erilaiset olosuhteet, tarpeet ja resurssit tunnistetaan ja huomioidaan politiikan ja kehittämistoimien valmistelussa ja toimeenpanossa. Paikkaperustaisen politiikan ja ratkaisujen tarve korostuu tulevaisuudessa johtuen erityisesti kuntien ja alueiden toimintaympäristöjen muutoksista. Tämä edellyttää muutosta ajattelu- ja toimintatavoissa sekä politiikan ohjauskeinoissa. Maaseutupolitiikka edistää muutosta etenkin informaatio-ohjauksella, kuten tutkimukseen perustuvilla politiikkasuosituksilla.

Suomessa ei ole vain yhtä maaseutua, vaan erilaisia alueita ja paikkoja, joissa on erityyppisissä toimintaympäristöissä arkeaan eläviä ihmisiä, perheitä ja yhteisöjä. Maaseudulla on monenlaisia elinkeinoja ja toimijoita – eri ikäisiä ja taustaisia sekä erilaista osaamista omaavia ihmisiä. Ilman heitä kestävyys siirtymää ei pystytä toteuttamaan.

Maaseutupolitiikassa on otettu aktiivinen rooli eri ikäisten ja taustaisten ihmisten osallistamiseksi rakentamaan maaseutu- ja myös maaseutu-kaupunki-keskusteluun. Lisäämällä yhteistä ymmärrystä etenemme sujuvammin kohti kestävämpiä ratkaisuja. Kokonaisohjelma onkin laadittu laajassa yhteistyössä maaseutupolitiikan ja maaseudun kehittämisen toimijoiden kanssa – kyllä valtionhallintoon. Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman valmisteluun on osallistunut myös nuoria tulevaisuuden tekijöitä.

Keskeistä on, miten pystymme kehittämään, vahvistamaan ja turvaamaan toimintaympäristöihin ja osaamiseen liittyviä edellytyksiä sekä voimaannuttamaan maaseudun ihmisiä, jotta maaseutu voi näyttää tietä kestävyys siirtymään.

Lämmin kiitos kaikille ohjelman valmisteluun osallistuneille! Ohjelma on nyt valmis, ja on tullut sen toimeenpanon aika. Toivon kaikille intoa ja sitoutumista ohjelman tavoitteiden ja toimenpiteiden toteuttamiseen – tehdään se yhdessä!

Jari Leppä
maa- ja metsätalousministeri,
maaseutupolitiikan neuvoston puheenjohtaja
Kesäkuu 2021

1 Kokonaisuohjelman lähtökohdat

Maapallo ei kykene tuottamaan uusiutuvia luonnonvaroja eikä käsittelemään kasvihuonekaasupäästöjä ihmiskunnan ja talousjärjestelmän määräämässä tahdissa. Ilmiö on maailmanlaajuinen ja sen tuloksena on syntynyt globaali kestävyyskriisi. Miten tämä kriisi osaltamme hallitaan, on aikamme keskeisimpiä poliittisia ja taloudellisia kysymyksiä. Maaseudulla on tarjota tähän ratkaisuja. Maaseutu tarjoaa alustan, tilaa, resursseja ja vaihtoehtoisia malleja hyvään elämään, innovatiivisuuteen, kestävään yrittäjyyteen ja yhteiskuntaan.

Kestävyyskriisin hallinta edellyttää jatkuvaa ohjattua ja yhteiskunnallista muutosta, joka perustuu kestäväan kehitykseen. Tästä on kyse myös Suomea poliittisesti sitovassa YK:n kestäväan kehityksen Agenda2030 -toimintaohjelmassa. Sen päämääränä on turvata hyvän elämän edellytykset nykyisille ja tuleville sukupolville. Ympäristö, ihminen ja talous tulee huomioida tasavertaisesti kaikessa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja taloudellisessa toiminnassa. Muutos vaatii päättäjiltä ja valmistelijoilta rohkeutta.

Suomalaisella maaseudulla on runsaasti maailmanlaajuisesti niukkoja resursseja: uusiutuvia luonnonvaroja, puhdasta ilmaa, vettä, tuottavaa maata sekä ympäristöjä, jotka tukevat terveyttä ja hyvinvointia. Näitä tulee vaalia. Maaseudulla sijaitsevien resurssien käyttö tulee olla kokonaiskestävä.

OECD¹ painottaa, että tulevaisuuden maaseutupolitiikassa tulee huomioida keskeiset kestäväan kehityksen tavoitteet, kuten ilmastonmuutoksesta aiheutuvien kielteisten vaikutusten ehkäiseminen ja lieventäminen (sopeutuminen), köyhyyden vähentäminen ja sukupuolten tasa-arvo. OECD korostaa kestäväan kehityksen tavoitteiden ja niiden saavuttamisen edellyttävän kokonaisvaltaista lähestymistapaa sekä paikallistason osallistumista ja toimintaa.

Seitsemäs maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma avaa, millaista kansallista maaseutupolitiikkaa meneillään olevat kehityskulut edellyttävät. Maaseutupolitiikkaa suuntaavia yhteiskunnallisia kehityskulkuja ovat erityisesti kestävyyskriisin hallinta, muuttuva

---

1 OECD Regional Development Ministerial (2019). Principles on Urban Policy and on Rural Policy. Megatrends: Building Better Futures for Regions, Cities and Rural Areas. Organisation for Economic Co-operation and Development (Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD)

sosioekonominen rakenne, digitalisaatio ja paikkariippumattomuus, lisääntyvä monipaikkaisuus sekä muuttuvat asumismieltymykset ja lisääntyvä kiinnostus maaseutua kohtaan. Myös covid-19-pandemia vaikuttaa pitkällä aikavälillä maaseudun kehitykseen vauhdittain erityisesti yllä mainittuja kehityskulkuja.

1.1 Tulevaisuuden maaseutupolitiikkaa suuntaavat ilmiöt

Kestävyyskriisin hallinnassa on kyse ennen kaikkea muutoksesta kohti kestävä, vähähiilisyteen perustuvaa toimintaa ja taloutta. On pyrittävä tilaan, jossa luonnonvarojen käyttö ei ylitä luonnon kantokykyä ja jossa turvaamme luonnon monimuotoisuutta. Tämä edellyttää vallitsevien yhteiskuntarakenteiden ja toimintojen perustavanlaatuisista muutosta. Uusiutumattomien luonnonvarojen käyttöä tulee vähentää ja korvata uusiutuvien luonnonvarojen kestävällä käytöllä. Siirtymä kestäväan yhteiskuntaan edellyttää vanhasta pois oppimista ja uuden oppimista, niin päätöksenteossa kuin arjessa. Kestäväan asumiseen, liikkumiseen, palvelutuotantoon sekä ruoan ja energian tuotantoon tulee rohkeasti hakea ja jalkauttaa maaseudulle soveltuvia ratkaisuja.

Maaseudun sosioekonomiseen rakenteeseen vaikuttavat väestökehityksen lisäksi myös koulutustasoon ja työpaikkarakenteeseen liittyvät kysymykset. Monissa maaseutukunnissa väestö vähenee ja ikääntyy syntyvyyden laskun, muuttotappion ja ihmisten eliniän pidentymisen myötä. Erityisesti nuorten ja naisten poismuutto ja vaikeudet työllistyä maaseudulla, samoin kuin maahanmuuttajien kotouttamisen ja tähän liittyvien palvelujen keskittyminen kaupunkiseuduille, vaikuttavat maaseutukuntien väestökehitykseen. Vakituksessa väestörakenteessa tapahtuvat muutokset heijastuvat niin työpaikka-, koulutus- kuin palvelutarjontaan, ja viime kädessä alueiden eriytyvään kehitykseen. Luonnollinen väestökehitys näkyy maaseutualueilla myös työvoimapulana, joka koskettaa seuraavan kymmenen vuoden aikana esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuoltoalaa.

Digitalisaatio ja paikkariippumattomuus linkittyvät kiinteästi käynnissä olevaan työn murrokseen sekä uusiin tapoihin järjestää, tuottaa ja käyttää palveluja. Digitalisaatio mahdollistaa uudella tavalla paikkariippumattoman opiskelun, työskentelyn ja yrittämisen. Ihmiset voivat valita asuin- ja työpaikkansa entistä enemmän omien mieltymystensä mukaan. Paikkariippumattoman työn lisääntymistä on vauhdittanut covid-19-pandemia, jonka aikana arviolta 1,2 miljoonaa suomalaista on ollut etätyössä.

Lisääntyvä monipaikkaisuus näkyy yhä useamman ihmisen arjessa, elämässä ja tulevaisuudennäkymissä. Erityisesti työn murrokseen liittyvä ja kausityöhön kytkeytyvä monipaikkainen asuminen sekä vapaa-aikaan liittyvät mieltymykset lisäävät maaseutualueiden monipuolista käyttöä. Kun maaseudun merkityksellisyys moninaistuu, tuo tämä maaseuduille uudenlaisia toimijoita ja toimintoja. Monipaikkaisuus vaikuttaa myös kuntien ja

alueiden elinvoimaan. Sen vaikutusten tunnistaminen niin julkisten kuin yksityisten palvelujen kysyntään sekä infrastruktuurin käyttöön on entistä tärkeämpää, kun politiikkaa valmistellaan. Monipaikkaisuus edellyttää lisää tutkimusta sekä sen seurantaan liittyvän tilastoinnin kehittämistä ja parempaa huomioimista päätöksenteossa.

Maaseutuasuminen kiinnostaa yhä useampia suomalaisia, myös nuoria. Nuorten trendeissä ja arvopohjissa näkyy muutoksia, jotka liittyvät kiinteästi maaseutuun ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin. Tutkimukset² osoittavat, että erityisesti harvaan asuttu maaseutu kuuluu nuorten tulevaisuuden unelmiin. Tärkeää on vastata maaseutuun kohdistuvaan kysyntään ja edistää trendien valtavirtaistumista. Maaseutu koetaan vahvasti hyvän elämän paikkana. Sitä arvostetaan turvallisenä ja väljänä elinympäristönä, jossa luonto on lähellä ja jossa voi toteuttaa omaa itseään ja olla osa yhteisöä. Vaikka ekologisen asumisen mahdollisuudet kiinnostavat yhä useampia, luo asuntojen heikko saatavuus konkreettisia haasteita halukkaille maallemuuttajille.

Covid-19-pandemia on vaikuttanut ihmisten ja yritysten toimintaan. Erityisesti matkailu- ja ravintola-alalla toiminta on vaikeutunut. Toisaalta esimerkiksi maaseutumatkailu herättää uudella tavalla kiinnostusta. Pandemia menee aikanaan ohi, mutta sen hallintakeinot (esim. liikkumisrajoitukset ja etätyöhön sekä opiskeluun liittyvät suositukset ja määräykset) tulevat mitä ilmeisimmin vaikuttamaan yhteiskuntaan myös pidemmällä aikavälillä. Ne ovat jo vaikuttaneet esimerkiksi etätyöhön liittyviin toimintatapoihin ja -kulttuuriin. Pidemmän aikavälin vaikutusten selvittäminen edellyttää yhteiskunnallista ja paikkatietoista seuranta- ja tutkimusta.

1.2 Suomen monimuotoinen maaseutu

Hyvän maaseutupolitiikan tekeminen edellyttää maaseudun monimuotoisuuden tunnistamista. Suomalainen maaseutu on mosaiikki erilaisia alueita, paikkoja, ympäristöjä, yhteisöjä ja ihmisiä. Suomen pinta-alasta 95 prosenttia on maaseutua.

Maaseutubarometrillä selvitetään säännöllisesti suomalaisten näkemyksiä maaseudun olemuksesta. Maaseutuun liitetään vahvasti ominaisuuksia kuten luonto, perinteet, yhteisöllisyys ja ahkeruus sekä hyvä elämä. Maaseutu nähdään yhä enemmän myös tulevaisuuden voimavarana.

---

2 [Maaseutubarometri 2020; Ruralization -tutkimus- ja innovaatiohanke \(2019–2023\)](#)

Suomen moninaiset maaseutualueet

Tilastollisesti maaseutua kuvataan ja luokitellaan maaseutupolitiikassa paikkatietoihin pohjautuvalla kansallisella kaupunki-maaseutu -luokituksella (Suomen ympäristökeskus 2020³), joka on riippumaton alueiden hallinnollisista rajoista (kuva 1).

Luokittelu jakaa alueita väestö-, työvoima-, työmatka- ja rakennustietojen sekä tieverkko- ja maankäyttöaineistojen pohjalta kolmeen kaupunki- ja neljään maaseutuluokkaan, jotka ovat maaseudun paikalliskeskukset, kaupungin läheinen maaseutu, ydinmaaseutu ja harvaan asuttu maaseutu. On tärkeää tunnistaa, että olosuhteet kullakin maaseutualueella ovat erilaisia. Lisäksi on tärkeää huomioida, että myös alueluokkien sisällä maaseutu on monimuotoista.

Suurempien kaupunkialueiden ulkopuolella sijaitsevat taajamakeskukset, pikkukaupungit ja isot kirkonkylät. *Maaseudun paikalliskeskuksissa* asuu vakituisesti vajaa 6 prosenttia Suomen väestöstä eli noin 310 100 asukasta.

Kaupungin läheinen maaseutu on toiminnallisesti ja fyysisesti lähellä kaupunkialueita. Nämä maaseutumaiset alueet kytkeytyvät osaksi kaupunkien toiminnallista työssäkäyntialuetta. Kaupungin läheisellä maaseudulla asuu vakituisesti noin 7 prosenttia Suomen väestöstä eli noin 400 000 asukasta.

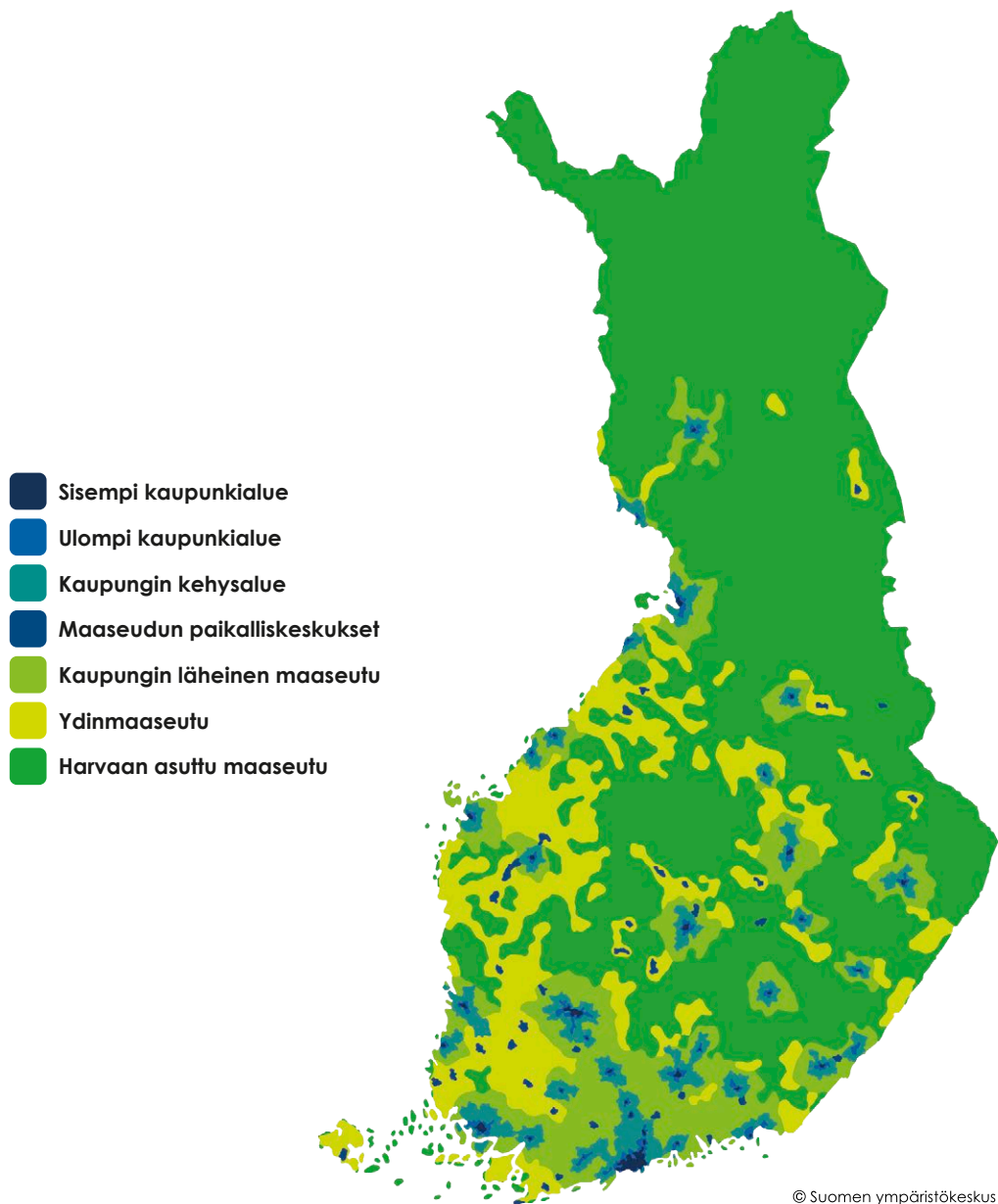
Ydinmaaseutua luonnehtii intensiivinen maankäyttö ja/tai paikallistasolla monipuolinen elinkeinorakenne ja suhteellisen tiiviis asutus. Ydinmaaseudulla asuu vakituisesti noin 10 prosenttia Suomen väestöstä eli noin 530 000 asukasta.

Harvaan asuttu maaseutu on aluetta, jossa ei ole toiminnoiltaan monipuolisia keskittymiä tai ne ovat pieniä ja sijaitsevat etäällä toisistaan. Alueen maa-alueesta suurin osa on metsää. Harvaan asutuilla alueilla asuu vakituisesti noin 5 prosenttia suomalaisista eli noin 280 000 asukasta.

3 Helminen, Ville, Kimmo Nurmio & Sampo Vesänen (2020). Kaupunki-maaseutu-alueuokitus 2018 - paikkatietopohjaisen alueuokituksen päivitys. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 21/2020.

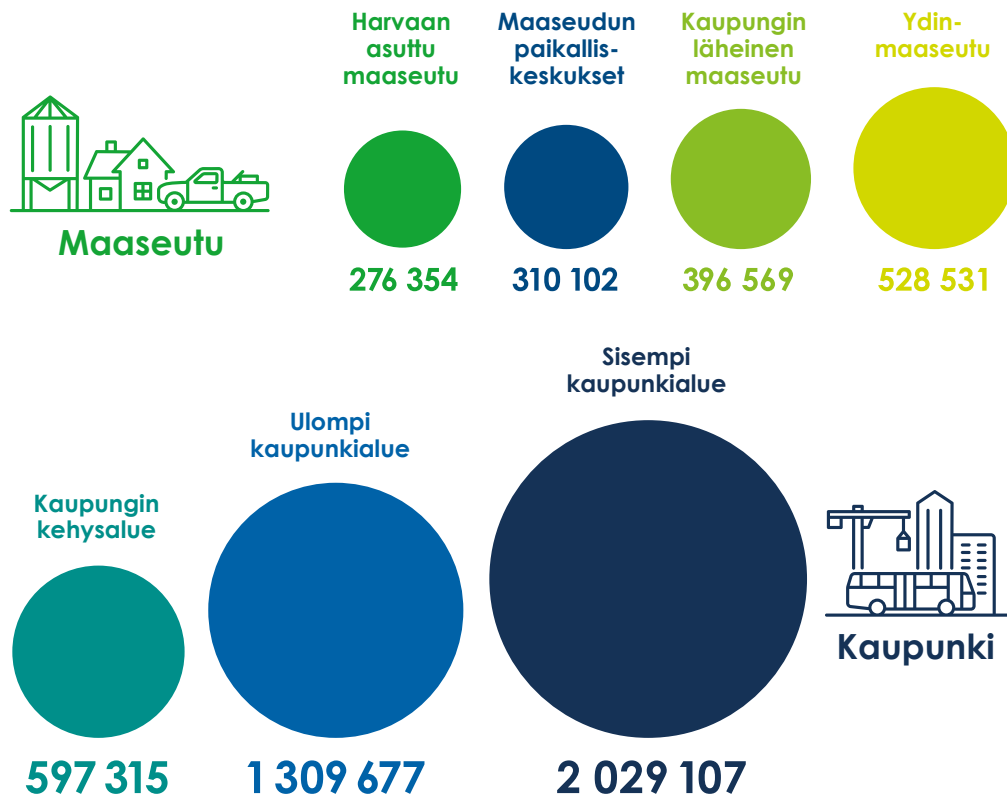
Väestömäärät on esitetty alueluokittain kuvassa 2, jossa on esitetty myös kaupungin kehysalue (n. 600 000 henkilöä), ulompi kaupunkialue (n. 1,3 miljoonaa henkilöä) ja sisempi kaupunkialue (n. 2 miljoonaa henkilöä).

Kuva 1. Kaupunki-maaseutuluokitus (lähde: Suomen ympäristökeskus 2018)

Kuva 2. Väestömäärä alueittain (lähde: Tilastokeskus 2018)

1.3 Maaseutupolitiikka politiikan kentässä

Maaseutupolitiikka on osa kansallisen aluekehittämisen kokonaisuutta, johon kuuluvat maaseutupolitiikan lisäksi kaupunkipolitiikka ja saaristopolitiikka.

Maaseutupolitiikka voidaan jakaa laajaan ja suppeaan maaseutupolitiikkaan (kuva 3). Sitä toteutetaan kaikilla aluetasoilla (kansainvälinen, kansallinen, alueellinen, paikallinen), ja se näkyy konkreettisesti eri alueilla asuvien kansalaisten arjessa. Maaseutupolitiikkaa tekevät ja toteuttavat niin julkisen, yksityisen kuin kansalaisyhteiskunnan toimijat – kaikki, jotka tekevät päätöksiä ja toimia, jotka vaikuttavat mahdollisuuksiin elää, asua, yrittää ja toimia eri maaseutualueilla (katso tietolaatikko sivulla 14–15).

Laaja maaseutupolitiikka viittaa ajatus- ja toimintatapaan, jossa maaseutualueet ja niiden asukkaat, yhteisöt, yrittäjät ja toimintaympäristöt tehdään näkyväksi eri hallinnonalojen valmistelussa ja eri aluetasoilla (kansallinen, maakunta, kunta) tapahtuvassa päätöksenteossa. Se kattaa kansalliset poliittiset ohjelmat ja linjaukset eri ministeriöiden hallinnonaloilta mukaan lukien valtion talousarvion. Laajassa maaseutupolitiikassa yhteensovitus on tärkeää. Sidosryhmät toimivat yhdessä yhteiskunnallisten ja maaseutupoliittisesti tärkeiden tavoitteiden saavuttamiseksi.

Suppea maaseutupolitiikka käsittää välineitä ja toimenpiteitä, joiden täsmällinen tarkoitus on maaseudun kehittäminen. Tärkein yksittäinen väline on Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahasto (maaseuturahasto). Sen avulla rahoitetaan Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelman toimenpiteitä. Jatkossa vastaaventyypiset toimenpiteet sisältyvät EU:n yhteisen maatalouspolitiikan (CAP) kansalliseen strategia-suunnitelmaan. Myös valtionavusteinen kylätoiminta on keskeinen väline suppeassa maaseutupolitiikassa.

Valtioneuvoston asettaman maaseutupolitiikan neuvoston (MANE) tehtävänä on yhteensovittaa laajan ja suppean maaseutupolitiikan kehittämistoimia. Painopiste on laajassa maaseutupolitiikassa. Tavoitteena on suunnata ja tehostaa maaseutuun kohdistettavia politiikkatoimia ja resurssien käyttöä.

Kuva 3. Laaja ja suppea maaseutupolitiikka – maaseutupolitiikka politiikan kentässä

1.4 Paikkaperustainen politiikka ja kehittäminen

Paikkaperustaisuus on maaseudun kehittämisen ja maaseutupolitiikan lähtökohta niin kansainvälisesti (OECD) kuin kansallisesti. Paikkaperustainen politiikka ja kehittäminen tarkoittavat, että paikkojen erilaiset olosuhteet, tarpeet ja resurssit tunnustetaan ja huomioidaan politiikan ja kehittämistoimien valmistelussa ja toimeenpanossa.

Perinteisillä politiikkatoimilla ei kyetä vastaamaan riittävästi alueiden erilaisiin ja nopeastikin muuttuviin tarpeisiin. Paikkaperustainen lähestymistapa⁴ mahdollistaa eriytyvään aluekehitykseen vastaamisen kohdennetuilla ja räätälöidyillä toimilla. Tämä parantaa politiikan ja kehittämistyön osuvuutta ja tuloksellisuutta sekä antaa eri alueilla toimiville ihmisille ja yrityksille tasapuoliset mahdollisuudet osallistua myös laajempiin yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin verkostoihin ja järjestelmiin.

Paikkaperustainen kehittäminen pohjaa laaja-alaiseen yhteistyöhön eri toimijoiden ja tasojen välillä. Lähestymistavassa verkostomainen toiminta, poikkihallinnollisuus ja sektoreiden välinen yhteistyö korostuvat. Se integroi uusia toimijoita ja resursseja kehittämistyöhön ja mahdollistaa alueen, kuten koko kunnan ja/tai maakunnan, potentiaalinen tehokkaan ja kokonaisvaltaisen hyödyntämisen.

Paikkaperustaisen politiikan ja ratkaisujen tarve korostuu tulevaisuudessa, mikä johtuu erityisesti kuntien ja alueiden toimintaympäristöjen muutoksista. Tämä edellyttää kuitenkin muutosta ajattelu- ja toimintatavoissa sekä politiikan ohjauskeinoissa. Maaseutupolitiikka edistää muutosta etenkin informaatio-ohjauksella, kuten tutkimukseen perustuvilla politiikkasuosituksilla.

---

4 Luoto, Iilka, Mari Kattilakoski & Peter Backa (2016). Näkökulmana paikkaperustainen yhteiskunta. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 25/2016.

2 Maaseutupolitiikan visio, kiintopisteet ja tavoitteet

Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma (jäljempänä ohjelma) on kansallisen maaseutupolitiikan toimintaohjelma. Sitä toteutetaan MANEn johdolla erityisesti sihteeristön, teemaattisten verkostojen sekä tutkimus- ja kehittämishankkeiden kautta, mutta myös laajassa yhteistyössä maaseutupolitiikan sidosryhmien kanssa.

Ohjelmassa asetetaan tavoitteet ja niihin tähtäävät teemakohtaiset toimenpiteet ajassa uudistuvan maaseudun kehittämiseksi. Samalla edistetään koko maan tasapainoista kehittämistä. Tavoitteita ja toimenpiteitä ohjaa maaseutupolitiikan visio, joka on esitetty alla olevassa infolaatikossa. Ohjelman aikajänne (2021–2027) on hallituskautta pidempi ja yhteneväinen Euroopan unionin (jäljempänä EU) rahoituskauden kanssa. Ohjelman tavoitteita edistetään soveltuvin osin myös kansainvälisellä yhteistyöllä.

Maaseutupolitiikan visio

Monimuotoinen maaseutu on kansallinen menestystekijä. Se tarjoaa alustan ja ratkaisuja hyvälle elämälle, innovatiivisuudelle, yrittäjyydelle ja kestäväälle yhteiskunnalle. Suomea kehitetään kokonaisuutena vahvistaen paikallislähtöisiä mahdollisuuksia.

Ohjelma ja sitä ohjaava visio pohjautuvat laajan tutkijaryhmän kirjoittamaan strategiaan ”Maaseutu kestävyysmurroksen tuulenhalkojaksi”⁵. Strategisina kiintopisteinä toimivat keskinäisriippuvuus, ympäristöoikeudenmukaisuus ja uusi tietotalous. Strategiset kiintopisteet näyttävät suunnan kohti ohjelman visiota.

5 Maaseutu kestävyysmurroksen tuulenhalkojaksi. Maaseutupolitiikan strategia 2021–2027. (maaseutupolitiikka.fi)

2.1 Keskinäisriippuvuus

Keskinäisriippuvuus tarkoittaa ajattelu- ja lähestymistapaa, jossa asioita tarkastellaan kokonaisvaltaisesti pyrkien ymmärtämään niiden keskinäisiä yhteyksiä. Ohjelmassa keskinäisriippuvuus huomioidaan erityisesti kolmesta näkökulmasta: yhteys hyvinvointimme ja luonnon välillä, eri alueiden väliset riippuvuussuhteet sekä sektoreiden välinen yhteistyö.

Lähtökohtana on ymmärrys hyvinvointimme kytkeytymisestä tiiviisti luonnon ja sen monimuotoisuuden tilaan. Luonnon ylläpitämät ekosysteemipalvelut ovat välttämättömiä elämälle maapallolla. Inhimillinen toiminta ja hyvinvoinnin ylläpitäminen on sopeutettava ekologisen kestävyuden rajoihin. Tämän tulee näkyä kaikessa yhteiskunnallisessa ja taloudellisessa toiminnassa sekä päätöksenteossa.

Tärkeää on myös ymmärtää, että alueiden kehitys on toisistaan riippuvaista. Suomen suuri maaseutu, laaja saaristo, erikokoiset kuntakeskukset ja kaupunkiseudut muodostavat toisiaan tarvitsevan ja täydentävän symbioosin. Esimerkiksi seutukaupungeilla ja niiden kehityksellä on tärkeä rooli ympäröivien maaseutualueiden palvelu- ja asiointikeskittyminä. Alueiden väliset riippuvuussuhteet vahvistuvat ihmisten lisääntyvän monipaikkaisuuden ja paikkariippumattomuuden myötä. Maaseudulla sijaitsevat aineettomat ja aineelliset resurssit kytkeytyvät entistä laajemmin paitsi alueellisiin myös kansallisiin ja globaaleihin osaamisen, tuotannon ja yhteistyön verkostoihin.

Yhteiskunnallisten toimintojen ja palvelujen ylläpitäminen ja kehittyminen edellyttävät entistä tiiviimpää sektoreiden ja eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Julkisen sektorin ohella myös yksityisellä sektorilla ja kansalaisyhteiskunnalla on tärkeä rooli niin elinkeinojen ja työllisyyden edistämisessä kuin myös palvelujen tuottamisessa maaseutualueilla. Kestävä demokraattinen yhteiskunta tarvitsee vahvaa kansalaisyhteiskuntaa, ja vahva kansalaisyhteiskunta puolestaan osallisuutta, toimijuutta ja kumppanuutta tukevaa ja mahdollistavaa julkista sektoria.

Maaseutupoliittinen tavoite vuoteen 2027

Suomea kehitetään kokonaisuutena huomioiden ihmisen ja luonnon sekä eri alueiden ja sektoreiden väliset riippuvuussuhteet. Tavoitteena on kokonaiskestävä yhteiskunta, jonka lähtökohtana on paikallisten tarpeiden ja olosuhteiden huomioiminen ja voimavarojen vahvistaminen.

2.2 Ympäristöoikeudenmukaisuus

Ohjelmassa ympäristöoikeudenmukaisuus on laaja-alainen näkökulma kestävyys siirtymään. Sen ytimessä on reiluus eri toimijoiden, paikkojen ja sukupolvien välillä. Ympäristöoikeudenmukaisuuden ytimessä on luonnon ekosysteemien vaaliminen ja luonnonvarojen käytöstä syntyvien hyötyjen ja mahdollisten haittojen jakautuminen sosiaalisesti ja alueellisesti oikeudenmukaisesti. Tässä ohjelmassa ympäristöoikeudenmukaisuus kytkeytyy myös laajempaan oikeudenmukaisuuden näkökulmaan, jonka mukaan maaseudun asukkaiden oikeudet ja mahdollisuudet asumiseen, peruspalveluihin, toimeentuloon sekä liikkumiseen tulee turvata.

Suurin osa Suomen luonnonvaroista sijaitsee maaseutualueilla. Luonnonvarojen käytön tulee pohjautua paitsi ekosysteemien ja luonnon monimuotoisuuden vaalimiseen myös maaseudun paikallisten olosuhteiden, eri toimijoiden ja elinkeinojen huomioimiseen. Ympäristöoikeudenmukaisuuden näkökulma korostaakin sosiaalisesti kestäviä prosesseja luonnonvarojen hyödyntämisessä. Eri toimijoilla tulee olla riittävät mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa omaa elinympäristöä koskevaan päätöksentekoon.

Maaseutupoliittinen tavoite vuoteen 2027

Suomea kehitetään kokonaisuutena. Maaseudulla sijaitsevien luonnonvarojen käyttö on vastuullista ja oikeudenmukaista ja huomioi paikalliset ympäristöt, olosuhteet, toimijat ja elinkeinot. Hyvän elämän, riittävyyden ja sujuvan arjen edellytykset turvataan koko maassa.

2.3 Uusi tietotalous

Maaseudun tietotalous kiinnittyy vahvasti luonnonympäristöihin ja kykyyn yhdistellä erilaista tietoa: korkean teknologian osaamista, tutkimustietoa sekä käytännönläheistä ja paikallista tietoa. Maaseudulla sijaitseviin aineellisiin ja aineettomiin resursseihin ja monipuoliseen tietoon pohjaava tietotalous tulee nostaa globaalien arvoketjujen kärkeen.

Korkeasti koulutettu väestö, korkea osaamista vaativat ammatit, tutkimus- ja kehittämissyö sekä kaikki se taloudellinen toiminta, joka edustaa globaalien arvoketjujen yläosaa, muodostavat tietotalouden perustan. Tietotalouteen on perinteisesti yhdistetty huipputeknologia ja toimialoja kuten markkinointi, rahoitus ja vakuutus sekä konsultointi. Tietotalous tulee kytkeytymään yhä tiiviimmin myös luonnonvarojen resurssitehokkaaseen

käyttöön sekä tähän kytkeytyviin teknologisiin innovaatioihin ja niiden pohjalta toimiviin palveluihin. Innovaatiot ja jalostusasteen kasvattaminen maaseudulla nojautuvat käytettävissä olevaan sosiaaliseen ja inhimilliseen pääomaan.

Suomalaista tietotaloutta on kehitetty julkisilla investoinneilla, jotka ovat keskittyneet vahvasti yliopistokaupunkien ympärille. Näin julkisilla varoilla on tuotettu alueellisesti rajoituvia kilpailuetuja, jotka ovat luoneet alueellisen eriarvoistumisen elementtejä. Siirtymä kestävään yhteiskuntaan edellyttää, että kansalliset linjaukset kiinnittävät myös maaseutualueet ja -toimijat tietotalouteen ja tähän liittyvään innovaatiotoimintaan ja -rahoitukseen. Tämä on tärkeää, sillä yksityiset investoinnit seuraavat julkisia investointeja ja niitä tarvitaan maaseutualueille lisää. Päättäjien on luotava näkymiä, että maaseudun tietotalouteen kannattaa investoida osana kestäväen talouden politiikkaa.

Maaseutupoliittinen tavoite vuoteen 2027

Suomea kehitetään kokonaisuutena. Maaseutualueilla sijaitsevat aineelliset ja aineettomat resurssit yhdistetään monipuoliseen tietoon ja taitoon. Maaseudun uusi tietotalous nostetaan globaalien arvoketjujen kärkeen. Maaseudulla toimivat ihmiset, yhteisöt ja yrittäjät sekä alueille suuntaavat uudet osaajat tuottavat ratkaisuja kestäväen talouteen.

3 Teemat ja toimenpiteet

Luvussa kaksi esitetty visio ja strategisten kiintopisteiden tavoitteet ohjaavat tässä luvussa esitettyjä teemoja ja toimenpiteitä. Strategiset kiintopisteet (kts. luvut 2.1-2.3) läpileikkaavat ohjelman teemoja ja toimenpiteitä eri painoituksin (kuva 4).

Kuva 4. Maaseutupolitiikan visio, kiintopisteet ja teemat

3.1 Luonnonvarojen kestävästä käytöstä enemmän lisäarvoa

Hyvinvoivat luonto- ja kulttuuriympäristöt ovat kaikkien etu. Sopeuttamalla ihmisten toiminta ja kulutus ekologisen kestävyuden rajoihin, vaalimalla luonnon monimuotoisuutta sekä hoitamalla ja käyttämällä luontoa kestävästi luomme mahdollisuuksia hyvään elämään myös tulevaisuudessa. Hyvinvoivat luonto- ja kulttuuriympäristöt lisäävät kiinnostusta maaseutuasumista kohtaan. Samalla ne tarjoavat mahdollisuuksia yritystoiminnalle maaseudulla. Tärkeää on, että toimintamallien ja yritystoiminnan kehittämisen tueksi on saatavilla riippumatonta tutkimustietoa.

Suomen kestävä kasvun ohjelmalla⁶ tuetaan ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä kasvua. Ohjelmalla pyritään vauhdittamaan vihreää siirtymää eli talouden rakennemuutosta kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa. Työllisyysasteen ja osaamistason nostamisella vahvistetaan tuottavuutta ja kestävä kasvua.

Maaseutupolitiikan tehtävänä on edistää luonnonvarojen kestävä sekä sosiaalisesti ja alueellisesti oikeudenmukaista käyttöä. Tehtävänä on myös nostaa esiin maaseudun asukkaiden, yhteisöjen ja yrittäjien näkökulmaa erityisesti elinkeinoja sekä alueiden käyttöä koskevissa kysymyksissä.

3.1.1 Hoidetaan ja käytetään luontoa ja ympäristöä kestävästi

3.1.1.1 Metsien käyttö ja maatalous

Suhteemme metsään on moniulotteinen. Kaikki se, mitä teemme metsille, metsässä tai metsän vaikutuksesta kuvastaa metsäsuhdettamme. Tämä avaa mahdollisuuksia metsien kestäväan ja monipuoliseen käyttöön sekä lisäarvon tuottamiseen myös paikallisesti. Metsäsuhteen vahvistaminen on yksi avain maaseudun elinkeinotoiminnan ja metsästä saatavien hyötyjen monipuolistamiseksi. Panostusta metsien laajempaan kestäväan hyödyntämiseen tarvitaan niin kansallisella, alueellisella kuin paikallisella tasolla. Tämä edellyttää metsien kestävä käyttöä koskevan tietopohjan ja ymmärryksen lisäämistä. Myös eri toimijatahojen intressien yhteensovittaminen kuin myös sukupolvien välinen dialogi aiheesta on tärkeää.

Metsäpolitiikalla ohjataan metsien käyttöä, metsän- ja luonnonhoitoa, hakkuita ja puun korjuuta. Metsäpolitiikalla pyritään myös yhteensovittamaan metsiin kohdistuvia

⁶ Suomen kestävä kasvun ohjelma: Alustava elpymis- ja palautumissuunnitelma. Valtioneuvoston julkaisu 2021:22.

keskenään ristiriidassa olevia ilmasto- ja elinkeinopoliittisia tavoitteita. Lakisääteisissä alueellisissa metsäohjelmissa on puuntuotannon lisäksi tavoitteita koskien myös puura-kentamista, luonnontuotteita, luontomatkailua sekä ilmastonmuutoksen hillintää. Alueel-liset metsäohjelmat jalkauttavat käytäntöön Euroopan unionin metsästrategiaa ja kan-sallisen metsästrategian tavoitteita. Näitä ovat muun muassa luonnon monimuotoisuu-den lisääminen, ilmastonmuutoksen hillintä ja maaseudun kehittäminen. Tärkeää olisi, että lisäarvoa sekä paikallisesti että kansallisesti saataisiin metsien resurssitehokkaalla hyödyntämisellä.

Suomalaisille kotimaassa tuotettu ruoka on tärkeää. Kansallisen maatalouden edellytyk-sistä huolehtiminen luo perustan kestäväälle ruokajärjestelmälle sekä kansalliselle huolto-varmuudelle. Maatalouspolitiikan perustana on Euroopan unionin yhteinen maatalous-politiikka (CAP), jossa painotetaan maatalouden kilpailukyvyn vahvistamista, ympäristön tilan parantamista, luonnon monimuotoisuuden vaalimista, eläinten hyvinvointia sekä maaseutualueiden elinvoimaisuuden lisäämistä – eli maaseudun kehittämistä. Maaseu-tupolitiikka nivoutuu näistä vahvasti viimeiseen. Kansallisella maatalouspolitiikalla pyri-tään vauhdittamaan kestäviä ratkaisuja maataloudessa. Näitä ovat muun muassa ravin-teiden kierrätys, sivuvirtojen hyödyntäminen sekä agroekologiseen symbioosiin poh-jautuva ruoantuotanto, jossa maatilat, elintarvikkeiden jalostajat ja energian tuottajat toimivat paikallisesti yhdessä. Kestäviin ratkaisuihin kuuluvat myös luomutuotanto ja älymaatalouden kehittäminen, joista jälkimmäinen edellyttää kattavia huippunopeita tietoliikenneverkkoja.

Maatalouden ja metsätalouden harjoittaminen linkittyvät toisiinsa. Luonnon monimuotoi-suuden vaaliminen tulee olla keskeinen tavoite niin metsien käytössä kuin maataloudessa. Monimuotoisuuden turvaamiseksi tarvitaan perinteisen luonnonsuojelun lisäksi vapaa-ehtoisuuteen perustuvia toimintamalleja. Luonnonarvokaupan tapaiset markkinaehtoiset mallit voivat olla yhtenä ratkaisuna. Näiden lisäksi tarvitaan myös ekosysteemipalveluja koskevien palvelumallien (esim. virkistysarvokauppa ja hiilinielukauppa) kehittämistä tu-kemaan maa- ja metsätalouden kannattavuutta.

Suot ja turveyrittäjäys ovat tarjonneet merkittävän elinkeinopohjan maaseudulla. Oletet-tua nopeampi energiaturpeesta luopuminen vaikuttaa ainakin siirtymäajan aikana kan-salliseen huoltovarmuuteen sekä aiheuttaa pitkäaikaisia vaikutuksia monien maaseutu-kuntien talouteen, yrittäjyyteen ja työllisyyteen. Turvemaiden käytöstä johtuvien päästö-jen vähentämisen keinoja tulee edelleen kehittää ja ottaa käyttöön, siten että kestävä'n tuotannon edellytykset säilyvät eri alueilla. Pienten kuntien energiahuoltovarmuuden ja elinkeinotoiminnan tuki vaatii innovatiivisia toimia. Myös markkinaehtoiset toimintamallit hiilidioksiidipäästöjen kompensoimiseksi voivat tarjota uusia mahdollisuuksia maaseudun toimijoille.

Kansallisen maaseutupolitiikan liittymäpinta metsäpolitiikkaan ja maatalouspolitiikkaan nivoutuu maaseudun toimintaympäristön parantamiseen sekä ympäristöoikeudenmukaisuuden näkökulmiin. Käytännössä tämä tarkoittaa maankäytön, infrastruktuurin, luonto- ja kulttuuriympäristön sekä uudenlaisten palvelujen kehittämistä yhteiskunnalliseen tarpeeseen ja kysyntään.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

1. Edistetään ympäristöoikeudenmukaisuuden ja maaseudun paikallisyhteisöjen näkökulmien huomioimista ja eri toimijatahojen intressien yhteensovittamista maa- ja metsätalouspoliittisissa kysymyksissä.
2. Edistetään reiluja ja paikallislähtöisiä ratkaisuja energiamurroksen ja turve maiden käyttötarkoituksen muuttumisen aiheuttamien sosioekonomisten ongelmien lieventämiseksi. Myötävaikutetaan elinkeinorakenteen sopeutumiseen ja muutokseen osana kestävyys siirtymää sekä uusiin toimeentulo- ja työllisyysmahdollisuuksiin.

3.1.1.2 Rakennettu ympäristö ja kulttuuriympäristö

Viihtyisien asuin- ja elinympäristöjen luominen ja vaaliminen myös maaseuduilla tulee olla maankäytön suunnittelun ja rakentamisen ohjauksen, kuin myös alueellisten ja paikallisten arkkitehtuuripoliittisten ohjelmien, tavoitteena. Suunnittelun ja rakentamisen tulee vastata niin maaseudun ihmisten ja yhteisöjen kuin lisääntyvän etätyön ja monipaikkaisuuden tarpeisiin. Maaseuduille tulee olla mahdollista rakentaa uutta sekä vaalia perinteistä rakentamista ja kulttuuriperintöä. Myös olemassa olevaa rakennuskantaa tulee vaalia. Näin voidaan vahvistaa maaseutualueiden houkuttelevuutta niin asumisen, yrittäjyyden kuin palvelujen ympäristönä.

Maaseutupolitiikan näkökulmasta maankäytön suunnittelussa ja rakentamisen ohjauksessa on tärkeää huomioida vahvemmin paikallinen näkökulma. Suunnittelun lähtökohdana tulee olla erilaisten asumistavoitteiden, maaseudun yritysten tarpeiden, ympäristöarvojen sekä erilaisten toimintaympäristöjen tarjoamien mahdollisuuksien huomioiminen. Myös haja-asutusalueille kohdistuviin asumistavoitteisiin tulee pystyä vastaamaan joustavilla ja ennakoitavissa olevilla kaavoitus- ja lupakäytännöillä.

Maaseutu kiinnostaa yhä useampia suomalaisia, myös nuoria kaupunkilaisia. Kasvava kiinnostus maaseutua kohtaan lisää maaseudun vuokra-asuntojen ja myytävien kiinteistöjen kysyntää. Asuntojen saatavuutta voidaan parantaa markkinoimalla ja hyödyntämällä tyhjiksi jääneitä kiinteistöjä sekä kunnostamalla rakennuksia kulttuuriperintöä vaalien.

Maaseudulla on ainutlaatuisia kulttuuriympäristöjä, jotka hyvin hoidettuina luovat viihtyisiä elinympäristöjä ja lisäävät maaseudun vetovoimaa. Ympäristön suojelun ja hyödyntämisen välille tulee löytää tasapaino. Asuminen, maa- ja metsätalous ja muu yritystoiminta vaikuttavat osaltaan kulttuurimaisemaan ja ympäristön hoitoon. Rakennetusta ja luonnon ympäristöstä voidaan pitää huolta myös erilaisilla hankkeilla, kyläsuunnittelulla sekä yksityisillä investoinneilla.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

3. Tuodaan esiin kokemuksia ja käytännön malleja maaseutualueiden sujuvasta luvituksesta.
4. Nostetaan esiin kulttuuriympäristön hoidon ja kulttuuriperinnön monipuolisen hyödyntämisen mahdollisuuksia paikallisen ja alueellisen elinvoiman vahvistamiseksi.

3.1.1.3 Vesistöt ja vesistöreitit

Suomen vesistöjen tila vaikuttaa meidän kaikkien hyvinvointiin. Vesistöt ovat myös merkittävä kansallinen resurssi. Hyödynnämme vesistöjä jokapäiväisessä arjessa, alkutuotannossa, teollisessa tuotannossa, sähkön tuotannossa sekä matkailussa ja virkistystoiminnassa. Vesistöjen kunto ja niiden käytön kestävyys vaikuttavat kaikkeen, ihmisten hyvinvoinnista kansantalouteen.

Maaseutupoliittisesti on tärkeää, että vesistöistä huolehditaan ja maaseuduilla tehdään toimia vesistöjen tilan parantamiseksi. Vesistöjen kunnostushankkeet parantavat niiden ekologista tilaa sekä lisäävät ympäristön viihtyisyyttä ja elinkeinollisia mahdollisuuksia. Vesistöjä voidaan hyödyntää kehittämällä myös vesireittejä ja näihin pohjautuvia matkailupalveluja ja logistiikkaa. Hyväksi todetuista toimintamalleista tulee jakaa tietoa ja edistää näiden laajempaa käyttöönottoa esimerkiksi EU-osarahoitteisella toiminnalla.

3.1.2 Lisätään luonnonvarojen käytön paikallista lisäarvoa

Suomen elinkeinotoiminta ja vientiteollisuus nojautuvat pitkälti maaseudulla sijaitsevien luonnonvarojen hyödyntämiseen. Luonnonvarojen hyödyntäminen teollisuudessa ja kaivostoiminnassa tulee perustua luonnonvarojen käytöstä mahdollisesti aiheutuvien haittojen minimointiin ja saatujen hyötyjen tulee kohdentua aiempaa enemmän myös paikallistalouteen. Merkittävästi ympäristöä muuttavassa toiminnassa tulee huomioida paikallisyhteisöjen tarpeet ja arvot. Taloudellisen toiminnan ohjenuoraksi tulee ottaa suhteellisen tuotantokustannusedun sijaan suhteellinen kestävyys. Tällöin tarkasteluun nousevat

tuotantokustannusten ohella myös tuotannon välittömät ja välilliset ympäristölliset, sosiaaliset ja kulttuuriset vaikutukset.

Maaseutupoliittisesti on tärkeää, että raaka-aineiden paikallista jalostusastetta nostetaan. Paikallinen jatkojalostus luo yrittäjyyttä, työtä ja toimeentuloa maaseuduille. On myös tärkeää, että kehitettäessä paikallista jatkojalostusta noudatetaan resurssitehokkuuden ja kiertotalouden periaatteita ja edistetään suljettuja kiertoja. Tutkitun tiedon hyödyntäminen toiminnan kehittämisessä on tärkeää myös jatkojalostuksen osalta.

Haittojen minimointi ja kompensointi sekä hyötyjen oikeudenmukainen jakautuminen edellyttävät tätä tukevaa tietoa, uusien toimintamallien kehittämistä ja käyttöönottoa kuin myös normi- ja resurssiohjausta ja muutoksia asenteissa. Osaksi lainsäädäntöä ja budjettivarojen jakamista tulee sisällyttää vahvemmin ympäristöoikeudenmukaisuuden periaatteet.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

5. Nostetaan esiin ympäristöoikeudenmukaisuuden kysymyksiä ja luonnonvarojen kestäväen käytön paikallis- ja aluetaloudellisia vaikutuksia. Tuodaan esiin maaseutuyhteisöjen näkökulmaa.
6. Seurataan ja vaikutetaan kaivoslain valmisteluun ja toimeenpanoon nostamalla esiin kestävyden ja maaseutuyhteisöjen näkökulmaa.
7. Tuotetaan tietoa mahdollisuuksista lisätä luonnosta saatavien raaka-aineiden paikallista jatkojalostusta.

3.1.3 Edistetään luonnosta saatavaa hyvinvointia

Luonnossa liikutaan ja toimitaan yhä enemmän ja monipuolisemmin. Luonto liitetään vahvasti maaseutuun. Retkeily, marjastus, sienestys, metsästyminen, kalastus ja muu luonnon parissa tapahtuva harrastustoiminta muodostavat luontosuhdetta, joka tukee hyvinvointiamme. Jokamiehenoikeudet mahdollistavat kaikille vapauden luonnossa kulkemiseen ja luontoharrastuksiin sekä luontoa kunnoittavan yritystoiminnan.

Arviolta 96 prosenttia suomalaisista ulkoilee ja suosituimpia ulkoiluharrastuksia ovat muun muassa kävely, uinti, pyöräily, marjastus, kalastus ja veneily⁷. Merkittävä osuus ulkoilusta tapahtuu arjessa ja lähellä kotia. Kuntien rooli ulkoilumahdollisuuksien tarjoajana

⁷ Luonnon virkityskäytön valtakunnallinen inventointi -tutkimus, Luonnonvarakeskus. (luke.fi)

on merkittävä. Ulkoilureitit ovat konkreettinen esimerkki kaupunki-maaseutu -jatkumosta. Onkin tärkeää, että ulkoilumahdollisuuksia, esimerkiksi kevyen liikenteen väyliä ja luontoreittejä, kehitetään myös kuntien taajamien ja maaseudun kylien välille. Luonnossa liikkujien määrän lisääntyessä on tärkeää lisätä myös tiedotusta ja koulutusta luonnossa toimimisesta ja luonnon hoidosta.

Suomen poikkeuksellisen laajat metsästys- ja kalastusmahdollisuudet tukevat ihmisten hyvinvointia ja toimivat tulonlähteenä maaseuduilla. Metsästys- ja kalastusharrastajien lukumäärä on suuri: vuonna 2018 metsästäjiä oli noin 0,3 miljoonaa ja kalastuksen harrastajia noin 1,5 miljoonaa. Toisaalta metsästyseurojen jäsenet ikääntyvät. Turvaamalla eräharrastuksen edellytyksiä edistetään uusien, myös nuorten harrastajien tuloa lajin pariin. Samalla luodaan edellytyksiä eräharrastukseen perustuvalla kestäväällä palveluliiketoiminnalla. Tehostamalla vähemmän kysytyjen alueiden lupien käyttöä voidaan vaikuttaa myös palveluliiketoiminnan kehittymiseen.

Metsähallituksen vuosina 2015–2019 toteuttamien kävijätutkimusten mukaan luontokohteiden kävijöistä 87 prosenttia kokee luonnossa liikkumisella olleen melko tai erittäin paljon terveys- ja hyvinvointivaikutuksia. Kansallispuistojen käyntimäärät ovat tasaissa kasvussa. Metsähallituksen hoitamille valtion alueille tehtiin vuonna 2020 kaikkiaan 9,2 miljoonaa käyntiä. Kansallispuistojen kävijöiden rahankäyttö tuo lähialueelle keskimäärin yli 10 euroa jokaista puiston retkeilypalveluihin ja luontokeskuksiin sijoitettua euroa kohti. Kansallispuistojen palvelurakenteiden ja infrastruktuurin kehittämisestä ja ylläpidosta tulee huolehtia.

Kasvavassa määrin on tunnistettu ja tutkimuksin osoitettu luonto- ja eläinavusteisten menetelmien vaikuttavuus esimerkiksi kuntoutuksessa ja sosiaalisessa tuessa. Luonnon hyvinvointihyötyjä esiin nostava sekä luonto- ja eläinavusteisia palveluja käsittävä Green care-toiminta on syytä huomioida entistä laajemmin niin ennaltaehkäisevässä toiminnassa kuin sosiaali- ja terveyspalveluissa. Ratsastusterapia, sosiaalipedagoginen hevostoiminta, sosiaalinen ja terapeuttinen puutarhatoiminta ja esimerkiksi maataloilla tapahtuva kuntouttava työtoiminta tarjoavat myös yrittäjyysmahdollisuuksia.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

8. Lisätään yrittäjyyden mahdollisuuksia tukemalla luontoon ja luontoharrastuksiin pohjautuvan palveluliiketoiminnan kehittymistä.
9. Edistetään luonto- ja eläinavusteisten menetelmien laajempaa käyttöä niin hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi kuin sosiaali- ja terveyspalveluissa.

3.2 Maaseudun toimijat osana kestävän siirtymän ratkaisua

Kestävä yhteiskunta edellyttää siirtymää fossiilitaloudesta kestävään bio- ja kiertotalouteen. Ratkaisevaa on, kuinka me kaikki – kansalaiset, yhteisöt, yrittäjät ja organisaatiot – otamme omassa arjessamme ja toiminnassamme käyttöön kestäviä ratkaisuja. Ratkaisujen kehittäminen edellyttää paikkaperustaista politiikkaa ja kehittämistä sekä laaja-alaista tutkimus- ja kehittämistyötä. Kestävä siirtymä vaatii kumppanuuksia eri alojen ja toimijoiden välillä.

Kestävien biotalouden ja kiertotalouden mallien käyttöönotto ja kehittäminen avaavat uusia ovia elinkeinotoiminnalle maaseuduilla. Teollisuuden valmistusprosessien sivuvirtojen hyödyntämisessä tarvitaan sekä uusia innovaatioita että uudenlaisia kumppanuuksia eri toimijoiden kesken. Pk- ja mikroyritykset voivat olla keskeisessä asemassa mallien käyttöönotossa samoin kuin myös niiden luomisessa. Kestäviä ratkaisuja voidaan kehittää muun muassa ruokajärjestelmässä, energiatuotannossa ja matkailussa. Kestävässä siirtymässä korostuvat hajautetut ja hybridit mallit, jotka tukevat myös huoltovarmuutta.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

10. Laaditaan kokonaiskuva ja suunnitelma siitä, kuinka maaseutunäkökulma tuodaan kestävän kehityksen ja ilmastopolitiikan toteutukseen ja seurantaan.
11. Tuotetaan indikaattoreita, joiden avulla voidaan seurata tarkemmin kestävän kehityksen etenemistä maaseutualueilla päätöksenteon pohjaksi.

Biotalous ja kiertotalous

Biotaloudella tarkoitetaan taloutta, joka käyttää uusiutuvia luonnonvaroja ravinnon, energian, tuotteiden ja palvelujen tuottamiseen. Suomen metsät, pellot ja vesistöt tuottavat runsaasti raaka-aineita kuin myös aineettomia resursseja, joita voidaan hyödyntää esimerkiksi matkailussa. Biotalous kattaa muun muassa metsätalouden, metsäteollisuuden, kemianteollisuuden, kalatalouden, maatalouden, elintarviketeollisuuden, lääketeollisuuden ja luontomatkailun.

Biotaloudessa kehitetään ja otetaan käyttöön uusiutuviin luonnonvaroihin liittyviä innovaatioita ja teknologioita. Se nähdään myös strategiana, jonka avulla voidaan ratkaista ilmastonmuutoksen ja rakennemuutosten haasteita.

Kiertotalousohjelman⁸ määritelmän mukaan kiertotaloudessa materiaaleja hyödynnetään tehokkaasti ja kestävästi ja ne pysyvät kierrossa pitkään ja turvallisesti. Tuotteita myös jaetaan, vuokrataan, korjataan ja kierrätetään. Palvelullistaminen on osa kiertotaloutta.

Kiertotalous on uusi talouden toimintatapa, joka tuottaa taloudellista hyvinvointia maapallon kantokyvyn rajoissa. Se hyödyntää digitalisaatiota tehokkaasti ja uudistaa yhteiskunnan rakenteita ja toimintamalleja. Kiertotalous on keino vähentää luonnonvarojen käyttöä.

3.2.1 Rakennetaan kestävää ruokajärjestelmää

Ruokajärjestelmän toiminta vaikuttaa laajasti kaikkien hyvinvointiin. Kestävä ruokajärjestelmä tarkoittaa asioita kuten ympäristöystävällistä alkutuotantoa, ruoan jalostusta suljetussa kierrossa ja paikallista yrittäjyyttä tukevia lähiruokahankintoja. Se tarkoittaa myös sosiaalisesti hyväksyttävää tulonjakoa ruokaketjussa sekä ilmastoviisasta logistiikkaa. Siihen sisältyy myös ravitsemussuosituksen mukainen ruokavalio, johon kaikille on turvattava yhtäläiset mahdollisuudet. Suomessa kestävää ruokajärjestelmää kehitetään osana maatalous- ja ruokapolitiikkaa. Maaseutupolitiikalla tuetaan Ruokapoliittisen selonteon 2030, hallituksen ilmastoruokaohjelman, lähiruokaohjelman, luomuhjelman sekä kotimaisen kalan edistämishjelman tavoitteita. Tärkeää on, että eri ohjelmien tavoitteet ja toimenpiteet ovat yhteneväiset.

Maaseutupolitiikka painottaa paikallisuuden merkitystä ja lisäarvon jäämistä alueelle. Suomalaisissa päiväkodeissa, kouluissa, sairaaloissa, hoivakodeissa ja muissa julkisissa ruokaloissa nautitaan henkilöä kohti 100 annosta vuodessa. Ruokaa hankitaan noin 350 miljoonalla eurolla ja lähiruuan osuus hankinnoista vaihtelee yhdestä prosentista (Uusimaa) hieman alle 50 prosenttiin (Satakunta). Julkisia ruokahankintoja koskevassa päätöksenteossa onkin huomioitava kerrannaisvaikutukset alueen talouteen. Poistamalla paikallisiin hankintoihin liittyviä esteitä sekä edistämällä toimijoiden välistä vuoropuhelua voidaan edistää lisäarvon jäämistä alueelle.

Paikallinen ruoantuotanto, jalostus ja sivuvirtojen hyödyntäminen tukevat paikallista yrittäjyyttä, työllisyyttä ja yhteisöllisyyttä sekä osaltaan parantavat huoltovarmuutta. Viime

8 Uusi suunta: Ehdotus kiertotalouden strategiseksi ohjelmaksi. Valtioneuvoston julkaisu 2021:1.

vuosina on syntynyt paikallisia, keskenään niin sanotussa agroekologisessa symbioosissa toimivia maatilojen, elintarvikejalostajien ja bioenergian tuottajien verkostoja, jotka tukevat kestäväen ruokajärjestelmän kehitystä. Suljetun kierron toimintamalleja on syytä kehittää, ja edistää niiden käyttöönottoa paikallisiin olosuhteisiin sovittaen.

Kasvava kiinnostus ruokaan, sen viljelyyn ja alkuperään lähentää kuluttajien suhdetta ruoantuottajiin sekä vahvistaa kaupunkien ja maaseutujen välisiä vuorovaikutussuhteita. Esimerkiksi suoramyynä (mm. REKO-lähiruokarenkaat) on vahvistanut kuluttajien mahdollisuuksia vaikuttaa omilla valinnoillaan ympäristöön ja yhteiskuntaan. Tärkeää on, että kuluttajilla on saatavilla oikeaa tietoa valintojen tueksi ja mahdollisuuksia vaikuttaa. Kuluttajat voivat valinnoillaan tukea paikallista yrittäjyyttä ja vahvistaa yhteisöllisyyttä omalla alueellaan. Tärkeää on rakentava vuoropuhelu eri ikäisten ja taustaisten kuluttajien ja ruokaketjun toimijoiden välillä.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

12. Tuodaan esiin julkisten ruokahankintojen kerrannaisvaikutukset alueiden talouteen sekä pyritään tunnistamaan ja poistamaan paikallisiin hankintoihin liittyviä esteitä muun muassa edistämällä toimijoiden välistä vuoropuhelua.
13. Tuetaan eri-ikäisten kuluttajien ja ruokaketjun toimijoiden välistä dialogia sekä edistetään paikallista lisäarvoa tuottavia vuorovaikutuksen malleja.

3.2.2 Edistetään hajautettua energiantuotantoa

Alkutuotannon ja jalostuksen sivuvirtojen ja suljettujen kiertojen hyödyntäminen bioenergiantuotannossa on tärkeää. Maaseutupolitiikan puolelta kannustetaan ennakkoluulottomaan uusien ratkaisujen kehittämiseen sitä mukaa kun kehittyvä tekniikka niitä mahdollistaa. Nykyiset älyverkköjärjestelmät helpottavat esimerkiksi aurinkosähkön ja bioenergian omaa tuotantoa ja myyntiä, jota on syytä edistää.

Biokaasu- ja biopolttoaineiden tuotannon ensisijaisena raaka-aineena tulee hyödyntää jäte- ja sivuvirtoja kuten lantaa ja kasvijätteitä. Bioenergiantuotannon lisääminen saattaa edellyttää viljelypinta-alan kasvattamista. Tällöin on huomioitava kestävyyskriteereiden vaatimukset, jätehierarkia sekä ravinnekierron toteutuminen. Biopolttoaineiden tuotantoa sekä eri toimijoiden yhteistyömahdollisuuksia ja -malleja on tarkasteltava ja arvioitava kokonaisvaltaisesti eri näkökulmista. Maaseutupolitiikan näkökulmasta on tärkeää, että kansallisen biokaasuohjelman toteuttamisessa varmistetaan pienten toimijoiden mahdollisuudet.

Tutkimukseen ja osaamisen lisäämiseen on panostettava. Innovaatioita on edistettävä ja uusimpia tutkimustuloksia on pystyttävä hyödyntämään ja viemään kokeilujen kautta käytäntöön. Normi- ja resurssiohjausta on kehitettävä niin, että se parantaa bioenergian pientuotannon edellytyksiä. EU-lainsäädännöllä on tässä merkittävä ohjaava rooli. Paikalliset energiayhteisöt, osuuskuntapohjainen sähköntuotanto, agroekologiset symbioosit, biotuote- ja kiertotalousyrietykset sekä energiaomavaraiset maatilat ja kylät ovat osa kestävä siirtymän ratkaisua. Hyväksi todettujen mallien laajempaa käyttöönottoa on tuettava, jotta niistä tulee tavanomaisia. Entistä hajautetumpi uusiutuvan energian tuotanto tukee energiaomavaraisuutta ja huoltovarmuutta sekä lisää alan kilpailua.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

14. Selvitetään hajautetun energiantuotannon lainsäädännön haasteita ja mahdollisuuksia.
15. Kannustetaan ennakkoluulottomuuteen uusissa hajautetun energiantuotannon ratkaisuisissa sitä mukaa kun eri mittakaavoihin skaalautuva tekniikka niitä mahdollistaa. Rohkaistaan hajautetun uusiutuvan energiantuotannon kehittämiseen ja paikallisiin ja kiinteistökohtaisiin kokeiluihin.
16. Vaikutetaan liikennebiokaasun koko maan kattavan tuotanto- ja jakeluverkon syntymiseen sekä varmistetaan pienten toimijoiden mahdollisuudet näissä. Painotetaan eri viranomaisten ja rahoittajatahojen yhteistyötä, niin ettei toimijakenttään jää väliinputoajia.

3.2.3 Kehitetään kestävää matkailua

Matkailu vahvistaa tasapainoista aluerakennetta, ja sen paikallinen merkitys korostuu erityisesti maaseutu- ja saaristoalueilla. Merkitystä lisää alan paikkasidonnaisuus: työpaikkoja ja paikallisesti tehtyä kehittämistyötä ei voida pääosin siirtää muihin maihin, eikä muille paikkakunnille. Matkailu on osa maaseutuyrittäjyyttä, ja monet maaseudun yrittäjät ovat monialayrittäjiä, jotka toimivat sesonkien mukaisesti myös matkailun toimialalla. Ala työllistää paljon nuoria, joiden osuus työntekijöistä on 30 prosenttia. Matkailu aikaansaa moninaisia kerrannaisvaikutuksia myös muille elinkeinoille, kuten rakennus-, elintarvike- ja tekstiiliteollisuudelle sekä finanssipalveluille. Yksi matkailueuro tuo arviolta 61 senttiä lisäarvoa muille toimialoille.

Matkailu on ainoa viennin ala, jonka kulutus tapahtuu Suomessa, ja joka maksaa toiminnastaan arvonlisäveroa. Suomeen suuntautuvan matkailun kehittäminen on kansantalouden ja alueiden elinvoiman näkökulmasta tehokas tapa lisätä tuloja.

Matkailun avulla luodaan monipuolisempia ja laadukkaampia palveluja myös paikallisille asukkaille ja ylläpidetään perusinfrastruktuuria, jonka pohjalle voidaan kehittää muuta elinkeinotoimintaa. Kulttuuria sekä kulttuuriperinnön ja -ympäristöjen säilymistä ja kehittymistä tukeva matkailu vahvistaa myös alueiden omaa kulttuuri-identiteettiä. Kulttuurita-
pahtumilla on positiivisia talous-, imago- ja matkailuvaikutuksia, mitkä tukevat paikkakun-
tien elinvoimaisuutta.

Alan kehittämisessä on kiinnitettävä huomiota erityisesti osaamiseen, laatuun, kestävyys-
teen, kilpailukykyyn, saavutettavuuteen, digitaalisuuteen ja ympärivuotisuuteen. Esimer-
kiksi ruokamatkailu edistää ympärivuotisen matkailun kehittämistä maaseutualueilla.
Tärkeää on paikallisten asukkaiden, yritysten ja yhteisöjen yhteistyö sekä myös laajempi
verkostoituminen.

Maaseudulla ympäristöllisesti kestävä matkailun mahdollisuudet ovat poikkeuksellisen
hyviä, koska tarvittava energia voidaan tuottaa paikallisesti ja uusiutuvasti. Ruoka on saa-
tavissa läheltä ja myös kuljetuksiin on luotavissa kestäviä, esimerkiksi jakamistalouteen
perustuvia ratkaisuja. Kestävä matkailun kehittämiseen liittyy kiinteästi tuotteistaminen
sekä tiedon ja tunnettuuden lisääminen.

Metsähallitus on maakunnissa keskeinen valtion toimija, jonka ylläpitämiä palveluja luon-
tomatkailuyritykset voivat hyödyntää. Kansallisuistot kasvavine kävijämäärineen sekä
niihin liittyvät matkailureitit tarjoavat yrityksille monia mahdollisuuksia. Kumppanuustoi-
mintaa kehittämällä maaseudun yritykset voivat saada palveluilleen ja tuotteilleen lisää
näkyvyyttä ja markkinoita.

Kestävä matkailu

Kestävä matkailu tarkoittaa matkailua, joka ottaa täysimittaisesti huomioon tämänhetkiset ja tulevat taloudelliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja ympäristölliset vaikutukset sekä huomioi matkailijoiden, matkailuyritysten ja paikallisyhteisöjen tarpeet. Kestävyys huomiointi lisää alan kannattavuutta, laadullista kasvua, alan positiivista vaikuttavuutta yhteiskuntaan ja ohjaa välttämään matkailun negatiivisia vaikutuksia. Kestävällä matkailulla tarkoitetaan ympäristöasioiden lisäksi sosiokulttuurista vastuuta ja taloudellista vastuuta.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

17. Kannustetaan maaseuduilla toimivia yrittäjiä osallistumaan aktiivisesti Suomen matkailustrategian ja ruokamatkailustrategian visioiden ja toimenpiteiden toteuttamiseen.
18. Kannustetaan maaseudun yrityksiä toimialarajat ylittävään yhteistyöhön sekä sitoutumaan omassa toiminnassaan kestävän matkailun periaatteisiin. Kannustetaan yrityksiä ja matkailualueita tavoittelemaan Sustainable Travel Finland -merkkiä.

3.2.4 Vahvistetaan kansallista huoltovarmuutta

Maaseutu pystyy turvaamaan Suomen huoltovarmuutta vain, jos maaseudun elinvoimasta pidetään huolta. Tämän varmistamiseksi infrastruktuurista, kohtuuhintaisen energian saatavuudesta, kriittisistä palveluista, yritystoiminnan kannattavuudesta ja osaavasta työvoimasta on huolehdittava myös paikallisella tasolla. Huoltovarmuuden kehittämisessä on huomioitava maaseudun arjen ja yritystoiminnan sujuvuus ja toimintavarmuus niin normaalioloissa kuin häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa.

Huoltovarmuus perustuu Suomessa julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyöhön, jossa ovat mukana valtionhallinto, toimialajärjestöt ja yhteiskunnan toimivuuden kannalta kriittisiä yrityksiä. Maaseutupoliittisesta näkökulmasta keskeistä on huomioida ruoantuotanto, energiahuolto, vesihuolto, terveydenhuolto, tiestö ja logistiikka sekä tietoliikenneyhteydet.

Elintarvikehuolto muodostuu alkutuotannon, elintarviketeollisuuden sekä kaupan ja jakelun muodostamasta kokonaisuudesta. Maaseudulla elintarvikehuollon huoltovarmuutta voidaan lisätä huolehtimalla omavaraisuuden asteesta ruoantuotannossa, elintarviketeollisuudessa ja toimialan osaamisessa. Huoltovarmuutta tukee myös riittävän hajautettu ruokajärjestelmä.

Suomen energiahuolto perustuu hajautettuun energiantuotantoon, monipuolisiin energialähteisiin sekä toimintavarmaan siirto- ja jakelujärjestelmään. Sähkön toimintavarmuudesta maaseudulla on huolehdittava erilaisissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa.

Toimiva vesihuolto, hyvälaatuinen talousvesi ja jätevesien asianmukainen käsittely ovat osa huoltovarmuutta. Puhdas vesi on Suomen vahvuus erityisesti elintarvikesektorilla, ja sen saatavuus on turvattava sekä normaalioloissa että kriisitilanteissa.

Terveysthuoltosektori vastaa yhteiskunnan terveydenhuollon suunnittelusta ja materiaalisesta valmiudesta. Terveysthuollon osalta on huolehdittava, että palveluverkko on alueellisesti kattava ja että henkilöstöä, laitteistoa ja materiaaleja on saatavilla tarpeenmukaisesti koko maassa.

Yhteiskunnan toimintoja normaalioloissa, vakavissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa turvaavat toimiva infrastruktuuri, elinkeinoelämän ja viranomaisten yhteistyö sekä liikenne- ja logistiikkapalvelut. Toimiva tie- ja liikenneverkko tankkausasemineen on varmistettava koko maassa. Huoltovarmuuden parantamiseksi tarvitaan hajautetusti tuotettuja biopolttoaineita sekä kattavaa jakeluverkkoa myös maaseudulla.

Yhteiskunnan kriittiseen infrastruktuuriin kohdistuvissa uhkissa korostuvat yhä enemmän tietojärjestelmien toimivuuteen kohdistuvat kyberuhat, kuten haittaohjelmat, tietojärjestelmiin murtautuminen, palvelunestohyökkäykset ja roskaposti näihin liittyvine lieveilmiöineen. Toimivat ja nopeat tietoliikenneyhteydet, osaaminen, tietoturva ja viestinnän toimintavarmuus ovat yhteiskunnan häiriöttömän toiminnan ja turvallisuuden välttämätön edellytys koko maassa.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

19. Seurataan ja vaikutetaan siihen, että maaseudun kriittinen infrastruktuuri (tiestö, liikenneyhteydet ja logistiikka, sähköntuotanto ja -verkko, vesihuolto, tietoliikenneyhteydet), ruoantuotanto sekä terveydenhuolto ovat kunnossa ja tukevat kansallista huoltovarmuutta. Huoltovarmuuden vahvistamiseen tärkeitä toimenpiteitä luvuissa 3.1-3.5.

3.3 Kilpailukyvyn ja elinvoiman vahvistaminen

Kullakin alueella on tärkeää tunnistaa toimintaympäristön vahvuudet ja muuttaa ne elinvoimatekijöiksi. Esimerkiksi infrastruktuuri, osaaminen, yrittäjyyttä tukeva toimintakulttuuri ja palvelut sekä julkiset hankinnat ovat omiaan vahvistamaan alueiden elinvoimaa. Maaseutu nähdään hyvän elämän paikkana, joka tarjoaa mahdollisuuksia yritystoiminnalle myös tulevaisuudessa. On tärkeää käydä vuoropuhelua eri-ikäisten ja eri taustaisten ihmisten kanssa siitä, kuinka kiinnostus yrittäjyyttä kohtaan saadaan konkretisoitumaan.

Jalostusasteen nostaminen, tuotekehitys ja innovaatiotoiminta edellyttävät maaseuduilla osaamista lisääviä koulutuspalveluja sekä osaavan työvoiman saatavuutta. Osaamisen ja työvoiman saatavuuden edistäminen edellyttävät uusien alustojen ja toimintatapojen kehittämistä ja käyttöönottoa. Myös infralla ja rakenteilla on tärkeä merkitys. Olemassa

olevaa infraa ja rakenteita on pystyttävä ylläpitämään, parantamaan ja muokkaamaan myös uusiin tarkoituksiin, kuten suljettuun kiertoon.

3.3.1 Edistetään elinvoimaa ja kilpailukykyä toimivilla yhteyksillä

Perustan eri alueiden ja toimijoiden väliselle vuorovaikutukselle ja yhteistyölle luovat toimivat liikenne- ja tietoliikenneyhteydet. Kattavat huippunopeat tietoliikenneverkot takaavat kansalaisille ja yrityksille yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua digitalouteen paikasta riippumatta. Erityisesti valokuituverkot vaikuttavat myönteisesti paitsi yritysten sijoittumiseen ja kehittämiseen myös alueiden väestökehitykseen.

3.3.1.1 Kehitetään liikennejärjestelmää maaseutualueita palvelevaksi

Toimiva liikennejärjestelmä on välttämätöntä eri alueiden saavutettavuuden sekä alueiden käytön ja kehittymisen kannalta. Elinkeinoelämän kilpailukyky, biotalouden kehittyminen sekä ilmastonmuutoksen hillitseminen ja siihen sopeutuminen edellyttävät liikennejärjestelmän kehittämistä.

Ensimmäistä kertaa Suomessa laadittavassa valtakunnallisessa liikennejärjestelmäsuunnitelmassa käsitellään kaikki liikennemuodot: henkilö- ja tavaraliikenne, liikenneverkot, palvelut ja liikennejärjestelmän tukitoimet. Se laaditaan 12 vuodeksi (2021–2032) ja päivitetään hallituskausittain. Maaseutupoliittikan näkökulmasta on tärkeää, että suunnitelman toteuttamisessa huomioidaan maaseutujen erilaiset olosuhteet ja eri maaseututoimijoiden, kuten yritysten, tarpeet. Esimerkiksi biotalous edellyttää kunnossa olevaa tiestöä sekä toimivia logistiikka- ja matkaketjuja. Maaseutupoliittisesti on tärkeää, että saatavilla on riittävän hienopiirteistä tietoa maaseudun elinkeinotoiminnan liikennetarpeista.

Tärkeää on huolehtia maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalla kehitettävän paikkatiedon sekä ympäristöministeriön vastuulla olevan rakennetun ympäristön tietoympäristöjen yhteentoimivuudesta (liikenteen ja liikennealueiden kehittämistyö).

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

20. Varmistetaan maaseudun olosuhteiden ja tarpeiden huomioiminen valtakunnallisen liikennejärjestelmäsuunnitelman toteuttamisessa.
21. Vaikutetaan liikenneveromallin uudistamiseen tuomalla esiin maaseudun tarpeet ja erityispiirteet. Tuotetaan tarkempaa tilannekuvaa ja tietopohjaa maaseudun liikennetarpeista päätöksenteon pohjaksi.

3.3.1.2 Varmistetaan kattavat tietoliikenneyhteydet maaseudulle

Huippunopeat ja tasalaatuiset tietoliikenneyhteydet pienentävät merkittävästi maantie-teellisistä etäisyyksistä johtuvia haittoja yritystoiminnalle ja koulutukselle sekä palvelujen järjestämiselle. Ne mahdollistavat paikasta riippumatonta työtä, yrittäjyyttä ja opiskelua sekä palvelujen tuotantoa. Valokuituyhteydet vaikuttavat paikan myönteiseen väestökehitykseen ja yritystoiminnan kehittämiseen. Huippunopeat ja tasalaatuiset laajakaistayhteydet ovat erityisesti maaseudulla elinvoimainvestointi.

Suomessa valokuiturakentaminen on edennyt odotuksia hitaammin, minkä vuoksi rakentamiselle asetettuja kansallisia tai EU-tason poliittisia tavoitteita ei ole saavutettu. Valokuidun saatavuus on edelleen heikkoa suuressa osassa maata ja valokuituverkkojen rakentaminen on ollut hajanaista. Suomessa ero huippunopean kiinteän laajakaistan liitettävyydessä on EU:n suurimpia, kun vertailussa on liitettävyyden maaseudulla ja koko maassa.

Huippunopeiden laajakaistayhteyksien saatavuuden parantaminen alueilla, joille yhteydet eivät rakennu markkinaehtoisesti, vaatii edelleen julkista tukea sekä parempaa valtakunnallista koordinaatiota. Myös infran yhteisrakentamista on edelleen edistettävä.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

22. Varmistetaan EU-komission tavoitteiden toteutuminen gigabit-yhteiskunnasta suomalaisella maaseudulla.
23. Tuetaan tiedolla huippunopeiden laajakaistaverkkojen rakentamisen valtakunnallista koordinaatiota.
24. Arvioidaan käytettävissä olevien laajakaistayhteyksien sosioekonomiset ja aluetaloudelliset vaikutukset kuntien ja maaseuduilla toimivien yritysten näkökulmasta. Tarkastelun kohteina sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut, opetus- koulutus- ja kulttuuripalvelut sekä elinkeinokehitys sekä julkiset kustannukset vs. investoinnit/tuottavuus.

3.3.2 Vastataan työn murrokseen kehittämällä osaamista ja toimintatapoja

Osana työn murrosta on tärkeää löytää joustavia ja monimuotoisia keinoja osaamistarpeiden ennakointiin. Maaseudun monipuolistuvien elinkeinojen työvoimatarpeisiin on pysyttävä vastaamaan koulutustarjonnalla ja työvoimapalveluilla. Vuoropuhelu eri toimijoiden välillä on tärkeää.

Pula osaavasta työvoimasta on keskeinen haaste maaseutualueilla. Koulutuspoliittiset päätökset heijastuvat voimakkaasti koulutusmahdollisuuksiin ja osaavan työvoiman

saatavuuteen. Koulutuksen keskittyminen syventää alueellisia eroja maakuntien sisällä ja myös maakuntien välillä. Negatiivinen vaikutus näyttäytyy yritys- ja toimialakohtaisesti vähentäen yritysten halukkuutta sijoittaa ja kehittää toimintaansa. Tämä heikentää alueiden elinvoimaa. Työvoimatarpeiden tyydyttämiseksi tarvitaan kattavaa koulutustarjontaa, räätälöityjä täsmäkoulutuksia, maaseutulähtöisiä työvoimapalveluja sekä sujuvasti toimivaa työperäistä maahanmuuttoa. Maaseudun osaavan työvoimatarpeen ennakoitietoa on viestittävä entistä aktiivisemmin koulutusjärjestäjien ja korkeakoulujen suuntaan.

Korkeakouluopetuksen ja jatkuvan oppimisen digitaaliset mahdollisuudet ovat vahvassa kehityksessä ja muuttavat ajattelua koulutuksen alueellisesta keskittymisestä sekä koulutuksen saavutettavuudesta. Koulutuksen ja oppimisen digitaaliset mahdollisuudet tulee hyödyntää täysimääräisesti, jotta korkeakoulutuksen ja ammatillisen opetuksen saavutettavuutta voidaan vahvistaa myös harvaan asutuilla alueilla.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

25. Turvataan työvoima- ja elinkeinopalvelujen saatavuus maaseutualueilla ja erityisesti harvaan asutuilla alueilla. Selvitetään ja tuodaan esiin maaseudun toimintaympäristöihin soveltuvia työvoimapalvelujen ja yritysneuvonnan malleja.
26. Turvataan ammatillisen ja korkeakouluopetuksen saatavuutta harvaan asutuilla alueilla huomioiden koulutuksen laajat digitaaliset palvelumahdollisuudet. Selvitetään koulutusjärjestäjien yhteistyöhön kannustavia malleja. Ennakoidaan maaseudun monipuolistuvien elinkeinojen suomen- ja ruotsinkielisiä osaamis- ja työvoimatarpeita osana alueellista koulutus- ja osaamistarpeiden ennakoitiprosessia.
27. Edistetään ammatillisten oppilaitosten ja yritysten välistä yhteistyötä. Etsitään ja kehitetään joustavia ja monimuotoisia ratkaisuja erilaisiin osaamistarpeisiin ja jatkuvan oppimisen mahdollistamiseksi hyödyntäen digitalisaation tarjoamia mahdollisuuksia.

3.3.3 Luodaan edellytyksiä paikasta riippumattomaan työhön

Teknologiakehitys sekä elintapojen ja asenteiden muuttuminen vaikuttavat eri alojen työtehtäviin ja toimintatapoihin. Työnteko on osittain irtautumassa paikasta, mikä tarjoaa yhä useammalle mahdollisuuksia asumiseen ja työntekoon maaseudulla. Esimerkiksi asiantuntijatyö ei määritä enää samalla tavoin asuinpaikkaa kuin aiemmin. Muutos vaikuttaa varsinkin nuorten, korkeasti koulutettujen ja naisten mahdollisuuksiin asua ja työllistyä maaseudulla. Valtion tulee olla edelläkävijä ja mahdollistaa työntekijöilleen etätömahdollisuus entistä useammin.

Toimivat tietoliikenneyhteydet vapauttavat ihmisiä työskentelemään haluamassaan paikassa, auttavat sovittamaan yhteen työtä ja vapaa-aikaa sekä vähentävät työmatkoista aiheutuvia päästöjä. Paikkariippumattoman työn houkuttelevuutta sekä työhyvinvointia voidaan parantaa paikallisilla yhteisöllisillä (etä)työtiloilla, jotka voivat toimia paikkana myös muulle toiminnalle kuten opiskelulle, kulttuuritoiminnalle ja yritysneuvonnalle.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

28. Käynnistetään kansallisen paikkariippumattoman työn strategian valmistelua ja vauhditetaan paikkariippumattoman työn ja rekrytoinnin yleistymistä.
29. Käynnistetään paikkariippumattomaan työhön liittyviä kokeiluja ja kehittämistä julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyönä. Edistetään paikkariippumattomaan työhön liittyvää tutkimusta.
30. Edistetään verotuksen keinoja tukea paikkariippumatonta työtä, esim. tarvittavat tilat ja hankinnat.

3.3.4 Edistetään korkeamman lisäarvon luomista paikallisesti

Innovaatio- ja rahoituspalveluissa on pystyttävä tunnistamaan maaseudulla oleva potentiaali koko Suomen kestävässä siirtymässä ja elinvoiman rakentamisessa. Maaseudulla sijaitsevien raaka-aineiden paikallisen jalostusasteen nostaminen edellyttää yhteistyötä ja verkottumista erityisesti tieteellisiin ja käytännönläheisiin innovaatioihin perustuvan tuotekehityksen osalta. Paikallisten arvoketjujen (esim. ruoka-, bioenergia- ja teollinen tuotanto) välillä on käytävä vuoropuhelua ja yhteistyötä on kehitettävä.

Yhteistyötä on tiivistettävä erityisesti alueella toimivien tutkimus- ja koulutusorganisaatioiden ja maaseudun yritysten välillä. Alueellisia innovaatiojärjestelmiä ja toimintaympäristöjä tulee kehittää myös maaseutualueiden vahvuuksiin tukeutuen (älykäs erikoistuminen). Innovaatio- ja oppimisympäristöt voivat entistä enemmän palvella sekä oppilaitoksia että yrityksiä tarjoamalla tiloja, koneita, laitteita ja palveluja molempien tarpeisiin. Koska suurin osa Suomen ammatillisista oppilaitoksista on kuntien tai kuntayhtymien ylläpitämiä, voivat kunnat osaltaan edistää yhteistyön laajenemista ja syvenemistä.

Jalostusasteen nostamiseksi ja uusien innovaatioiden kehittämiseksi tarvitaan maaseudun yritystoiminnan erityispiirteitä tunnistavaa yritysten neuvonta-, konsultointi- ja rahoitus- sekä kansainvälistymispalveluja. Palvelujen kehittämistä voidaan toteuttaa monituottajamallilla. Tärkeä merkitys on helposti tavoitettavilla neuvontapalveluilla sekä erilaisiin tarpeisiin saumattomasti vastaavilla rahoituspalveluilla ja rahoitusmuotojen soveltamisella. Näiden tulee olla helposti saatavilla niin yrityksen perustamis- kuin laajennusvaiheessakin. Yrittäjyyttä tukemaan tarvitaan palveluja sekä suomen- että ruotsinkielellä.

Joukkorahoitus tarjoaa yhden mahdollisuuden maaseudun start-up- ja kasvuyrityksille. Pk-sektorin kasvua maaseudulla rajoittaa riskirahoituselementtien puute. Yksityisen sektorin riskirahoitusta on saatava maaseudulle lisää, mikä edellyttää sijoittajien kiinnostuksen herättämistä. Tässä julkisen vallan on näytettävä tietä. Maaseudulla sijaitsevista kestävästä liiketoimintamahdollisuuksista on viestittävä laaja-alaisesti mahdollisille sijoittajille. Taloudellisen lisäarvon ohella on tuotava esiin myös laajempia kestävästä siirtymän, luonnon monimuotoisuuden ja ilmastotyön näkökulmia.

Alustatalous on yhteen kytkeytyneen maailman yksi ilmentymä. Sen liiketoimintamallien ja muotojen hyödyntämistä on syytä lisätä osana jalostusasteen nostamista, tuotekehitystä ja innovaatiotoimintaa maaseuduilla. Uusia malleja on kokeiltava ja kehitettävä rohkeasti.

Taloudelliseen toimeliaisuuteen kannustava toimintakulttuuri ja avoimet verkostot lisäävät paikan ja alueen elinvoimaa. Ne vetävät puoleensa uusia toimijoita. Kannustava toimintakulttuuri lisää kiinnostusta alueella sijaitsevia yrityksiä ja niiden omistajan- ja sukupolvenvaihdoksia kohtaan. Tärkeää on tunnistaa nuorten unelmia yrittäjyydestä ja tarttua toimenpiteisiin niiden toteuttamiseksi.

Maaseudulla on runsaasti ikääntyviä yrittäjiä eri toimialoilla. Omistajan- ja sukupolvenvaihdokset tarjoavat mahdollisuuksia sekä nuorille että muille yrittäjyydestä maaseudulla kiinnostuneille. Mahdollisuuksia on avattava ja markkinoitava laaja-alaisesti. Yrittäjyyttä tukemaan tarvitaan edellä mainittuja sujuvia palveluja. Omistajanvaihdos voi olla kasvun ja kansainvälistymisen väline toimivalle yritykselle. Se voi olla vaihtoehto myös uuden yrityksen perustamiselle.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

31. Selvitetään mahdollisuutta luoda alueellisten ja paikallisten kilpailuetujen tasejärjestelmä, eli julkisten varojen alue- ja paikkaspesifi investointiohjelma, joka tukee mahdollisuuksien tasa-arvoa eri alueilla. Investointiohjelman tulee olla uutta luova (ei ylläpitävä kuten esimerkiksi valtionosuusjärjestelmä). Tavoitteena on, että alueilla on tulevaisuudessa rakenteellisesti, taloudelliset ja toiminnalliset tasapuoliset edellytykset luoda innovaatioita, nostaa jalostusastetta, luoda kestävästä tietotaloutta ja korkeampaa lisäarvoa.
32. Tuodaan maaseutunäkökulmaa ja maaseudulla sijaitsevien yritysten näkökulmia kansallisen Yrittäjyysstrategian pohjalta laadittavan tiekartan toteutukseen.
33. Vaikutetaan yritys- ja innovaatiopalvelujen sekä -rahoituksen parempaan ulottamiseen maaseutuyrityksiin. Selvitetään riskirahoituksen saatavuuden mahdollisuuksia.

34. Vaikutetaan maaseudun yritysten omistajanvaihdoksia edistävien palvelujen ja eri toimintamallien kehittämiseen yhdessä sidosryhmien kanssa.
35. Kannustetaan koulutuksen järjestäjiä eri koulutusasteilla laatimaan yrittäjyyskasvatusstrategioita, niin että ne ohjaavat lisäämään yrittäjyyttä opetussuunnitelmissa ja koulutuksessa monipuolisesti ja maaseutualueiden erityispiirteet huomioon ottaen.

3.3.5 Vahvistetaan julkisilla hankinnoilla kestävyyttä ja aluetaloutta

Julkisilla hankinnoilla on keskeinen merkitys yrittäjyyden ja työllisyyden edistäjänä sekä elinvoiman ja aluetalouksien vahvistajana. Niillä voidaan tukea myös kestäväen kehityksen tavoitteita. [Kansallisella julkisten hankintojen strategialla](#)⁹ edistetään julkisten varojen yhteiskunnallista vaikuttavuutta sekä julkisen talouden kestävyyttä.

Viimeaikainen suuntaus suurempien hankintaorganisaatioiden luomiseen asettaa sekä haasteita että mahdollisuuksia hankkijoille ja paikallisille yrityksille. Hankinnoissa voidaan käyttää valintaperusteita tai ehtoja, jotka tukevat ympäristön ja ilmaston kannalta kestäviä valintoja sekä huomioivat vastuullisia tuotanto- ja toimintatapoja. Maaseudun toimijoiden näkökulmasta on tärkeää, että julkisissa yhteishankinnoissa tai isoissa hankintarenkaissa kilpailutus voidaan toteuttaa alueittain tai tuoteryhmittäin. Onnistuneen hankinnan edellytys on, että hankkija tuntee markkinat ja käy alueella vuoropuhelua markkinatoimijoiden kanssa.

Vastuullisten hankintojen tekeminen edellyttää ennen kaikkea hankintaosaamisen kehittämistä niin hankintayksiköissä kuin yrityksissä. Kehittämällä hankintaosaamista kehittyy myös rohkeus käyttää erilaisia hankintatapoja ja osallistua kilpailutuksiin. Tärkeää on myös rakentaa yksityisen ja julkisen sektorin välille avoimen innovaatiotoiminnan kulttuuria. Kun vuorovaikutus osapuolten välillä on tiivistä, kannustaa se terveelliseen riskinottoon sekä yrityksistä ja erehdyksistä oppimiseen. Näin edistetään pienten ja paikallisten uusien innovatiivisten hankintojen syntymistä ja hyvien käytänteiden jakamista. Tässä työssä kaikilla osapuolilla (yrittäjäjärjestöt, kuntien rahoittamat elinkeino- ja kehitysyhtiöt, julkiset hankkijat, kuntapäätäjät) on tärkeä rooli.

9 [Kansallinen julkisen hankintojen strategia 2020 \(valtioneuvosto.fi\)](#)

Julkisilla hankinnoilla vaikutetaan elinvoimaan

Julkisia hankintoja tekevät valtio, kunnat ja kuntayhtymät, valtion liikelaitokset sekä muut hankintalainsäädännössä määritellyt hankintayksiköt. Hankinnat ovat tavara-, palvelu- ja rakennusurakkahankintoja, joita hankitaan oman organisaation ulkopuolelta. Julkisia hankintoja tehdään Suomessa noin 35 miljardilla eurolla vuosittain.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

36. Tuotetaan tietoa julkisten hankintojen sosioekonomisista sekä alue- ja paikallistaloudellisista vaikutuksista, sekä tietoa, jolla tuetaan pk-yritysten hankintaosaamista (osallistuminen kilpailutuksiin). Selvitetään maaseudulla toimivien pk-yritysten tosiasiallisia mahdollisuuksia osallistua laatujärjestelmiin.
37. Pyritään vahvistamaan ja lisäämään lyhyitä hankintaketjuja, maaseudun pk-yritysten osallistumista kilpailutuksiin ja paikallista työllisyyttä.

3.3.6 Kehitetään älykkään sopeutumisen strategiaa vaihtoehdoksi supistuville alueille

Maaseutualueiden tulevaisuudennäkymät ovat moninaisia. Niiden kehittäminen tarvitsee erilaisia strategioita. On epärealistista ajatella, että kaikki alueet kasvaisivat aina ja jatkuvasti. Älykkäänä sopeutumisenä (engl. Smart Shrinking) tunnettu lähestymistapa haastaa ajattelemaan vaihtoehdoisella tavalla. Se tarjoaa perinteisiä ajattelumalleja laajemman näkökulman elinvoiman tarkasteluun.

Älykkään sopeutumisen lähtökohtana on, että väestöään menettävillä alueilla opitaan hallitsemaan muutosta. Muutokseen vastataan sopeuttamistoimilla ja uusilla innovatiivisilla ratkaisuilla ja kehittämistoimilla. Elinvoiman tarkastelussa huomioidaan myös ihmisten koettu hyvinvointi ja kokemus hyvästä elämästä. Muutosta hallitaan ymmärtäen ja huomioiden, että kestävä kehitys kaikki ulottuvuudet – sosiaalinen, taloudellinen, ekologinen ja kulttuurinen – ovat vuorovaikutussuhteessa toisiinsa.

Erilaisten strategioiden tueksi tarvitaan neuvokasta ajattelu- ja toimintatapaa. Tarvitaan laajempaa tietoperustaa, jossa huomioidaan muun muassa lisääntyvä monipaikkaisuus, paikkariippumattomuus ja digitaalisen yhteiskunnan kehittyminen sekä asukkaiden näkemykset hyvästä elämästä. Älykäs sopeutuminen käsitteenä ja käytäntöinä tarjoaa

lähestymistapoja, joiden avulla voidaan edistää siirtymää kestäväan yhteiskuntaan. Älykäästä sopeutumista tulee soveltaa eri aluetasoilla, kansallisesta paikalliseen.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

38. Luodaan malli ja alueellisesti sovellettavissa oleva tiekartta älykkäälle sopeutumiselle.
39. Vahvistetaan eri maaseututyyppejä koskevaa tilastointia ja paikkatiedon hyödyntämistä kunta- ja aluekehittämisessä.

3.4 Sujuvan arjen varmistaminen

Oikeudenmukaisen yhteiskunnan perusta on, että kaikille ihmisille luodaan mahdollisuudet hyvään elämään asuinpaikasta riippumatta. Asuminen, työnteko ja yrittäjyys maaseudulla onnistuvat vain, jos infrastruktuuri toimii ja julkiset ja yksityiset palvelut ovat saatavilla ja saavutettavissa. Tämä edellyttää myös palvelujen kehittämistä huomioiden kielelliset oikeudet. Julkisten palvelujen digitaalisessa ensisijaisuudessa¹⁰ on varmistettava, että maaseudun asukkailla on tosiasialliset edellytykset digitaalisten palvelujen käyttöön. Tämä edellyttää luotettavasti toimivia tietoliikenneyhteyksiä.

Palvelurakenteiden muutokset ja väestökehitys maaseudulla edellyttävät uudenlaisten palvelujen tuottamistapojen kehittämistä. Julkisten ja yksityisten palvelujen ohella kansalaisyhteiskunnan toimijoilla on tärkeä rooli ennaltaehkäisevässä ja hyvinvointia edistävässä työssä sekä lähipalvelujen tuottamisessa maaseudulla.

Kaksikielisillä alueilla ja Ahvenanmaalla on varmistettava ruotsinkielentaitoisen henkilöstön sekä ruotsinkielisten palvelujen tarjonta ja riittävyys erityisesti sote-palvelujen, sivistyspalvelujen ja turvallisuuspalvelujen osalta.

---

¹⁰ Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta 306/2019 (finlex.fi)

Sujuvan arjen palvelut

Peruspalvelujen ytimen muodostavat infrastruktuuri ja liikennepalvelut, sosiaali- ja terveystyö, varhaiskasvatus, opetus- ja koulutuspalvelut, kirjasto-, kulttuuri-, nuoriso- ja liikuntapalvelut sekä turvallisuuspalvelut. Turvallisuuspalvelut koostuvat poliisin, pelastustoimen, ensihoidon ja rajavartioston muodostamasta kokonaisuudesta. Lisäksi muita tärkeitä arjen sujuvuutta tukevia palveluja ovat päivittäistavarakauppa-, apteekki-, posti- ja pankkipalvelut.

3.4.1 Turvataan palvelut uusilla toimintamalleilla ja yhteistyöllä

Palvelujen tuottamisen lähtökohtana tulee olla eri väestöryhmien tarpeet. Päivittäin ja säännöllisesti tarvittavien lähipalvelujen turvaamiseksi tulee etsiä uusia ratkaisuja ja asukaslähtöisiä palvelujen tuottamisen malleja. Digitaaliset palvelut laajentavat palvelujen järjestämisen ja tuottamisen mahdollisuuksia ja saavutettavuutta maaseuduilla.

Maaseudun palveluja tulee kehittää osana palvelujärjestelmien laajempaa kehittämistä niin kunta-, maakunta- kuin kansallisella tasolla. Tämä edellyttää siirtymistä palveluverkon kokonaisvaltaiseen tarkasteluun ennakoiden ja huomioiden palvelutarpeet ja henkilöstön osaaminen myös kielivähemmistöjen näkökulmasta. Kun palveluverkon suunnittelusta tehdään kunnan tai laajemman yhteistyöalueen yhteinen osallisuusprojekti, luo tämä mahdollisuuksia myös uusien toimintamallien ja kumppanuuksien kehittämiseen. Samalla prosessista saadaan myös itseään arvioiva ja itsessään oppiva.

Merkittäviä maaseudun palveluja koskevia kansallisia uudistuksia ovat sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmän uudistus sekä liikennejärjestelmän uudistus. Myös kouluverkkoa koskevat kysymykset ovat ratkaisevan tärkeitä maaseudun lapsiperheiden sujuvan arjen ja hyvinvoinnin näkökulmasta.

Julkisella vallalla ja politiikalla tulee mahdollistaa ja edistää erilaisten kokeilujen, kumppanuuksien ja paikkaperustaisten palvelumallien käyttöönottoa ja kehittämistä. Palveluja tulee turvata ja kehittää hyödyntämällä erilaisia palvelujen tuottamisen keinoja kuten teknologiaa ja liikkuvien palvelujen toimintamalleja sekä kehittämällä monipalvelukeskustointia. Osana palvelujen kehittämistä tulee huomioida ihmisten lisääntyvä monipaikkaisuus, alueiden kausittaiset väestömuutokset ja näiden vaikutukset palvelutarpeisiin.

Palvelujen saatavuuden ja saavutettavuuden turvaamiseen ja kehittämiseen maaseutualueilla on kiinnitettävä huomiota. Julkisen sektorin (kunnat ja sote) järjestämivastuulla olevia palveluja voidaan tuottaa yhteistyössä julkisen sektorin, yritysten ja järjestöjen kanssa lainsäädännön reunaehdot huomioiden¹¹ esimerkiksi ostopalveluna tai palvelusetelin¹² käytön kautta. Monituottajamallia tarvitaan erityisesti maaseudun sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi. Alueellisen yhdenvertaisuuden, maaseudun lasten edun sekä maaseudun naisten näkökulmasta on tärkeää, että myös varhaiskasvatuspalvelujen saatavuus ja saavutettavuus turvataan. Lainsäädännön puitteissa¹³ voidaan toteuttaa paikallislähtöisiä ratkaisuja ja hyödyntää paikallista yrittäjyyttä ja yhteisöllistä palvelutuotantoa. Monituottajuudesta eri palveluissa maaseutualueilla tarvitaan tutkimusta päätöksenteon tueksi.

Niiden välttämättömien peruspalvelujen osalta, joita julkinen sektori ei tuota, eivätkä palvelut toteudu markkinaehtoisesti, tulee selvittää mahdollisuuksia palveluvelvoitteen (eng. Services of General Economic Interest, SGEI) käyttöönottoon¹⁴. Tällöin palvelu voidaan turvata antamalla yritykselle toimeksianto yksilöidyn palvelun tuottamiseksi maksamalla tästä julkisista varoista kompensatiota. Yleistä SGEI-sääntelyä on hyödynnetty Suomessa vielä hyvin vähän, käytännössä vain valtion tasolla erityislainsäädäntöön perustuen. SGEI-sääntelyä voidaan kuitenkin käyttää niin paikallisella, alueellisella kuin valtakunnallisella tasolla.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

40. Selvitetään ja edistetään SGEI-palveluvelvoitemenettelyn käyttöönottoa niiden välttämättömien palvelujen (esimerkiksi laajakaistan) osalta, jotka eivät toteudu markkinaehtoisesti.
41. Tuotetaan maaseutunäkökulmasta tietoa kokonaisvaltaisen palveluverkkotarkastelun pohjaksi. Edistetään palveluverkkosuunnittelun käyttöönottamista

11 [Laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä 569/2009, kuntalaki 410/2015 ja varhaiskasvatuslaki 540/2018 \(finlex.fi\)](#)

12 [Laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä 569/2009 \(finlex.fi\)](#)

13 Em. [Varhaiskasvatuslain \(540/2018\)](#) mukaan kunnalla on varhaiskasvatuksen järjestämivelvollisuus. Varhaiskasvatuslain mukaista päiväkotitoimintaa ja perhepäivähoitoa saa järjestää tai järjestäjälle tuottaa kunta, kuntayhtymä ja yksityinen palveluntuottaja. Järjestämis- ja tuottamismuodot ovat kunnan oma toiminta, ostopalvelu, palvelusetelitoiminta ja yksityisen hoidon tuki. Hankittaessa palveluja toiselta palvelujentuottajalta kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta.

14 [Palveluvelvoite maaseudulla – SGEI palvelujen järjestämisen työkaluna. \(tem.fi\)](#)

sekä tuetaan suunnitteluprosessin toteuttamista yhteisenä osallisuus- ja kumppanuusprojektina.

42. Kehitetään monipaikkaisuutta huomioivia indikaattoreita ja edistetään näiden käyttöönottoa palvelurakenteiden suunnittelussa.

3.4.1.1 Kehitetään monipalvelukeskuksia

Maaseudun lähipalveluja voidaan varmistaa kehittämällä monipalvelukeskuksia kyliin ja kirkonkyliin. Nämä voivat toimia kyläkauppojen, kylätalojen, lähikoulujen tai muiden yhteisten tilojen yhteydessä. Monipalvelukeskukset mahdollistavat julkisten, yksityisten ja kolmannen sektorin palvelujen tuomisen lähemmäksi maaseudun asukkaita, sekä yhteisöllisen yrittäjyyden ja etätyön kehittymisen. Yhteisölliset työtilat palvelukonsepteineen voivat olla osa monipalvelukeskusten toimintaa.

Maaseudun vähittäiskauppa-, posti- ja apteekkipalvelut ovat heikentyneet harventuneen palveluverkon myötä. Toisaalta viime vuosina lisääntynyt verkkokauppa on lisännyt verkossa saatavia palveluja ja mahdollistanut paikkariippumattoman kaupan maaseudulta käsin. Myös kyläkauppapalvelujen monipuolistuminen on paikannut harvenevaa palveluverkkoa.

Päivittäistavarakauppojen määrä on vähentynyt erityisesti harvaan asutun maaseudun keskuksissa. Osa kyläkaupoista on kehittynyt monipuolisiksi palvelukeskuksiksi, joissa on päivittäistavaroiden lisäksi saatavissa sekä edellä mainittuja palveluja että rauta- ja maataloustuotteita ja matkailu- ja ravintolapalveluja. Myös kauppa-autojen ja liikkuvien kauppapalvelujen kehittäminen maaseudulla on tärkeää.

Vuonna 2019 Suomessa käyttöön otettu palvelujen monipuolistamiseen ja turvaamiseen tarkoitettu kyläkauppatuki-kokeilu on edistänyt harvaan asutun maaseudun palvelujen saatavuutta ja elinvoimaa. Tuen ehtona on, että kauppa sitoutuu tarjoamaan päivittäistavaroiden ohella myös vähintään yhtä seuraavista palvelukokonaisuuksista: postipalvelu, käteisnostopalvelu, apteekkipalvelu tai polttoainejakelupalvelu.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

43. Kehitetään monipalvelukeskusten toimintaa ja rahoitusmalleja.
44. Toteutetaan paikallisia ja alueellisia kokeiluja, joissa maaseudun palveluja ja monipalvelukeskuksia kehitetään huomioiden paikalliset tarpeet, eri-ikäiset vakituiset asukkaat, vapaa-ajan asukkaat sekä monipaikkaisuuden ja etätyön tarpeet.
45. Edistetään palveluinnovaatioiden käyttöönottoa maaseuduilla, esim. itsepalvelukaupat ja liikkuvat kauppapalvelut.

3.4.1.2 Edistetään sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta

Sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän (jäljempänä sote) jo pitkään jatkuneella uudistuksella on ollut monitahoisia vaikutuksia maaseudun sosiaali- ja terveyspalveluihin. Palvelujen järjestämistä vastuu siirtyminen kunnista laajemmille sote-alueille on parhaimmillaan monipuolistanut palvelutarjontaa ja henkilöstön osaamista. Se on myös vähentänyt henkilöstön saatavuuteen liittyviä haasteita. Toisaalta soten monimutkaisuus ja jatkuva muutos sekä palvelupisteiden etäntyminen ovat heikentäneet palvelujen saavutettavuutta. Tähän ovat vaikuttaneet osaltaan myös julkisten liikenneyhteysien heikkeneminen sekä alueellisesti ja paikallisesti riittämättömät tietoliikenneyhteydet.

Sote-uudistuksen tavoitteena on hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen sekä yhdenvertaisten ja laadukkaiden sote-palvelujen turvaaminen kaikille suomalaisille¹⁵. Sotea uudistettaessa on tärkeä arvioida, miten tehtävät uudistukset vaikuttavat palvelujen saatavuuteen ja saavutettavuuteen maaseuduilla. Erityisen tärkeää maaseutuvaikutusten arviointi (MVA) on lainsäädäntövalmistelun yhteydessä sekä tehtäessä päätöksiä koskien palveluverkkoa. Arviointi tulee toteuttaa osallistamalla maaseudun eri väestöryhmiä ja huomioimalla paikalliset olosuhteet.

Digitalisaation tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntäminen on keskeisessä roolissa soten kehittämisessä. E-sote-palveluissa on huolehdittava, että maaseudun asukkailla on aito mahdollisuus käyttää tasalaatuisia ja turvallisia tietoliikenneyhteyksiä.

Maaseudulle soveltuvia sote-palvelujen tuottamismalleja tulee vauhdittaa ja ottaa käyttöön nykyistä laajemmin. Näitä ovat muun muassa pyörien päällä kulkevat palvelut, monipalvelupisteet, työntekijöiden jalkautuminen, sähköiset palvelut sekä palvelujen yhdistämiseen perustuvat ratkaisut. Palvelujen kehittämisessä tulee hyödyntää nykyistä laajemmin digitalisaation tarjoamia mahdollisuuksia.

Sote-palvelujen tuottamisessa ja turvaamisessa maaseudun asukkaille tarvitaan niin julkista sektoria, yrityksiä kuin järjestöjä. Palvelujen kehittämistä tulee tehdä ennakkoloukkomasti eri toimijoiden yhteistyössä ja sektorirajat ylittäen. Pienet sote-alan yritykset täydentävät maaseudun palveluverkkoa. Kylätalojen ja muiden yhteisöllisten tilojen mahdollisuuksia toimia e-sote -palvelujen ja paikallisten yritysten keskuksina tulee kehittää. Järjestöillä on maaseuduilla tärkeä rooli niin ennaltaehkäisevässä työssä kuin sosiaali-palvelujen tuottajina.

Osana soten kehittämistä on huomioitava ihmisten lisääntyvä monipaikkaisuus ja alueiden kausittaiset väestömuutokset. Vapaa-ajan asukkaiden myötä useiden maaseutupaikkakuntien asukasmäärä moninkertaistuu kausittain. Tämä voi lisätä erityisesti vilkkaissa mökkikunnissa sosiaali- ja terveyspalvelujen tarvetta.

15 [Sote-uudistus \(soteuudistus.fi\)](https://soteuudistus.fi)

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

46. Viedään maaseutunäkökulmaa ja maaseutuvaikutusten arvioinnin työkalua uudistuviin sote-rakenteisiin
47. Nostetaan esiin ja edistetään yritysten ja järjestöjen osaamisen ja resurssien huomioimista maaseudun palvelutuotannossa (esim. palvelusetelien käyttöönoton edistäminen).

3.4.1.3 Turvataan lasten ja nuorten lähiopetus

Suomessa perusopetuksen järjestämisestä vastaavat kunnat. Perusopetuksen järjestämisen lähtökohtana on lähikouluperiaate, jonka mukaan jokaisella oppivelvollisuusikäisellä lapsella on oikeus mahdollisimman lähellä järjestettävään opetukseen. Vuosien 2000–2018 välisenä aikana peruskouluja on lakkautettu 1676 kappaletta, eli lähes 42 prosenttia¹⁶. Peruskouluverkon karsiminen on kohdistunut erityisesti pieniin alle 50 oppilaan kouluihin eli pääosin maaseudun ja saariston kouluihin, ja näin ollen erityisesti maaseudulla asuviin lapsiin. Luonnonvarakeskuksen laskelmien mukaan viimeinen maaseudun lähikoulu lakkautetaan vuonna 2032 ellei toimenpiteisiin ryhdytä.

Lapsiperheiden maalla-asumisen ja maallemuuton edellytyksenä on varhaiskasvatuksen ja koulupalvelujen järjestäminen lähipalveluna. Kouluverkkoratkaisujen osalta on huolehdittava, etteivät lakisääteiset koulumatkat ylity. Maaseutupolitiikan neuvosto MANE (2016–2020) on esittänyt koulumatkojen kohtuullistamista niin, että päivittäinen koulumatka odotuksineen kestäisi enintään 1,5 tuntia esiopetuksen ja alakoulun (alle 13-vuotiaat oppilaat) osalta¹⁷. Lainsäädännön mahdollistamaa 2,5 tunnin maksimiä pidetään kohtuuttomana.

Valtakunnallisissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa tunnustetaan etäyhteyksiä hyödyntävä opetus¹⁸. Kouluverkkoa ja opetustarjontaa voidaan kehittää hyödyntämällä ja edistämällä jo olemassa olevia teknologioita. Maaseutualueilla voidaan ottaa käyttöön lähiopetusta täydentäviä etäyhteyksiä hyödyntäviä ratkaisuja opetuksen saavutettavuuden parantamiseksi ja tarjonnan monipuolistamiseksi. Kuntien välistä yhteistyötä, rakennusten monikäyttöä sekä digitaalisia ratkaisuja tulee kehittää, kokeilla ja ottaa

16 Nyyssölä, Kari & Timo Kumpilainen (2020). [Perusopetuksen ja kouluverkon tulevaisuudennäkymiä. Raportit ja selvitykset 2020:25. Opetushallitus.](#)

17 [Maaseutupolitiikan neuvoston kannanotto 8.4.2019: Maaseutukoulut osa lapsiystävällistä kouluverkkoa - opetuksen tila ja tulevaisuus maaseuduilla selvítettävä \(maaseutupolitiikka.fi\)](#)

18 [Etäopetus uudessa perusopetuksen opetussuunnitelmassa \(etaopetus.fi\)](#)

käyttöön. Suomalaisen koulujärjestelmän maaseutuosaamisesta voidaan kehittää myös globaalisti merkittävä vientituote.

Peruskoulun lisäksi on etsittävä tapoja turvata maaseudun nuorten toisen asteen koulutus. Tässä voidaan hyödyntää monimuoto-opetusta, lähiopetusta täydentäviä etäopetusratkaisuja ja koulujen välistä yhteistyötä. Kunnissa, joissa ei ole toisen asteen oppilaitoksia, riski nuoren jäämisestä pelkän perusasteen varaan kasvaa. Tällaisissa kunnissa nuoret tarvitsevat erityisiä tukitoimia koulutukseen hakeutumisessa. Nuoret tarvitsevat tukea myös liikkumiseen ja asumiseen toisella paikkakunnalla.

Toisen asteen koulutusmahdollisuuksia voidaan edistää yritysyhteistyöllä ja järjestämällä oppisopimuskoulutusta, jolloin tutkintoja voidaan suorittaa oman paikkakunnan yrityksissä. Maaseudulla toimiville yrityksille soveltuvia koulutusyhteistyön hyviä käytäntöjä on tarpeen jakaa. Työelämässä oppimista tulee tukea vahvistamalla sekä opettajien että työelämäedustajien ohjauksen resursseja, osaamista ja toimintatapoja.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

48. Toteutetaan arviointi maaseutukoulujen lakkautusten vaikutuksista lasten sivistyksellisten ja sosiaalisten oikeuksien toteutumiseen sekä alueiden elinvoimaan.
49. Vauhditetaan kokeiluja, joissa lisätään mahdollisuuksia etäopetukseen/joustaviin etäopetusjärjestelyihin hyödyntämällä sekä digitaalisia ratkaisuja että rakennusten monikäyttömahdollisuuksia. Samalla mahdollistetaan rakennusten monikäyttöä. Tavoitteena on maantieteellisesti kattava ja alueelliset erot tunnistava kouluverkko.
50. Edistetään kuntien, koulutusasteiden ja yritysten välistä opetus- ja tilayhteistyötä.

3.4.1.4 Tuetaan monipuolista kulttuuri- ja vapaa-ajan toimintaa

Kulttuuri- ja vapaa-ajanpalvelut tukevat ihmisten osallisuutta ja hyvinvointia. On tärkeää, että maaseudun asukkailla on mahdollisuus kulttuuri-, kirjasto-, liikunta- ja nuorisopalveluihin. Heillä tulee olla mahdollisuus vaikuttaa myös näiden kehittämiseen. Sosiokulttuurisen kestävyuden näkökulmasta on tärkeää, että edellä mainittuihin toimintoihin suunnataan resursseja.

Yleiset kirjastot ovat kuntien käytetyin vapaa-ajan kulttuuripalvelu. Kirjastot tavoittavat suuren osan maaseudun asukkaista ja ovat tärkeitä kohtaamispaikkoja ja monipalvelupisteitä. Kirjastoverkko muodostuu kuntien pääkirjastoista, lähikirjastoista, kirjastoautoista ja muista palvelupisteistä. Tärkeää on, että kirjastopalveluja voi saada myös

paikkariippumattomasti netistä. Kansalaisopistot ovat tärkeitä harrastus- ja oppimisympäristöjä maaseuduilla. Ne tukevat asukkaiden hyvinvointia ja täydentävät monipuolisesti muuta koulutustarjontaa. Esimerkiksi maaseudun asukkaiden digikansalaisuutta tukeva tietotekniikkakoulutus on tärkeää.

Maaseututaajamissa ja -kylissä sijaitsee lukuisia museoita, konserttisaleja, teattereita (ml. kesäteatterit), kylä- ja seurantaloja ja muita kulttuuripalveluja, jotka elävöittävät maaseutua. Ne toimivat myös vetovoimatekijöinä ja tuovat maaseudulle matkailijoita.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

51. Vaikutetaan siihen, että kuntien kulttuuritoiminnan rahoitus suuntautuu myös maaseudun kylien ja järjestöjen kulttuuritoimintaan. Vaikutetaan kulttuuritoiminnan tilastoinnin kehittämiseen, jotta maaseudulla toimivien järjestöjen kulttuuritoiminta tulee näkyviin.
52. Kehitetään kirjasto-, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopalvelujen sekä kansalaisopistokoulutuksen saatavuutta maaseuduilla hyödyntäen digitalisuutta ja uusia yhteistyömuotoja.

3.4.1.5 Kehitetään kestäviä liikennepalveluja

Maaseuduilla, etenkin harvaan asutulla maaseudulla, etäisyydet ovat pitkiä, eikä julkista liikennettä juuri enää ole. Liikenteen päästövähennystoimissa onkin huomioitava maaseudun tosiasialliset liikkumismahdollisuudet sekä alueelliset ja sosiaaliset vaikutukset. Tärkeää on, ettei toimista koidu kenellekään kohtuutonta haittaa.

Valmistelutyössä koskien valtioneuvoston periaatepäätöstä kotimaan liikenteen kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseksi (ns. fossiilittoman liikenteen tiekartta) liikenne- ja viestintäministeriö on osana vaikutusarviointeja kiinnittänyt huomiota alueelliseen ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen. Arvioinnissa on kiinnitetty huomiota toimenpiteiden mahdollisiin haittavaikutuksiin sekä tarpeeseen kompensoida haittoja. Valmisteilla olevassa periaatepäätöksessä keskeistä on, että ehdotetut toimenpiteet painottuvat eri tavoin kaupungeissa ja maaseudulla. Kaupunkiseuduilla ja kaupunkien välisessä liikenteessä korostuu henkilöautojen suoritteiden kasvun taittaminen sekä kasvun ohjaaminen kestäviin liikennemuotoihin. Yksityisautoilu on käytännössä välttämätön ja usein ainoa kulkemisvaihtoehto maaseudulla. Siksi liikenteen ilmastotavoitteiden toteutumiseksi myös maaseudun henkilöautoilun siirtymistä vähäpäästöisempiin ajoneuvoihin ja käyttövoimiin on mahdollistettava. Toimenpiteissä on huomioitava kotitalouksien maksukyky, lataus- ja tankkauspisteiden kattavuus sekä tuettavien ajoneuvojen soveltuvuus erilaisiin suomalaisiin ilmasto-olosuhteisiin ja toimintaympäristöihin.

Maaseudun liikennettä on kehitettävä paikkaperustaisilla älykkään liikenteen ratkaisulla. Monipalvelukeskusten kehittyminen voi tukea myös liikkumisen palveluiden kytkeytymistä niiden yhteyteen. Eri kulkumuotoja yhdisteleviä matkaketjuja tulee kehittää yhä toimivimmiksi, niin maaseudun asukkaiden, vapaa-ajan asukkaiden kuin matkailijoiden ja yritysten näkökulmasta. On tärkeää edistää liikkumisen palveluiden kehittämistä ja käyttöönottoa kunnissa kokeilujen, yhteisen kehittämisen ja digitalisaation kautta.

Biokaasua ja sähköä käyttävien bussiyhteyksien kehittyminen ja käyttöönotto maaseudun liikennöinnissä on tärkeää kuin myös raideliikenteen kehittäminen. Maaseudulla tarvitaan junayhteyksiä ja integroitua bussiyhteyksiä. Julkiset liikenneyhteydet ja sujuvat matkaketjut maaseudulla ovat välttämättömiä sekä maaseudun vakituisille että vapaa-ajan asukkaille, yrittäjille että matkailijoille. Tulevaisuudessa myös sähköistetty lentoliikenne tukee kestävästä liikkumisesta.

Julkisella sektorilla, erityisesti kunnilla, on tärkeä rooli sujuvassa siirtymässä kestävästä liikkumisesta. Julkinen sektori voi työnantajana mahdollistaa työntekijöille esimerkiksi sähköautojen (sisältävät sekä täyssähköautot että ladattavat hybridit) latauksen luontaisesti olemassa olevaa infraa hyödyntäen. Myös maaseudulle ja sen maisemaan soveltuvia kevyen liikenteen väyliä tulee kehittää esimerkiksi kuntakeskuksen ja kyläkeskusten välillä sekä peruskoulujen lähiympäristössä. Nämä lisäävät kestävästä liikkumisesta, tukevat asukkaiden hyvinvointia ja ovat tärkeitä myös matkailulle.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

53. Nostetaan esille maaseutujen erityispiirteitä ja maaseudun asukkaiden tarpeita huomioivia kestäviä liikkumispalvelumalleja ja edistetään niiden käyttöönottoa sekä ajoneuvojen vaihtoehtoisten käyttövoimien yleistymistä.

3.4.1.6 Varmistetaan arjessa välttämätön infrastruktuuri

Sujuvan arjen ja saavutettavuuden perustana on kunnossa oleva tiestö, toimivat tietoliikenneyhteydet ja kohtuuhintainen sähkö siirtomaksuineen. Myös puhdas vesi ja vesihuolto ovat välttämätön osa ihmisten arkea. Toimiva infrastruktuuri mahdollistaa myös monipaikkaisuuden ja etätöiden. Se on omiaan vaikuttamaan paikan veto- ja pitovoimaan.

Suomessa on tieverkkoa yhteensä 480 000 km, josta yksityisteitä 370 000 km, valtion maanteitä 80 000 km ja kuntien katuja 30 000 km. Korjausvelkaa on 1,4 miljardia euroa. Erityisesti alempiasteisen tieverkon rapautuminen ja korjausvelka sekä yksityisteiden ylläpidon ja kunnossapidon puutteet heikentävät maaseudun saavutettavuutta. Tieverkon suunnittelulla, eri toimijoiden yhteistyöllä sekä rakentamisen ja ylläpidon riittävällä

rahoituksella taataan kattava tieverkko maaseudulle. Alempiasteisella tieverkolla on merkitystä koko yhteiskunnalle.

Toimivat tietoliikenneyhteydet mukaan lukien matkapuhelinyhteydet ovat tieverkkoon, sähköön ja veteen verrattavissa olevaa perusinfrastruktuuria. Maaseudun digitaalisen infrastruktuurin ja sen käyttöedellytysten rakentaminen alueet peittäväälle tasolle on edellytys kansalaisten yhdenvertaisuudelle ja osallisuudelle. Digitaalisia palveluja rakennettaessa olennaista on huomioida palvelujen helppokäyttöisyys ja yhteyksien toimivuus paikasta riippumatta.

Vesi- ja jätehuolto ovat osa maaseudun asukkaiden ja yrittäjien toimivaa arkea. Maaseudun vesihuollon erityispiirteet ja vesihuoltoverkon saneeraustarpeet tulee huomioida kansallisessa vesihuoltouudistuksessa. Uudistuksessa tulee huomioida myös maaseudun vesiosuuskuntien ja pienten vesihuoltolaitosten kehittämistarpeet, resurssit sekä osaamisen varmistaminen. Toimintaa voidaan kehittää muun muassa infraisännöintikoulutuksella.

Arjen välttämättömään infrastruktuuriin kuuluu myös maaseudun rakennuskanta ja erilaiset yhteisölliset tilat. Rakennuskannasta huolehtiminen, tilojen ylläpito ja kunnostaminen on tärkeää. Yhteisölliset tilat mahdollistavat monipuolista toimintaa sekä tukevat yrittäjyyttä, yhteisöllisyyttä ja kansalaistoiminnan kehittämistä.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

54. Varmistetaan että laajakaistainfrastruktuuri tunnistetaan osaksi perusinfraa, ja että valtio ottaa vahvemmin vastuuta laajakaistarakentamisesta, sen koordinoinnista ja investointien kustannuksista.
55. Edistetään ympäristöpalveluihin sekä infran huolto-, ylläpito- ja kunnostustöihin liittyvän koulutuksen kehittämistä maaseudulla.

3.4.1.7 Kehitetään arjen turvan toimintamalleja ja verkostoja

Toimivat turvallisuuspalvelut ovat maaseudulla ja etenkin harvaan asutuilla alueilla ehdottoman tärkeitä. Ihmisten kokemaa turvallisuutta ja turvallista arkea luovat myös turvallisuuden juurisyihin vaikuttavat ihmisten hyvinvointia lisäävät toimenpiteet, sekä arjen rikosten, häiriöiden ja onnettomuuksien ennaltaehkäisy. Maaseutu koetaan turvalliseksi asuinpaikaksi, mitä edistää etenkin vahva yhteisöllisyys ja ihmisten omat valmiudet kohdata häiriötilanteita ja selviytyä niistä.

Turvallisuusviranomaisten kuten poliisin resursseja on väestön keskittymisen myötä kohdennettu kasvukeskuksiin ja alueille, joilla asutus on tiheämpää¹⁹. Valtakunnallisesti keskimääräiset vasteajat hälytystehtäville ovat pysyneet aiemmalla tasolla, mutta etenkin harvaan asutuilla seuduilla on kuntia, joissa viranomaisen saapuminen tehtäväpaikalle kestää huolestuttavan kauan. Näille kunnille on tunnusomaista kuitenkin se, että vuositasolla tehtäviä on hyvin vähän. Palvelujen keskittäminen seuraa ennen kaikkea väestön ja sitä kautta palvelutarpeen sijoittumisen muutoksia. Tilannetta on osittain korjannut Marinin hallituksen aikana tehty lisäys poliisin resursseihin ja niiden kohdentaminen erityisesti harvaan asutuille alueille. Rajaseuduilla ja harvaan asutuilla alueilla korostuu poliisin, pelastustoimen, ensihoidon, Rajavartiolaitoksen ja kansalaisyhteiskunnan toimiva yhteistyö turvallisuuden takaamisessa.

Pelastustoimen palveluverkko on kansallisesti kattava. Reilusti yli puolet paloasemista on sopimuspalokuntalaisten käytössä. Sopimuspalokunnat ovat valtakunnallisesti merkittävä osa pelastustoimea ja maaseuduilla välttämättömiä pelastustoimen palvelujen järjestämiseksi. Sopimuspalokunnilla ja vapaaehtoisilla palokuntayhdistyksillä (VPK) on lisäksi tärkeä rooli nuorten harrastustoiminnan ja merkityksellisen osallisuuden tarjoajana. Tulevaisuudessa on tärkeä huolehtia siitä, että sopimuspalokuntiin saadaan riittävästi hälytyskelpoisia jäseniä, jotta niiden toimintaedellytykset voidaan turvata.

Sekä kunnilla että järjestöillä on keskeinen rooli arjen turvallisuuden ylläpitämisessä ja edistämässä maaseuduilla. Vahva omatoimisuus, välittäminen ja yhteisöllisyys ovat vahvuuksia, jotka yhdessä julkisten palvelujen kanssa luovat perustaa turvallisuudelle ja turvallisuuden tunteelle. Kylien pelastusryhmät ovat tärkeä lisäapu hätätilanteissa. Pelastusryhmien valmiuksia tulee kehittää viranomaisten ja järjestötoimijoiden yhteistyönä. Kylätaloja voidaan kehittää varautumisen ja turvallisuuden keskuksiksi, joissa on turvallisuusinfoa ja -välineitä, ja joihin on mahdollisuus evakuoida asukkaita tarvittaessa.

Kunnissa hyvinvointi- ja turvallisuussuunnitelmia voidaan työstää yhtenä kokonaisuutena ja laajalla yhteistyöverkostolla konkreettisiksi toimenpidesuunnitelmiksi. Myös ihmisten omia valmiuksia omaehtoiseen turvallisuuden ylläpitämiseen on tärkeä vahvistaa. Maaseudun asukkaiden ja yhteisöjen varautumis- ja turvallisuuskoulutuksia tarvitaan.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

56. Harvaan asuttujen alueiden kysymykset huomioidaan sisäisen turvallisuuden kansallisen yhteistyöverkoston toiminnassa. Osallistetaan maaseudun kansalaisyhteiskunnan toimijoita kansallisten turvallisuuspalvelujen kehittämistyöhön.

¹⁹ [Harvaan asuttujen alueiden turvallisuus 2020. Tilanneraportti turvallisuudesta harvaan asutuilla seuduilla. Sisäministeriön julkaisuja 2020:15.](#)

57. Kehitetään edelleen viranomaisten, kuntien ja maakunnallisten kyläyhdistysten alueellisia turvallisuusverkostoja ja yhteistyötä maaseudun ennaltaehkäisevässä toiminnassa, kriisitilanteissa ja jälkihoidossa. Osana yhteistyötä kehitetään kylien pelastusryhmien valmiuksia.
58. Aktivoidaan asukkaita omaehtoiseen varautumiseen ja turvallisuuden ylläpitämiseen järjestämällä varautumis- ja turvallisuuskoulutuksia maaseuduilla.

3.4.2 Vahvistetaan hyvinvointia edistävää yhteisöllistä toimintaa

Maaseuduilla on mahdollista rakentaa paikalliseen yhteisöllisyyteen perustuvaa huolenpitoa ja lähipalvelujen uudenlaisia ratkaisuja. Kansalaisyhteiskunnan toimijat, erityisesti järjestöt, ovat maaseudulla tärkeässä roolissa ennaltaehkäisevässä ja hyvinvointia edistävässä työssä. Niillä on kasvava merkitys myös lähipalvelujen tuottajina.

3.4.2.1 Vahvistetaan maaseudun kansalaisyhteiskuntaa hyvinvointitoimijana

Kansalaisyhteiskunnan rooli yhteiskunnallisena toimijana ja hyvinvoinnin luojana on entistä keskeisempi. Maaseudulla kyse on paikallisten yhdistysten ja kyläyhteisöjen toiminnasta, jolla tuetaan asukkaiden hyvinvointia, sosiaalista osallisuutta sekä terveyttä ja toimintakykyä. Kansalaisyhteiskuntatoimijoiden rooli ja potentiaali on tärkeä tunnistaa ja huomioida osana kuntien ja hyvinvointialueiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä. Kun uusia kumppanuuksia rakennetaan on myös tunnistettava, että maaseudulla keskeisiä toimijoita ovat sote-järjestöjen ohella myös monet muut järjestötoimijat kuten kyläyhdistykset, eläkeläisjärjestöt, urheiluseurat ja kulttuuriyhdistykset.

Järjestötoiminnassa on kuitenkin alueellisia ja paikallisia eroja, joita on tärkeä tunnistaa. Maaseudulla on alueita, joissa aktiivinen paikallinen yhdistystoiminta on varsin vähäistä, ja yhdistysten jäsenet ja aktiiviset toimijat ovat monin paikoin vähenemässä ja vanhene-massa. Osana laaja-alaista hyvinvointityötä on tärkeä vahvistaa maaseudun järjestökenttää erityisesti näillä alueilla.

Kansalaisyhteiskunnan toiminta on välttämätöntä maaseudun eri-ikäisten asukkaiden hyvinvoinnille. Yhteisöllinen kansalaistoiminta tukee myös sosiaalista yhteenkuuluvuuden tunnetta. Kansalaisyhteiskunnan toimintaan tulee kohdistaa kehittämistoimia ja resursseja. On myös huomioitava, ettei toiminta voi perustua pelkästään vapaaehtoistyöhön.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

59. Edistetään järjestötyön vahvistumista ja kehittämistä erityisesti alueilla, joilla paikallinen yhdistystoiminta on ohutta.

60. Kehitetään edelleen kunnallisia ja maakunnallisia kumppanuuspöytiä, joilla edistetään julkisen ja yksityisen sektorin sekä järjestötoimijoiden yhteistyötä ennaltaehkäisevässä ja hyvinvointia edistävässä työssä maaseuduilla.

3.4.2.2 Edistetään yhteisöllistä palvelutuotantoa ja yhteiskunnallista yrittäjyyttä

Aktiivisissa kyläyhteisöissä ja -yhdistyksissä otetaan entistä enemmän roolia lähipalvelujen turvaamiseksi ja kehittämiseksi yhteisöllisen palvelutuotannon keinoin. Tämä voidaan toteuttaa tiivistämällä kylien välistä yhteistyötä tai perustamalla esimerkiksi yhteisöllisiä yhteiskunnallisia yrityksiä. Myös monet kirkonkylät ovat perustaneet kyläyhdistyksiä ja etsivät uusia ratkaisuja ja kumppanuusmalleja palvelujen ja elinvoiman säilyttämiseksi. Julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kumppanuus palvelujen tuotannossa luo tulevaisuudessa uusia mahdollisuuksia maaseudulle.

Palvelujen turvaamiseksi maaseudulla tarvitaan yhä useammin toimintamuotoja, jotka kykenevät operoimaan pienillä katteilla, ja joiden ensisijaisena tavoitteena ei ole voitto vaan palvelu ja yleishyödyllisyys. Näitä palveluja kykenevät tuottamaan yhdistykset tai osuuskuntapohjaisesti toimivat yhteiskunnalliset yritykset. Arvopohjainen yritystoiminta, jolla tavoitellaan kohtuullista toimeentuloa, eikä niinkään suuria voittoja, herättää kasvavaa kiinnostusta nuorissa.

Kansalaisyhteiskunnan toiminnassa voidaan yhdistää vapaaehtoistyötä ja palkkatyötä, aatteellisuutta ja ammatillisuutta sekä yleishyödyllisyyttä ja markkinakilpailua. Osuuskunnan jäsenyys voi yhdistää paikalliset yhdistykset ja yritykset, vakituiset ja vapaa-ajan asukkaat sekä kunnan.

Osana yhteiskunnallisen yrittäjyyden kehittämistä on tärkeää nostaa sen yhteiskunnallista statusta. Lainsäädännöllä ja sopimuskäytännöillä tulee selkiyttää vapaaehtoistoiminnan, yhteiskunnallisen yrittäjyyden ja perinteisen yritystoiminnan eroja hyödyntäen eurooppalaisia malleja. Kilpailulainsäädännössä tulee huomioida yhteiskunnallisen yrittäjyyden aluetaloudelliset kokonaisvaikutukset sekä yhteiskuntamme kestävyys siirtymää edistävät ominaisuudet.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

61. Viedään maaseutunäkökulmaa yhteiskunnallisen yrittäjyyden kansalliseen keskusteluun. Luodaan edellytyksiä osuustoiminnan ja yhteiskunnallisen yrittäjyyden kehittymiselle maaseuduilla.
62. Selvitetään mahdollisuuksia luoda kylien palvelutuotannon tukemiseen rahoitusväline yleishyödyllisen ja yritysrahoituksen väliin.

3.5 Osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen maaseudulla

Sosiaalisesti kestävä yhteiskunnan perusta on toimiva demokratia, aktiiviset ihmiset ja tulevat sukupolvet huomioiva päätöksenteko. Osallisuuden edistäminen on yksi keskeisistä keinoista köyhyyden, eriarvoisuuden ja syrjäytymisen torjumisessa. Sillä on vahva yhteys myös ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen, mikä omalta osaltaan edistää alueiden elinvoimaisuutta.

Osallisuus voidaan hahmottaa sisäkkäisinä kehinä, jotka muodostuvat osallisuudesta omaan elämään, paikallisyhteisöön ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen prosesseihin²⁰. Osallisuus omassa elämässä edellyttää kuulluksi ja nähdyksi tulemistä sekä kokemusta siitä, että on osa yhteisöä ja yhteiskuntaa.

Osallisuus omaan lähi- ja paikallisyhteisöön rakentuu kohtaamisten ja sosiaalisten suhteiden kautta. Paikalliset vuorovaikutussuhteet vahvistavat yhteisön sosiaalista pääomaa ja luovat arjen turvaa. Osallisuus yhteiskunnallisen vaikuttamisen prosesseihin edellyttää mahdollisuuksia vaikuttaa omaa elinympäristöä, palveluja ja yhteiskuntaa koskevaan päätöksentekoon.

3.5.1 Vahvistetaan yhteisöllisyyttä ja kansalaistoimintaa

Vahvistamalla paikallista yhteisöllisyyttä huomioiden myös ylisukupolvisuus luodaan sosiaalista pääomaa, joka synnyttää yhteistä hyvää niin paikallisesti kuin yhteiskunnallisesti. Parhaimmillaan sosiaalinen pääoma muuttuu myös taloudelliseksi ja poliittiseksi pääomaksi.

Sosiaalinen pääoma tarvitsee yhteisöllisyyttä ja kansalaistoimintaa tukevia rakenteita. Maaseuduilla Leader-toimintatapa juurruttaa kehittämistoimintaa, aktivoi ja kanavoi resursseja ja verkottaa toimijoita yhteen. Kylätoiminta on yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen perusta ja yhteiset tilat, kuten kylätalot, ovat tärkeitä kohtaamisen ja kokoon-tumisen paikkoja. Samalla vahvistuu sitoutuneisuus yhteisöön. Yhteisöllisyyttä ylläpitävät ja kehittävät kyläyhdistysten lisäksi myös muut erilaiset maaseuduilla toimivat yhdistykset kuten metsästysseurat, nuorisoseurat, 4H-yhdistykset sekä kulttuuriyhdistykset. Näiden toimintaedellytyksistä on pidettävä huolta. Myös uskonnollisilla yhteisöillä, kuten

²⁰ Isola, Anna-Maria, Heidi Kaartinen, Lars Leemann, Raija Lääperi, Taina Schneider, Salla Valtari & Anna Keto-Tokoi (2017) Mitä on osallisuus? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpäpaperi 33/2017. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

evankelisluterilaisella kirkolla, on tärkeä rooli paikallisyhteisöjen voimavarojen ylläpitäjänä ja edistäjänä.

Yhteisöllisyyden ja kansalaistoiminnan vahvistaminen maaseuduilla edellyttää järjestötoiminnan rahoittamista, byrokratian joustavoittamista ja uusien yhteisöllisten toimintatapojen kehittämistä. Kehittämistoimia tulee suunnata erityisesti nuoremman sukupolven ja usein aktiivisten maallemuuttajien mukaan saamiseksi kansalaistoimintaan. Maaseudun järjestötoimintaa voidaan lisäksi vahvistaa yhdistämällä pieniä paikallisia yhdistyksiä. Näin voidaan koota yhteen olemassa olevia resursseja, kehittää toimintaa ja keventää yhdistystoiminnan hallinnollista taakkaa. Organisoidun järjestötoiminnan ohella on tärkeä tunnistaa myös ihmisten kasvava kiinnostus ad hoc -tyyppiseen toimintaan ja some-aktivismiin, eli niin sanottuun neljännen sektorin toimintaan.

Maaseudun yhteisöllisten rakenteiden vahvistamiseksi on tärkeä tukea eri väestöryhmien, kuten ikäihmisten, nuorten, yksin asuvien ja maahanmuuttajien, osallisuutta. Väestön ikääntyessä ikäihmisten osallisuutta ja toimintakykyä on tärkeä vahvistaa ja tukea. Myös nuorten osallisuutta kylissä ja kunnissa tulee vahvistaa. Nuoria tulee kuunnella ja heille tulee luoda mahdollisuuksia kehittää heille itselleen mieleisiä osallisuuden muotoja. Alue-
tasolla Leader-ryhmien nuorisajaostot ja nuorisohankkeet ovat väyliä edistää nuorten osallisuutta.

Monipaikkaisuuden lisääntyessä on tulevaisuudessa entistä tärkeämpää huomioida myös maaseudun monipaikkaisten kuten vapaa-ajan asukkaiden osallisuus yhteisöllisessä toiminnassa.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

63. Kehitetään maaseudun yhteisöllisiä rakenteita ja järjestötyötä vahvistamalla maaseuduilla toimivien yhteisöjen ja yhdistysten verkostoja ja osaamista: osallisuus- ja kumppanuustyö, viestintä, jaostotyö, foorumit.
64. Vaikutetaan maaseudun kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksiin vahvistamalla olemassa olevia ja selvittämällä uusia rahoitusvälineitä. Selvitetään kansalaistoiminnan julkisen rahoituksen maaseutuvaikutuksia.
65. Edistetään yhteisölähtöistä paikallista kehittämistä kansallisella tasolla, kehittämiskohteena myös epämuodollinen kansalaistoiminta, neljäs sektori.

3.5.2 Varmistetaan maaseudun asukkaiden mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa

Maaseudun asukkaat ja yhteisöt tarvitsevat aitoja mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa omaa elinympäristöä, palveluja ja yhteiskuntaa koskevaan päätöksentekoon. Erityisen tärkeää on kuulla heitä, jotka eivät yleensä tule kuulluksi. Tämä edellyttää osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittämistä niin kunnallisella, maakunnallisella kuin kansallisella tasolla.

Yhteiskunnassa meneillään olevat hallinnolliset ja palvelurakenteita koskevat muutokset lisäävät tarvetta osallisuuden periaatteelliseen vahvistamiseen. Edustuksellisen demokration rinnalle on kehitettävä uusia osallisuuden muotoja. Maaseudun asukkailla ja yhteisöillä tulee olla mahdollisuus osallistua heitä itseään koskevien palvelujen suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen. Kuntiin ja tuleville hyvinvointialueille tulee luoda pysyviä ja aitoja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Konkreettisia menetelmiä, joilla asukkaiden ja yhteisöjen osallisuutta voidaan edistää, ovat esimerkiksi keskustelu- ja kuulemistilaisuudet, kumppanuuspöydät, eri väestö- tai asiakasryhmien vaikuttamistoimielimet, yhteiskehittäminen, palvelumuotoilu, osallistuva budjetointi sekä rakentava keskustelu (dialogi). Ilman säännöllisesti kerättävää ajantasaista tietopohjaa maaseudun asukkaiden tarpeista ja tyytyväisyydestä palveluihin ei palvelujärjestelmän asukaslähtöisyys voi toteutua. Koetun hyvinvointitiedon säännöllinen kerääminen strategioiden suunnittelun, toteutuksen ja seurannan pohjaksi on tärkeää.

Kunnissa, maakunnissa ja kansallisesti tehtävässä osallisuustyössä on tärkeä huomioida myös alueellisen osallisuuden ulottuvuus. Se, että myös maaseudun asukkaat tulevat edustetuiksi eri vaikuttamistoimielimissä. Kuulemis- ja keskustelutilaisuuksia tulee järjestää sijainniltaan tai yhteyksiltään siten, että näihin on mahdollista osallistua myös maaseudulta käsin. Asukkaiden osallisuutta heitä koskevien asioiden valmistelussa ja poliittisessa päätöksenteossa voidaan edistää kehittämällä erilaisia älykkään osallisuuden ratkaisuja hyödyntäen esimerkiksi vuorovaikutteisen ja paikkariippumattoman digiosallisuuden mahdollisuuksia. Osallistumismahdollisuuksia tulee kehittää niin, että kaikilla osapuolilla on tiedossa mihin pyritään. Näin osallisuus vaikuttamisen prosessina on tavoitteellinen.

Osallisuutta mittaavia indikaattoreita ja arviointityökaluja on kehitettävä. Osallisuuden tarkastelua tarvitaan myös aluetyypeittäin. Tarkastelussa on syytä huomioida osallisuuteen liittyvät erityiset maaseutukysymykset ja tiedon riittävä hienopiirteisyys.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

66. Kehitetään maaseudun asukkaiden ja yhteisöjen osallisuutta tukevia rakenteita ja toimintamalleja kylissä, kunnissa ja maakunnissa. Kehitetään osallisuutta tukevia toimintamalleja niin, että myös niiden ääni, jotka eivät yleensä tule kuulluksi huomioidaan. Otetaan huomioon kehittämistyössä olemassa olevia rakenteita.
67. Viedään edelleen maaseutuvaikutusten arviointia (MVA) ja kumppanuus-
pöytämallia kuntiin ja maakuntiin tukemaan osallisuuden prosesseja asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa.
68. Kehitetään digitalisaatioon pohjautuvia älykkään osallistumisen muotoja ja edistetään tätä kautta maaseudun asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia paikallisella, alueellisella ja kansallisella tasolla. Vahvistetaan erityisesti nuorten osallisuutta.
69. Tuotetaan tietoa osallisuuden mittareiden ja arviointityökalujen kehittämiseen maaseutunäkökulmasta.
70. Tuetaan rakentavaa ja osallistavaa keskustelua kunnissa ja maakunnissa.

3.5.3 Tunnistetaan ja tuetaan maaseudun asukkaiden roolia kestävyys siirtymässä

Osana sosiaalista kestävyttä ja osallisuutta on huolehdittava, että maaseudun asukkaat ja yhteisöt ovat osallisia kestävyys siirtymässä. Kansalaisille tulee luoda asuinpaikasta riippumatta konkreettisia ja aitoja mahdollisuuksia kestäviin elintapoihin. Tämä edellyttää, että kestävää arkea tukevia yhteiskuntarakenteita ja myös uusia toimintoja kehitetään alueellisesti tasapainoisesti.

Maaseudun asukkaiden mahdollisuuksia asumisen, liikkumisen ja ruoan kestäviin valintoihin tulee tukea konkreettisin keinoin. Keinojen kehittäminen edellyttää paikkasidonnaisen tiedon lisäämistä, sillä arjen kestävä ratkaisut voivat olla erilaisia eri paikoissa ja alueilla. Myös kannustimien tulee huomioida kestävien ratkaisujen toteuttamiseen liittyvät erilaiset toimintaympäristöt ja niihin liittyvät tosiasialliset mahdollisuudet ja esteet.

Kestävyys siirtymä edellyttää uudenlaisten toimintatapojen ja ratkaisujen kehittämistä ja käyttöönottoa. Kyläyhteisöt voivat toimia tärkeinä paikallisina ja ruohonjuuritason suunnannäyttäjinä siirtymässä kestävään yhteiskuntaan. Kyläyhteisöt muodostavat valtakunnallisen verkoston, jonka avulla voidaan vauhdittaa kestävyys siirtymää. Kylissä kehitettäviä hiiliviisaita toimintamalleja ja hyviä käytäntöjä voidaan levittää niin alueellisesti, kansallisesti kuin myös kansainvälisesti, mutta se edellyttää siihen kytkeytyviä kannustimia.

Maaseutupoliittiset toimenpiteet:

71. Edistetään dialogia ja luodaan kanavia, joissa voidaan käydä laaja-alaista keskustelua kestävyyskysymyksistä maaseutualueiden näkökulmasta.
72. Edistetään maaseudun asukkaiden ja yhteisöjen mahdollisuuksia arjen kestäviin ratkaisuihin tuottamalla ja levittämällä tietoa maaseudulle soveltuvista ratkaisuista.
73. Vaikutetaan kansalaistoiminnan rahoituksen turvaamiseen niin, että myös maaseudulla toimivat järjestöt voivat toteuttaa aktiivisesti kestävyssiirtymää.

4 Kokonaisohjelman toteuttaminen ja seuranta

Maaseutupolitiikan neuvosto MANE linjaa kansallisen maaseutupolitiikan toteutusta ja sen kehittämistä. MANE toteuttaa valtioneuvoston sille asettamia tehtäviä sekä maa- ja elintarviketalouden, maaseudun sekä saariston tutkimus- ja kehittämishankkeiden rahoituksesta annetun lain (1413/2011) 5 a §:ssä säädetyn yhteistyöryhmän tehtäviä. MANE jatkaa vuodesta 1995 alkaen toimineen maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän (YTR) työtä.

MANEn tehtäviin kuuluu maaseutupoliittisen kokonaisohjelman 2021–2027 toteuttaminen ja siihen liittyvä kehittämistyö erikseen määritellyissä teemoissa. Tehtävään liittyy toteutuksen seuranta hallinnonalojen ja hallinnon ulkopuolisten toimijoiden yhteistyönä. Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma on MANEn toimintaohjelma.

4.1 Kokonaisohjelman toteuttaminen

Kokonaisohjelman avulla pyritään vaikuttamaan eri sektoreiden toimintoihin niin, että maaseutu tulee julkisessa päätöksenteossa ja valmistelussa entistä paremmin huomioon otetuksi. Osa toimenpiteistä vaatii toimintatapojen muutosta sekä uudenlaista ajattelua ja asennetta maaseudun kehittämiseen. Informaatio-ohjaus on keskeisin käytössä oleva keino kokonaisohjelman vision, tavoitteiden ja toimenpiteiden toteuttamiseksi.

Kokonaisohjelma on väline, joka kokoaa kaikki maaseutupolitiikan toimijat. Ohjelman tavoitteita ja toimenpiteitä toteutetaan maaseutupolitiikan laajan yhteistyöverkoston kautta neuvoston johdolla. Keskeisiä toteuttajia ovat MANEn asettama sihteeristö sekä maaseutupolitiikan temaattiset verkostohankkeet. Valtakunnallisilla maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeilla on tärkeä rooli ohjelman tavoitteiden toteuttamisessa.

MANEn asettama poikkihallinnollinen ja eri sektoreita edustava sihteeristö valmistelee neuvostossa käsiteltävät asiat ja toteuttaa neuvostolle asetettuja tehtäviä yhdessä temaattisten verkostojen kanssa. Sihteeristöön kutsutaan edustajia maaseutupolitiikan jäsenorganisaatioista, eri hallinnonaloilta sekä laajemmassa verkostossa mukana olevista tahoista. Sihteeristön toiminnasta vastaavat pääsihteerit apunaan maaseutupolitiikan tehtäviä hoitavat viranhaltijat sekä apulaispääsihteerit. Kokonaisohjelman tavoitteet ja toimenpiteet ovat keskeisiä sihteeristössä valmisteltavia, edistettäviä ja seurattavia asioita. Toimiva maaseutupoliittinen viestintä on keskeistä kokonaisohjelman toteuttamisessa.

Maaseutupolitiikan temaattiset verkostot vastaavat omissa teemoissaan kokonaisuohjelmaan kirjattujen politiikkatoimien valmistelusta. MANE päättää temaattisten verkostojen painopisteistä, joiden mukaan toteutetaan avoin hankehaku. MANE voi asettaa uusia verkostoja, lopettaa nykyisiä ja muuttaa verkostojen temaattisia painotuksia tarpeen mukaan. Verkostojen toiminta linkittyy vahvasti yhteiskunnalliseen maaseutututkimukseen sekä EU-osarahoitteiseen maaseudun kehittämiseen. Temaattisten verkostojen yhteyshenkilöt ovat sihteeristön jäseniä.

Kokonaisuohjelman valtiolle kohdistuvia toimenpiteitä toteutetaan valtiontalouden kehyspäätösten ja valtion talousarvioiden mukaisten voimavarojen puitteissa. Osaan kokonaisuohjelman tavoitteista ja toimenpiteistä voidaan vastata EU-rahoituksella, jonka kautta rahoitetaan eri tasoilla toteutettavia maaseudun kehittämishankkeita ja yritysten kehittämistä. Tavoitteiden saavuttamista voidaan parantaa kytkemällä toimenpiteet hallinnonalojen keskeisiin rakenteellisiin uudistuksiin.

4.2 Kokonaisuohjelman toteutumisen seuranta

Kokonaisuohjelman toimeenpanoa ja tavoitteiden saavuttamista seurataan ja arvioidaan säännöllisesti ohjelmakauden aikana. Toimenpiteitä tarkennetaan tarpeen mukaan.

Tarkastelu tehdään kahden vuoden välein, jolloin kokonaisuohjelman etenemisestä tuotetaan laajempi seurantaraportti. Seurantaan sisältyy temaattisten verkostojen ja rahoitettavien valtakunnallisten maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeiden raportointi. Kokonaisuohjelman toteutumisesta ja sen vaikuttavuudesta tuotetaan kerran ohjelmakauden aikana ulkopuolinen arviointi.

Ohjelman toteutumista seurattaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, miten toimenpiteiden toteutus on vaikuttanut ja vaikuttaa ympäristöön ja sukupuolten tasa-arvoon.

Seurantaan osallistetaan MANEn jäseniä, sihteeristön jäseniä, maaseutupolitiikan temaattisten verkostojen toimijoita sekä laajemmassa maaseutupolitiikan verkostossa toimivia tahoja eri hallinnonaloilta ja eri sektoreilta. Jokaiselta rahoitettavalta hankkeelta edellytetään tekninen loppuraportti sekä maaseutupolitiikan politiikkasuositukset –dokumentti. Kokonaisuohjelman seurannassa voidaan hyödyntää digitaalisia sovelluksia, jonka kautta pystytään osallistamaan maaseutupolitiikan toimijoita.

Taulukko 1. Yhteenvedo maaseutupoliittisista visiosta ja tavoitteista

Visio/ kiintopiste	Tavoitteet ja niiden seuranta (liikennevalomallin mukaisesti: vihreä toteutunut/ toteutuu (T), keltainen vireillä (V), punainen ei toteudu (ET))	T	V	ET
Visio	Monimuotoinen maaseutu on kansallinen menestystekijä. Se tarjoaa alustan ja ratkaisuja hyvälle elämälle, innovatiivisuudelle, yrittäjyydelle ja kestäväälle yhteiskunnalle. Suomea kehitetään kokonaisuutena vahvistaen paikallislähtöisiä mahdollisuuksia.	T	V	ET
Keskinäis- riippuvuus	Suomea kehitetään kokonaisuutena huomioiden ihmisen ja luonnon sekä eri alueiden ja sektoreiden väliset riippuvuussuhteet. Tavoitteena on kokonaisesti kestävä yhteiskunta, jonka lähtökohtana on paikallisten tarpeiden ja olosuhteiden huomioiminen ja voimavarojen vahvistaminen.	T	V	ET
Ympäristö- oikeuden- mukaisuus	Suomea kehitetään kokonaisuutena. Maaseudulla sijaitsevien luonnonvarojen käyttö on vastuullista ja oikeudenmukaista ja huomioi paikalliset ympäristöt, olosuhteet, toimijat ja elinkeinot. Hyvän elämän, yrittäjyyden ja sujuvan arjen edellytykset turvataan koko maassa.	T	V	ET
Uusi tietotalous	Suomea kehitetään kokonaisuutena. Maaseutualueilla sijaitsevat aineelliset ja aineettomat resurssit yhdistetään monipuoliseen tietoon ja taitoon. Maaseudun uusi tietotalous nostetaan globaalien arvoketjujen kärkeen. Maaseudulla toimivat ihmiset, yhteisöt ja yrittäjät sekä alueille suuntaavat uudet osaajat tuottavat ratkaisuja kestävään talouteen.	T	V	ET

Taulukko 2. Yhteenvedo maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman teemoista ja toimenpiteistä

Nro / Luku	Toimenpiteet ja niiden seuranta (liikennevalomallin mukaisesti: vihreä toteutunut/ toteutuu (T), keltainen vireillä (V), punainen ei toteudu (ET))	T	V	ET
3.1 Luonnonvarojen kestävästä käytöstä enemmän lisäarvoa				
1.	Edistetään ympäristöoikeudenmukaisuuden ja maaseudun paikallisyhteisöjen näkökulmien huomioimista ja eri toimijatahojen intressien yhteensovittamista maa- ja metsätalouspoliittisissa kysymyksissä.	T	V	ET
2.	Edistetään reiluja ja paikallislähtöisiä ratkaisuja energiamurroksen ja turvemaiden käyttötarkoituksen muuttumisen aiheuttamien sosioekonomisten ongelmien lieventämiseksi. Myötävaikutetaan elinkeinorakenteen sopeutumiseen ja muutokseen osana kestävyys siirtymää sekä uusiin toimeentulo- ja työllisyysmahdollisuuksiin.	T	V	ET
3.	Tuodaan esiin kokemuksia ja käytännön malleja maaseutualueiden sujuvasta luvituksesta.	T	V	ET
4.	Nostetaan esiin kulttuuriympäristön hoidon ja kulttuuriperinnön monipuolisen hyödyntämisen mahdollisuuksia paikallisen ja alueellisen elinvoiman vahvistamiseksi.	T	V	ET
5.	Nostetaan esiin ympäristöoikeudenmukaisuuden kysymyksiä ja luonnon-varojen kestävästä käytön paikallis- ja aluetaloudellisia vaikutuksia. Tuodaan esiin maaseutuyhteisöjen näkökulmaa.	T	V	ET
6.	Seurataan ja vaikutetaan kaivoslain valmisteluun ja toimeenpanoon nostamalla esiin kestävyden ja maaseutuyhteisöjen näkökulmaa.	T	V	ET
7.	Tuotetaan tietoa mahdollisuuksista lisätä luonnosta saatavien raaka-aineiden paikallista jatkojalostusta.	T	V	ET
8.	Lisätään yrittäjyyden mahdollisuuksia tukemalla luontoon ja luontoharrastuksiin pohjautuvan palveluliiketoiminnan kehittymistä.	T	V	ET
9.	Edistetään luonto- ja eläinavusteisten menetelmien laajempaa käyttöönottoa niin hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi kuin sosiaali- ja terveyspalveluissa.	T	V	ET
3.2 Maaseudun toimijat osana kestävästä siirtymästä				
10.	Laaditaan kokonaiskuva ja suunnitelma siitä, kuinka maaseutunäkökulma tuodaan kestävästä kehityksestä ja ilmastopoliittikan toteutukseen ja seurantaan.	T	V	ET
11.	Tuotetaan indikaattoreita, joiden avulla voidaan seurata tarkemmin kestävästä kehityksestä etenemistä maaseutualueilla päätöksenteon pohjaksi.	T	V	ET
12.	Tuodaan esiin julkisten ruokahankintojen kerrannaisvaikutukset alueiden talouteen sekä pyritään tunnistamaan ja poistamaan paikallisiin hankintoihin liittyviä esteitä muun muassa edistämällä toimijoiden välistä vuoropuhelua.	T	V	ET

Nro / Luku	Toimenpiteet ja niiden seuranta (liikennevalomallin mukaisesti: vihreä toteutunut/ toteutuu (T), keltainen vireillä (V), punainen ei toteudu (ET))	T	V	ET
13.	Tuetaan eri-ikäisten kuluttajien ja ruokaketjun toimijoiden välistä dialogia sekä edistetään paikallista lisäarvoa tuottavia vuorovaikutuksen malleja.	T	V	ET
14.	Selvitetään hajautetun energiantuotannon lainsäädännön haasteita ja mahdollisuuksia.	T	V	ET
15.	Kannustetaan ennakkoluulottomuuteen uusissa hajautetun energiantuotannon ratkaisuihin sitä mukaa kun eri mittakaavoihin skaalautuva tekniikka niitä mahdollistaa. Rohkaistaan hajautetun uusiutuvan energiantuotannon kehittämiseen ja paikallisiin ja kiinteistökohtaisiin kokeiluihin.	T	V	ET
16.	Vaikutetaan liikennebiokaasun koko maan kattavan tuotanto- ja jakeluverkon syntymiseen sekä varmistetaan pienten toimijoiden mahdollisuudet näissä. Painotetaan eri viranomaisten ja rahoittajatahojen yhteistyötä, niin ettei toimijakenttään jää väliinputoajia.	T	V	ET
17.	Kannustetaan maaseuduilla toimivia yrittäjiä osallistumaan aktiivisesti Suomen matkailustrategian ja ruokamatkailustrategian visioiden ja toimenpiteiden toteuttamiseen.	T	V	ET
18.	Kannustetaan maaseudun yrityksiä toimialarajat ylittävään yhteistyöhön sekä sitoutumaan omassa toiminnassaan kestävän matkailun periaatteisiin. Kannustetaan yrityksiä ja matkailualueita tavoittelemaan Sustainable Travel Finland -merkkiä.	T	V	ET
19.	Seurataan ja vaikutetaan siihen, että maaseudun kriittinen infrastruktuuri (tiestö, liikenneyhteydet ja logistiikka, sähköntuotanto ja -verkko, vesihuolto, tietoliikenneyhteydet), ruoantuotanto sekä terveydenhuolto ovat kunnossa ja tukevat kansallista huoltovarmuutta. Huoltovarmuuden vahvistamiseen tähtäviä toimenpiteitä luvuissa 3.1-3.5.	T	V	ET
3.3 Kilpailukyyn ja elinvoiman vahvistaminen				
20.	Varmistetaan maaseudun olosuhteiden ja tarpeiden huomioiminen valtakunnallisen liikennejärjestelmäsuunnitelman toteuttamisessa.	T	V	ET
21.	Vaikutetaan liikenneveromallin uudistamiseen tuomalla esiin maaseudun tarpeet ja erityispiirteet. Tuotetaan tarkempaa tilannekuvaa ja tietopohjaa maaseudun liikennetarpeista päätöksenteon pohjaksi.	T	V	ET
22.	Varmistetaan EU-komission tavoitteiden toteutuminen gigabit-yhteiskunnasta suomalaisella maaseudulla.	T	V	ET
23.	Tuetaan tiedolla huippunopeiden laajakaistaverkkojen rakentamisen valtakunnallista koordinaatiota.	T	V	ET

Nro / Luku	Toimenpiteet ja niiden seuranta (liikennevalomallin mukaisesti: vihreä toteutunut/ toteutuu (T), keltainen vireillä (V), punainen ei toteudu (ET))	T	V	ET
24.	Arvioidaan käytettävissä olevien laajakaistayhteyksien sosioekonomiset ja aluetaloudelliset vaikutukset kuntien ja maaseuduilla toimivien yritysten näkökulmasta. Tarkastelun kohteina sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut, opetus- koulutus- ja kulttuuripalvelut sekä elinkeinokehitys sekä julkiset kustannukset vs. investoinnit/tuottavuus.	T	V	ET
25.	Turvataan työvoima- ja elinkeinopalvelujen saatavuus maaseutualueilla ja erityisesti harvaan asutuilla alueilla. Selvitetään ja tuodaan esiin maaseudun toimintaympäristöihin soveltuvia työvoimapalvelujen ja yritysneuvonnan malleja.	T	V	ET
26.	Turvataan ammatillisen ja korkeakouluopetuksen saatavuutta harvaan asutuilla alueilla huomioiden koulutuksen laajat digitaaliset palvelumahdollisuudet. Selvitetään koulutusjärjestäjien yhteistyöhön kannustavia malleja. Ennakoidaan maaseudun monipuolistuvien elinkeinojen suomen- ja ruotsinkielisiä osaamis- ja työvoimatarpeita osana alueellista koulutus- ja osaamistarpeiden ennakkointiprosessia.	T	V	ET
27.	Edistetään ammatillisten oppilaitosten ja yritysten välistä yhteistyötä. Etsitään ja kehitetään joustavia ja monimuotoisia ratkaisuja erilaisiin osaamistarpeisiin ja jatkuvan oppimisen mahdollistamiseksi hyödyntäen digitalisaation tarjoamia mahdollisuuksia.	T	V	ET
28.	Käynnistetään kansallisen paikkariippumattoman työn strategian valmistelua ja vauhditetaan paikkariippumattoman työn ja rekrytoinnin yleistymistä.	T	V	ET
29.	Käynnistetään paikkariippumattomaan työhön liittyviä kokeiluja ja kehittämistä julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyönä. Edistetään paikkariippumattomaan työhön liittyvää tutkimusta.	T	V	ET
30.	Edistetään verotuksen keinoja tukea paikkariippumatonta työtä, esim. tarvittavat tilat ja hankinnat.	T	V	ET
31.	Selvitetään mahdollisuutta luoda alueellisten ja paikallisten kilpailuetujen tasausjärjestelmä, eli julkisten varojen alue- ja paikkaspesifi investointiohjelma, joka tukee mahdollisuuksien tasaa eri alueilla. Investointiohjelman tulee olla uutta luova (ei ylläpitävä kuten esimerkiksi valtionosuusjärjestelmä). Tavoitteena on, että alueilla on tulevaisuudessa rakenteellisesti, taloudelliset ja toiminnalliset tasapuoliset edellytykset luoda innovaatioita, nostaa jalostusastetta, luoda kestävää tietotaloutta ja korkeampaa lisäarvoa.	T	V	ET
32.	Tuodaan maaseutunäkökulmaa ja maaseudulla sijaitsevien yritysten näkökulmia kansallisen Yrittäjyysstrategian pohjalta laadittavan tiekartan toteutukseen.	T	V	ET
33.	Vaikutetaan yritys- ja innovaatiopalvelujen sekä -rahoituksen parempaan ulottamiseen maaseutuyrityksiin. Selvitetään riskirahoituksen saatavuuden mahdollisuuksia.	T	V	ET

Nro / Luku	Toimenpiteet ja niiden seuranta (liikennevalomallin mukaisesti: vihreä toteutunut/ toteutuu (T), keltainen vireillä (V), punainen ei toteudu (ET))	T	V	ET
34.	Vaikutetaan maaseudun yritysten omistajanvaihdoksia edistävien palvelujen ja eri toimintamallien kehittämiseen yhdessä sidosryhmien kanssa.	T	V	ET
35.	Kannustetaan koulutuksen järjestäjiä eri koulutusasteilla laatimaan yrittäjyyskasvatusstrategioita, niin että ne ohjaavat lisäämään yrittäjyyttä opetussuunnitelmissa ja koulutuksessa monipuolisesti ja maaseutualueiden erityispiirteet huomioon ottaen.	T	V	ET
36.	Tuotetaan tietoa julkisten hankintojen sosioekonomisista sekä alue- ja paikallistaloudellisista vaikutuksista, sekä tietoa, jolla tuetaan pk-yritysten hankintaosaamista (osallistuminen kilpailutuksiin). Selvitetään maaseudulla toimivien pk-yritysten tosiasiallisia mahdollisuuksia osallistua laatujärjestelmiin.	T	V	ET
37.	Pyritään vahvistamaan ja lisäämään lyhyitä hankintaketjuja, maaseudun pk-yritysten osallistumista kilpailutuksiin ja paikallista työllisyyttä.	T	V	ET
38.	Luodaan malli ja alueellisesti sovellettavissa oleva tiekartta älykkäälle sopeutumiselle.	T	V	ET
39.	Vahvistetaan eri maaseututyyppejä koskevaa tilastointia ja paikkatiedon hyödyntämistä kunta- ja aluekehittämisessä.	T	V	ET
3.4 Sujuvan arjen varmistaminen				
40.	Selvitetään ja edistetään SGEI-palveluvalvoitemenettelyn käyttöönottoa niiden välttämättömien palvelujen (esimerkiksi laajakaistan) osalta, jotka eivät toteudu markkinaehtoisesti.	T	V	ET
41.	Tuotetaan maaseutunäkökulmasta tietoa kokonaisvaltaisen palveluverkkotarkastelun pohjaksi. Edistetään palveluverkkosuunnittelun käyttöönottamista sekä tuetaan suunnitteluprosessin toteuttamista yhteisenä osallisuus- ja kumppanuusprojektina.	T	V	ET
42.	Kehitetään monipaikkaisuutta huomioivia indikaattoreita ja edistetään näiden käyttöönottoa palvelurakenteiden suunnittelussa.	T	V	ET
43.	Kehitetään monipalvelukeskusten toimintaa ja rahoitusmalleja.	T	V	ET
44.	Toteutetaan paikallisia ja alueellisia kokeiluja, joissa maaseudun palveluja ja monipalvelukeskuksia kehitetään huomioiden paikalliset tarpeet, eri-ikäiset vakituiset asukkaat, vapaa-ajan asukkaat sekä monipaikkaisuuden ja etätönn tarpeet.	T	V	ET
45.	Edistetään palveluinnovaatioiden käyttöönottoa maaseuduilla, esim. itsepalvelukaupat ja liikkuvat kauppapalvelut.	T	V	ET
46.	Viedään maaseutunäkökulmaa ja maaseutuvaikutusten arvioinnin työkalua uudistuviin sote-rakenteisiin.	T	V	ET

Nro / Luku	Toimenpiteet ja niiden seuranta (liikennevalomallin mukaisesti: vihreä toteutunut/ toteutuu (T), keltainen vireillä (V), punainen ei toteudu (ET))	T	V	ET
47.	Nostetaan esiin ja edistetään yritysten ja järjestöjen osaamisen ja resurssien huomioimista maaseudun palvelutuotannossa (esim. palvelusetelien käyttöönoton edistäminen).	T	V	ET
48.	Toteutetaan arviointi maaseutukoulujen lakkautusten vaikutuksista lasten sivistyksellisten ja sosiaalisten oikeuksien toteutumiseen sekä alueiden elinvoimaan.	T	V	ET
49.	Vauhditetaan kokeiluja, joissa lisätään mahdollisuuksia etäopetukseen/joustaviin etäopetusjärjestelyihin hyödyntämällä sekä digitaalisia ratkaisuja että rakennusten monikäyttömahdollisuuksia. Samalla mahdollistetaan rakennusten monikäyttöä. Tavoitteena on maantieteellisesti kattava ja alueelliset erot tunnistava kouluverkko.	T	V	ET
50.	Edistetään kuntien, koulutusasteiden ja yritysten välistä opetus- ja tilayhteistyötä.	T	V	ET
51.	Vaikutetaan siihen, että kuntien kulttuuritoiminnan rahoitus suuntautuu myös maaseudun kylien ja järjestöjen kulttuuritoimintaan. Vaikutetaan kulttuuritoiminnan tilastoinnin kehittämisen, jotta maaseudulla toimivien järjestöjen kulttuuritoiminta tulee näkyviin.	T	V	ET
52.	Kehitetään kirjasto-, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopalvelujen sekä kansalaisopistokoulutuksen saatavuutta maaseuduilla hyödyntäen digitalisuutta ja uusia yhteistyömuotoja.	T	V	ET
53.	Nostetaan esille maaseutujen erityispiirteitä ja maaseudun asukkaiden tarpeita huomioivia kestäviä liikkumispalvelumalleja ja edistetään niiden käyttöönottoa sekä ajoneuvojen vaihtoehtoisten käyttövoimien yleistymistä.	T	V	ET
54.	Varmistetaan että laajakaistainfrastruktuuri tunnistetaan osaksi perusinfraa, ja että valtio ottaa vahvemmin vastuuta laajakaistarakentamisesta, sen koordinoinnista ja investointien kustannuksista.	T	V	ET
55.	Edistetään ympäristöpalveluihin sekä infran huolto-, ylläpito- ja kunnostustöihin liittyvän koulutuksen kehittämistä maaseudulla.	T	V	ET
56.	Harvaan asuttujen alueiden kysymykset huomioidaan sisäisen turvallisuuden kansallisen yhteistyöverkoston toiminnassa. Osallistetaan maaseudun kansalaisyhteiskunnan toimijoita kansallisten turvallisuuspalvelujen kehittämistyöhön	T	V	ET
57.	Kehitetään edelleen viranomaisten, kuntien ja maakunnallisten kyläyhdistysten alueellisia turvallisuusverkostoja ja yhteistyötä maaseudun ennaltaehkäisevässä toiminnassa, kriisitilanteissa ja jälkihoidossa. Osana yhteistyötä kehitetään kylien pelastusryhmien valmiuksia.	T	V	ET

Nro / Luku	Toimenpiteet ja niiden seuranta (liikennevalomallin mukaisesti: vihreä toteutunut/ toteutuu (T), keltainen vireillä (V), punainen ei toteudu (ET))	T	V	ET
58.	Aktivoidaan asukkaita omaehtoiseen varautumiseen ja turvallisuuden ylläpitämiseen järjestämällä varautumis- ja turvallisuuskoulutuksia maaseuduilla.	T	V	ET
59.	Edistetään järjestötoiminnan vahvistamista ja kehittämistä erityisesti alueilla, joilla paikallinen yhdistystoiminta on ohutta.	T	V	ET
60.	Kehitetään edelleen kunnallisia ja maakunnallisia kumppanuuspöytätyöryhmiä, joilla edistetään julkisen ja yksityisen sektorin sekä järjestötoimijoiden yhteistyötä ennaltaehkäisevässä ja hyvinvointia edistävässä työssä maaseuduilla.	T	V	ET
61.	Viedään maaseutunäkökulmaa yhteiskunnallisen yrittäjyyden kansalliseen keskusteluun. Luodaan edellytyksiä osuustoiminnan ja yhteiskunnallisen yrittäjyyden kehittymiselle maaseuduilla.	T	V	ET
62.	Selvitetään mahdollisuuksia luoda kylien palvelutuotannon tukemiseen rahoitusväline yleishyödyllisen ja yritysrahoituksen väliin.	T	V	ET
Osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen maaseudulla				
63.	Kehitetään maaseudun yhteisöllisiä rakenteita ja järjestötoimintaa vahvistamalla maaseuduilla toimivien yhteisöjen ja yhdistysten verkostoja ja osaamista: osallisuus- ja kumppanuustyö, viestintä, jaostotyö, foorumit.	T	V	ET
64.	Vaikutetaan maaseudun kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksiin vahvistamalla olemassa olevia ja selvittämällä uusia rahoitusvälineitä. Selvitetään kansalaistoiminnan julkisen rahoituksen maaseutuvaikutuksia.	T	V	ET
65.	Edistetään yhteisölähtöistä paikallista kehittämistä kansallisella tasolla, kehittämiskohteena myös epämuodollinen kansalaistoiminta, neljäs sektori.	T	V	ET
66.	Kehitetään maaseudun asukkaiden ja yhteisöjen osallisuutta tukevia rakenteita ja toimintamalleja kylissä, kunnissa ja maakunnissa. Kehitetään osallisuutta tukevia toimintamalleja niin, että myös niiden ääni, jotka eivät yleensä tule kuuluksi huomioidaan. Otetaan huomioon kehittämistyössä olemassa olevia rakenteita.	T	V	ET
67.	Viedään edelleen maaseutuvaikutusten arviointia (MVA) ja kumppanuuspöytätyöryhmiä kuntiin ja maakuntiin tukemaan osallisuuden prosesseja asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa.	T	V	ET
68.	Kehitetään digitalisaatioon pohjautuvia älykkään osallistumisen muotoja ja edistetään tätä kautta maaseudun asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia paikallisella, alueellisella ja kansallisella tasolla. Vahvistetaan erityisesti nuorten osallisuutta.	T	V	ET

Nro / Luku	Toimenpiteet ja niiden seuranta (liikennevalomallin mukaisesti: vihreä toteutunut/ toteutuu (T), keltainen vireillä (V), punainen ei toteudu (ET))	T	V	ET
69.	Tuotetaan tietoa osallisuuden mittareiden ja arviointityökalujen kehittämiseen maaseutunäkökulmasta.	T	V	ET
70.	Tuetaan rakentavaa ja osallistavaa keskustelua kunnissa ja maakunnissa.	T	V	ET
71.	Edistetään dialogia ja luodaan kanavia, joissa voidaan käydä laaja-alaista keskustelua kestävyyskysymyksistä maaseutualueiden näkökulmasta.	T	V	ET
72.	Edistetään maaseudun asukkaiden ja yhteisöjen mahdollisuuksia arjen kestäviin ratkaisuihin tuottamalla ja levittämällä tietoa maaseudulle soveltuvista ratkaisuista.	T	V	ET
73.	Vaikutetaan kansalaistoiminnan rahoituksen turvaamiseen niin, että myös maaseudulla toimivat järjestöt voivat toteuttaa aktiivisesti kestävyyssiirtymää.	T	V	ET

LÄHTEET

- Etäopetus uudessa perusopetuksen opetussuunnitelmassa (etaopetus.fi)
- Harvaan asuttujen alueiden turvallisuus 2020. Tilanneraportti turvallisuudesta harvaan asutuilla seuduilla. Sisäministeriön julkaisu 2020:15. Sisäministeriö.
- Helminen, Ville, Kimmo Nurmio & Sampo Vesanen (2020). *Kaupunki-maaseutu -alueluokitus 2018 - paikatietopohjaisen alueluokituksen päivitys*. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 21/2020. Suomen ympäristökeskus.
- Isola, Anna-Maria, Heidi Kaartinen, Lars Leemann, Raija Lääperi, Taina Schneider, Salla Valtari & Anna Keto-Tokoi (2017). *Mitä on osallisuus? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Työpaperi 33/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kansallinen julkisen hankintojen strategia 2020. Valtiovarainministeriö.
- Kuntalaki 410/2015 (finlex.fi)
- Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta 306/2019 (finlex.fi)
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä 569/2009 (finlex.fi)
- Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen inventointi -tutkimus. Luonnonvarakeskus. (luke.fi)
- Luoto, Ilkka, Mari Kattilakoski & Peter Backa (2016). *Näkökulmana paikkaperustainen yhteiskunta. Platsbase-rat samhälle som perspektiv*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu Alueiden kehittäminen 25/2016. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Maaseutubarometri 2020: Tutkimusraportti osa 1. Laadinta ja tulkinta Pyysiäinen, Jarkko & Hilka Vihinen, Luonnonvarakeskus. Maaseutupolitiikka, maa- ja metsätalousministeriö. (maaseutupolitiikka.fi)
- Maaseutu kestävyysmurroksen tuulenhalkojaksi. Maaseutupolitiikan strategia 2021-2027. Kirjoittajat Tuomas Kuhmonen, Kaisu Kumpulainen, Olli Lehtonen, Ilkka Luoto, Jari Lyytimäki, Aila-Leena Matthies, Sami Moisio, Heidi Sinevaara-Niskanen, Jukka Teräs & Hilka Vihinen. Maaseutupolitiikka. (maaseutupolitiikka.fi)
- Maaseutupolitiikan neuvoston kannanotto 8.4.2019: Maaseutukoulut osa lapsiystävällistä kouluverkkoa - opetuksen tila ja tulevaisuus maaseuduilla selvítettävä Maaseutupolitiikan neuvosto. (maaseutupolitiikka.fi)
- Nyysölä, Kari & Timo Kumpulainen (2020). *Perusopetuksen ja kouluverkon tulevaisuudennäkymiä*. Raportit ja selvitykset 2020:25. Opetushallitus.
- OECD Regional Development Ministerial (2019). *Principles on Urban Policy and on Rural Policy. Megatrends: Building Better Futures for Regions, Cities and Rural Areas*. Organisation for Economic Co-Operation and Development.
- Palveluvelvoite maaseudulla – SGEI palvelujen järjestämisen työkaluna (2015). Opas on laadittu yhteistyönä Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän (YTR), Kuntaliiton ja THL:n kesken. (tem.fi)
- Ruralization – Horizon tutkimus- ja innovaatiohanke 2019-2023. (ruralization.eu)
- Sote-uudistus (soteuudistus.fi)
- Suomen kestävä kasvun ohjelma: Alustava elpymis- ja palautumissuunnitelma. Valtioneuvoston julkaisu 2021:22. Valtioneuvosto.
- Uusi suunta: Ehdotus kiertotalouden strategiseksi ohjelmaksi. Valtioneuvoston julkaisu 2021:1. Valtioneuvosto.
- Varhaiskasvatustalaki 540/2018 (finlex.fi)

Liite 1. Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman 2021–2027 ympäristövaikutusten arviointi (SOVA)

Maaseutupoliittista kokonaisohjelmaa koskee SOVA-lain (Laki viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista, 200/2005) kolmannen pykälän mukainen yleinen velvollisuus selvittää ympäristövaikutukset. Suunnitelmasta tai ohjelmasta vastaavan viranomaisen on huolehdittava siitä, että suunnitelman tai ohjelman ympäristövaikutukset selvitetään ja arvioidaan riittävässä määrin valmistelun kuluessa, jos suunnitelman tai ohjelman toteuttamisella saattaa olla merkittäviä ympäristövaikutuksia.

Tässä ympäristövaikutusten arvioinnissa ympäristövaikutus ymmärretään laajasti, kuten SOVA-lain toisessa pykälässä on määritelty. Ympäristövaikutuksella tarkoitetaan tässä maaseutupoliittisen kokonaisohjelman välitöntä ja välillistä vaikutusta 1) ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen; 2) maaperään, vesiin, ilmaan, ilmastoon, kasvillisuuteen, eliöihin ja luonnon monimuotoisuuteen; 3) yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön; 4) luonnonvarojen hyödyntämiseen sekä 5) 1–4 kohdissa mainittujen tekijöiden keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin.

Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman valmistelussa ympäristönäkökohdat osana kestävästä kehitystä olivat koko valmisteluprosessin ajan läpäisevänä periaatteena. Kokonaisohjelman valmistelussa otettiin huomioon kestävä kehityksen yhteiskuntasitoumuksen tavoitteet, joihin sisältyvät: ”Huolehdimme maaseudun ja kaupunkien elinvoimaisuudesta sekä varmistamme, että niiden kehitys tukee toisiaan ja niiden välille syntyy uutta yhteistyötä. Mahdollistamme myös maaseudulla asumista ja yrittämistä.” Kestävä kehityksen yhteiskuntasitoumuksessa julkishallinto yhdessä muiden toimijoiden kanssa sitoutuu edistämään kestävästä kehitystä kaikessa työssään ja toiminnassaan.

Arviointiselostus ohjelman ympäristövaikutuksista laadittiin valmistelun loppuvaiheessa ohjelmaan määriteltyjen toimenpiteiden pohjalta. Maaseutupoliittista kokonaisohjelmaa toteutettaessa ympäristönäkökohtien jatkuva huomioon ottaminen on keskeistä.

Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman teemat ja toimenpiteet on jäsennetty viiteen kokonaisuuteen, joita ovat:

- Luonnonvarojen kestävästä käytöstä lisäarvoa maaseudulle
- Maaseudun toimijat osana kestävä siirtymän ratkaisua
- Kilpailukyvyyn ja elinvoiman vahvistaminen maaseudulla

- Palvelujen ja infrastruktuurin varmistaminen maaseudulla
- Osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen maaseudulla

Toimenpiteiden ympäristövaikutukset arvioitiin viiden kokonaisuuden kautta. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että toimenpiteet vaikuttavat toteutuessaan myönteisesti maaseudulla asuvien, toimivien ja vierailevien ihmisten elinoloihin ja viihtyvyyteen. Useat toimenpiteet lisäävät toteutuessaan mahdollisuuksia elää ja toimia ekologisesti kestävästi maaseudulla. Monet toimenpiteistä keskittyvät toimintatapojen, yhteistyön ja rakenteiden kehittämiseen, tiedon lisäämiseen ja kokemusten vaihtoon, jolloin ne eivät aiheuta suoria ympäristövaikutuksia, mutta edistävät välillisesti ihmisten elinoloja ja hyvinvointia sekä inhimillisen ja sosiaalisen pääoman kasvua maaseudulla.

1. Luonnonvarojen kestävästä käytöstä lisäarvoa maaseudulle

Luvussa käsiteltäviä asioita ovat luonnon ja ympäristön hoito ja kestävä käyttö mukaan lukien metsien käyttö ja maatalous, rakennettu ympäristö ja kulttuuriympäristö sekä vesistöt. Lisäksi luvussa käsitellään luonnonvarojen käytön hyötyjen ja haittojen jakamista ja luontopohjaisten hyvinvointihyötyjen tuottamista.

Oikeudenmukaisen ja kestäväen luontopohjaisuuden ja maaseudun paikallisyhteisöjen näkökulman edistäminen maa- ja metsätalouspoliittisissa kysymyksissä vaikuttavat myönteisesti sekä maaseudun ihmisten, että ympäristöjen hyvinvointiin. Maankäyttöön ja kaavoitukseen sekä lupakäytäntöihin liittyvällä toimenpiteellä edistetään hyvien elinympäristöjen syntymistä tai säilymistä. Niiden kautta luodaan edellytyksiä kylien ja muiden maaseutualueiden kehittämiseksi ja elinvoiman vahvistamiselle, ihmisten asumispreferenssien huomioonottamiselle sekä ympäristön arvojen vaalimiselle, mitkä vaikuttavat myönteisesti elinoloihin ja viihtyvyyteen sekä kulttuuriperinnön säilymiseen. Ympäristöoikeudenmukaisuuden ja luonnonvarojen kestäväen käytön sekä kaivoslain valmistelun esiin nostaminen kiinnittävät huomion ympäristöön liittyviin negatiivisiin maaperä-, vesistö-, ilmasto- ja monimuotoisuusvaikutuksiin maaseutuyhteisöjen näkökulman lisäksi myös yleisemmällä tasolla. Monipuolisen neuvonnan vahvistaminen, tiedon tuottaminen mahdollisuuksista lisätä luonnosta saatavien raaka-aineiden paikallista jatkojalostusta ja reilun luontopohjaisuuteen pohjautuvan yrittäjyyden mahdollisuuksien tukeminen edistävät ihmisten toimeentulo- ja yrittäjyysmahdollisuuksia maaseudulla ja vaikuttavat siten myönteisesti ihmisten elinoloihin. Luonto- ja eläinavusteisten menetelmien käytön edistäminen vaikuttavat ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen myönteisesti.

2. Maaseudun toimijat osana kestävän siirtymän ratkaisua

Luvussa käsitellään maaseudun toimijoita osana kestävän siirtymän ratkaisua. Tähän sisältyvät kestävän ruokajärjestelmän rakentaminen, hajautetun bioenergiatuotannon edistäminen, kestävän matkailun kehittäminen sekä kansallisen huoltovarmuuden vahvistaminen.

Maaseutunäkökulman tuominen kestävän kehityksen ja ilmastopolitiikan toteutukseen ja seurantaan vaikuttaa myönteisesti kestävän kehityksen ja ilmastotoimenpiteiden tunnettuuteen ja toteuttamismahdollisuuksiin maaseudulla. Resurssitehokkaammalla luonnonvarojen käytöllä ja biotalousmallien ja kiertotalousmallien lisäämisellä voidaan vähentää neitseellisten raaka-aineiden tarvetta ja käyttöä. Kestävän kehityksen seurantaan tuottavat indikaattorit mahdollistavat paremmin seurannan maaseutualueiden näkökulmasta ja lisäävät tietoisuutta maaseutualueiden tilanteesta. Muun muassa kiertotalouteen, energia- ja resurssitehokkuuteen ja muuhun ympäristönsuojeluun liittyvien investointien vauhdittaminen maaseudulla toimivissa yrityksissä vähentää yritystoiminnasta aiheutuvia kielteisiä ympäristövaikutuksia. Hajautettuun, uusiutuviin energialähteisiin perustuvaan energiantuotannon kehittämiseen ja paikallisiin ja kiinteistökohtaisiin kokeiluihin tähtäävä toimenpide on lähtökohtaisesti ympäristölle myönteinen verrattuna fossiilisten energialähteiden käyttöön. Energian käytöstä aiheutuvat päästöt ovat puhtaampia ja energiaräka-aineen käyttö on mahdollista toteuttaa kestävästi, mutta toisaalta esimerkiksi puun poltosta syntyy ilmanlaatua heikentäviä pienhiukkasia, mikä voi vaikuttaa kielteisesti ihmisten terveyteen ja edistää ilmastonmuutosta. Ympäristön kannalta ratkaisevaa on, että uusiutuvien energialähteiden hyödyntäminen tehdään kestävästi ja luonnon kantokyky ja luonnon monimuotoisuus huomioon ottaen. Hajautettu energiantuotanto voi vähentää kuljetustarpeita ja kuljetuksista syntyviä päästöjä. Liikennebiokaasun tuotanto- ja jakeluverkoston kehittäminen mahdollistaa aiempaa vähäpäästöisemmän liikenteen tavanomaisiin polttoaineisiin verraten. Kestävän matkailun periaatteisiin sitoutumiseen kannustaminen edistää matkailun synnyttämien ympäristövaikutusten pienenemistä ja lisää näin ihmisten ja ympäristöjen hyvinvointia.

3. Kilpailukyvyyn ja elinvoiman vahvistaminen maaseudulla

Luvun käsiteltäviä asioita ovat elinvoiman ja kilpailukyvyyn edistäminen toimivilla yhteyksillä sisältäen liikennejärjestelmän kehittämisen ja tietoliikenneyhteydet, työn murrokseen vastaaminen osaamisen ja toimintatapojen kehittämisellä sekä edellytysten luominen paikkariippumattomaan työhön. Lisäksi luvussa käsitellään lisäarvon luomista paikallisesti

ja alueellisesti, kestävyyden ja aluetalouden vahvistamista julkisilla hankinnoilla sekä älykäästä sopeutumista supistuvien alueiden strategiana.

Maaseudun olosuhteiden ja tarpeiden huomioiminen valtakunnallisen liikennejärjestelmäsuunnitelman toteuttamisessa vaikuttaa myönteisesti ihmisten elinoloihin. Teiden hoito ja kunnostus vaikuttavat myönteisesti liikenneturvallisuuteen ja matka-aikoihin ja siten myös ihmisten elinoloihin ja terveyteen. Tietoliikenneinfrastruktuurin parantamiseen tähtäävät toimenpiteet lisäävät alueellista tasa-arvoa ja mahdollistavat liikenteen päästöjen vähentymisen, kun asioita voi hoitaa yhä enemmän sähköisesti verkossa.

Koulutuksen saatavuuden parantamiseen liittyvä toimenpide lisää alueellista tasa-arvoa ja mahdollistaa inhimillisen pääoman kasvun. Oppilaitosten ja yritysten välisen yhteistyön edistäminen sekä osaamistarpeiden ja jatkuvan oppimisen mahdollisuuksien lisääminen laajentavat ihmisten toimeentulo- ja yrittäjyysmahdollisuuksia maaseudulla ja vaikuttavat siten myönteisesti ihmisten elinoloihin, hyvinvointiin ja mahdollisuuksiin. Sama vaikutus syntyy paikkariippumattoman työn lisäämisen edistämistä koskevilla toimenpiteillä, jotka lisäävät joustavuutta työelämään ja mahdollistavat työmatkaliikenteestä aiheutuvien ruuhkien ja päästöjen vähentymisen. Maaseudulla sijaitseviin yrityksiin kohdentuvat toimenpiteet edistävät toimeentulomahdollisuuksia alueella, ja ne vaikuttavat näin ihmisten hyvinvointiin ja elinoloihin. Julkisiin hankintoihin kohdistuvat toimenpiteet edistävät maaseudun yritysten mahdollisuuksia, mikä vaikuttaa myönteisesti paikalliseen työllisyyteen ja aluetalouteen, ja tätä kautta ihmisten hyvinvointiin.

4. Palvelujen ja infrastruktuurin varmistaminen maaseudulla

Luvussa käsitellään palvelujen turvaamista uusilla toimintamalleilla ja yhteistyöllä ja maaseudun kansalaisyhteiskunnan vahvistamista hyvinvointitoimijana. Lukuun sisältyviä asioita ovat monipalvelukeskusten kehittäminen, sote-palvelujen saatavuus ja saavutettavuus, lasten opetuksen ja nuorten koulutuksen turvaaminen lähipalveluna, monipuolisen kulttuuri- ja vapaa-ajan toiminnan tukeminen, liikennepalvelujen kestävä kehittäminen, arjessa välttämättömän infrastruktuurin varmistaminen sekä arjen turvan toimintamallien ja verkostojen kehittäminen. Lisäksi lukuun sisältyvät maaseudun kolmannen sektorin vahvistaminen hyte-toimijana sekä yhteisöllisen palvelutuotannon ja yhteiskunnallisen yrittäjyyden edistäminen maaseudulla.

Maaseudun palvelujen kehittäminen uusilla toimintamalleilla ja eri toimijoiden ja sektoreiden välisellä yhteistyöllä vaikuttaa myönteisesti palvelujen kehittymiseen maaseudulla. Myös esitetyt toimenpiteet palveluverkon kokonaisvaltaisesta tarkastelusta ja

SGEI-palveluvalvoitemenettelyn käyttöönotosta välttämättömien palvelujen turvaamiseksi vaikuttavat toteutuessaan myönteisesti ihmisten elinoloihin, viihtyvyyteen ja arjen sujuvuuteen. Monipalvelukeskusten kehittäminen tukee maaseudun lähipalvelujen säilymistä ja palvelee niin vakituisia kuin osa-aikaisia maaseudun asukkaita. Monipalvelukeskusten kehittäminen edistää myös palveluinnovaatioiden syntymistä ja käyttöönottoa maaseuduilla. Maaseutuvaikutusten arvioinnin vieminen sote-uudistusta koskevaan lainsäädäntövalmisteluun ja maakunnallisiin sote-organisaatioihin tukee sote-uudistuksen tavoitteita hyvinvointi- ja terveyserojen kaventamiseen sekä yhdenvertaisten ja laadukkaiden palvelujen turvaamiseen kaikille asuinpaikasta riippumatta. Monituottajuuden (julkinen, yksityinen, järjestöt) edistäminen sote-palvelujen tuottamisessa täydentää maaseudun palveluverkostoa ja tukee palvelujen saavutettavuutta. Toimenpiteillä, joilla vauhditetaan ja käynnistetään erilaisia digitalisaatiota, rakennusten monikäyttöä ja mobiiliratkaisuja hyödyntäviä koulukokeiluja voidaan tukea lasten oikeuksia saada perusopetusta lähikouluperiaatteella. Kuntien, eri koulutusasteiden ja yritysten välistä yhteistyötä edistävät toimenpiteet kehittävät toisen asteen koulutusmahdollisuuksia maaseudulla. Kylien ja järjestöjen kulttuuritoimintaa sekä kulttuuri- ja vapaa-ajanpalvelujen saatavuutta edistävillä toimenpiteillä tuetaan ihmisten hyvinvointia ja osallisuutta. Maaseudun liikennepalvelujen kehittäminen yhteistyössä julkisten, yksityisten ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa tukee uusien ratkaisujen kehittymistä maaseudun liikkumispalveluissa. Toimenpiteet, joilla pyritään varmistamaan laajakaistainfrastruktuuri osana maaseudun perusinfraa lisää alueellista tasa-arvoa ja maaseudun asukkaiden mahdollisuuksia digitaalisten palvelujen käyttöön. Laajakaistainfra tukee myös mahdollisuuksia paikkariippumattomaan ja monipaikkaiseen työskentelyyn. Arjen turvaa koskevien toimintamallien ja verkostojen kehittämisellä vaikutetaan myönteisesti maaseudun turvallisuuspalvelujen ja näitä tukevien yhteistyöverkostojen kehittämiseen.

Maaseudun kolmannen sektorin vahvistamista ja kehittämistä tukevilla toimenpiteillä edistetään yhteisöllisyyteen perustuvaa huolenpitoa ja maaseudulla toimivien järjestöjen ja yhdistysten edellytyksiä tukea maaseudun asukkaiden hyvinvointia, sosiaalista osallisuutta sekä terveyttä ja toimintakykyä. Julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välistä kumppanuutta edistävillä toimenpiteillä (kumppanuuspöydät) tuetaan ennaltaehkäisevän ja hyvinvointia edistävän yhteistyön kehittymistä.

Yhteiskunnallisen yrittäjyyden ja yhteisöllisen palvelutuotannon edistämistä koskevilla toimenpiteillä vaikutetaan myönteisesti lähipalvelujen säilymiseen ja kehittämiseen maaseuduilla.

5. Osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen maaseudulla

Luvussa käsitellään yhteisöllisyyden ja kansalaistoiminnan vahvistamista, osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittämistä sekä maaseudun asukkaiden osallisuutta kestävyys siirtymässä.

Maaseudun yhteisöllisyyttä ja kansalaistoimintaa vahvistavilla toimenpiteillä on myönteisiä vaikutuksia niin ihmisten hyvinvointiin kuin alueiden elinvoimaan. Yhteisöllisen kansalaistoiminnan vahvistaminen lisää sosiaalista pääomaa, millä on myönteisiä vaikutuksia ihmisten elinoloihin, elämänlaatuun ja arjen turvaan. Edistämällä kylätoimintaa ja yhteisölähtöistä paikallista kehittämistä aktivoidaan inhimillisiä, sosiaalisia ja taloudellisia resursseja paikalliseen kehittämiseen.

Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittämiseen liittyvät toimenpiteet vaikuttavat myönteisesti maaseudun asukkaiden ja yhteisöjen mahdollisuuksiin vaikuttaa omaa elinympäristöä, palveluja ja yhteiskuntaa koskevaan päätöksentekoon. Osallisuutta ja demokratiaa tukevat ja kehittävät toimenpiteet edistävät tasa-arvoa, vähentävät eriarvoisuutta sekä tukevat yhteiskunnan eheyttä ja valtion legitimitettä.

Maaseudun asukkaiden osallisuutta kestävyys siirtymässä vahvistavat toimenpiteet edistävät kestävä kehityksen tavoitteita, erityisesti sosiaalista kestävyttä. Eri toimijoiden ja alueiden välistä dialogia edistämällä edistetään maaseutunäkökulman huomioimista kestävyys siirtymässä. Tuottamalla ja levittämällä tietoa kestävästä valinnoista ja mahdollisuuksista maaseudun arjessa vaikutetaan myönteisesti kestävä hyvinvoinnin ja talouden kehittämiseen.

Liite 2. Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman 2021–2027 sukupuolivaikutusten arviointi (SUVA)

Sukupuolten tasa-arvo on naisten ja miesten yhtäläisiä oikeuksia ja mahdollisuuksia sekä vallan ja resurssien tasapuolista jakautumista. Tasa-arvon edistämiseen velvoittaa Suomessa laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, eli tasa-arvolaki (609/1986). Sen tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa parantaen erityisesti naisten asemaa työelämässä. Laki velvoittaa viranomaisia kaikessa toiminnassaan edistämään sukupuolten välistä tasa-arvoa – tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Erityisesti viranomaisten tulee muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät tasa-arvon toteutumista 4 § 2 mom.

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen on strategia, jonka avulla edistetään sukupuolinäkökulman tunnistamista ja sukupuolten välistä tasa-arvoa. Sukupuolivaikutusten arvioinnilla (jäljempänä suvaus) selvitetään ennakoivasti eri toimenpiteiden vaikutuksia naisten ja miesten välisen tasa-arvon edistämiseen. Tavoitteena on edistää tasa-arvoa ja ehkäistä kielteisiä ei-toivottuja vaikutuksia. Toimenpiteet tai esitykset voivat kohdistua naisiin ja miehiin eri tavoin, ja näennäisesti neutraalit toimenpiteet voivat vahvistaa eriarvoisuutta. Toimenpiteiden tai esitysten sukupuolivaikutukset ovat yleensä välillisiä. Niiden esiin nostaminen edellyttää analyysia sekä tulkintaa ohjaavan viitekehyksen rakentamista ja soveltamista. On tärkeää tunnistaa sukupuolten merkitys läpi koko organisaation toiminnan.

Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman 2021–2027 tavoitteet liittyvät kolmeen strategiaan kiintopisteeseen (keskinäisriippuvuus, ympäristöoikeudenmukaisuus ja uusi tietotalous) sekä viiteen teemakokonaisuuteen, joihin liittyvien tavoitteiden ja toimenpiteiden sukupuolivaikutuksia on arvioitu:

- Luonnonvarojen kestävästä käytöstä lisäarvoa maaseudulle
- Maaseudun toimijat osana kestävästä siirtymästä ratkaisua
- Kilpailukykyyn ja elinvoiman vahvistaminen maaseudulla
- Palvelujen ja infrastruktuurin varmistaminen maaseudulla
- Osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen maaseudulla

Kokonaisohjelman tavoitteilla ja toimenpiteillä on suoria tai välillisiä vaikutuksia ihmisten elämään ja arkeen ja siten niillä on myös sukupuolivaikutuksia. Ohjelma ja sen toimenpiteet on kuitenkin muotoiltu sukupuolineutraaleiksi. Miehiin ja naisiin mahdollisesti eri

tavoin kohdistuvia vaikutuksia ei näin ollen ole erikseen nostettu ohjelmassa esiin. Ohjelman toteuttamisessa ja toteutumisen seurannassa tulee kuitenkin kiinnittää erityistä huomiota siihen, miten toimenpiteet vaikuttavat sukupuolten tasa-arvoon.

1. Luonnonvarojen kestävästä käytöstä lisäarvoa maaseudulle

Ympäristöoikeudenmukaisuuden näkökulman edistäminen maa- ja metsätalouspoliittisissa kysymyksissä vaikuttaa myönteisesti sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Suomalaisten metsäsuhteen vahvistaminen sekä metsien ja maaseudun luonnonympäristöjen monipuolinen käyttö tukee monimuotoisen elinkeinotoiminnan ja uusien toimeentulomahdollisuuksien kehittymistä maaseudulla. Toimenpiteet, joilla edistetään reiluun luontopohjaisuuteen liittyvien elinkeinojen kehittymisestä (esim. luontoharrastuksiin pohjautuva liiketoiminta ja Green care -palvelut) tukevat ja edistävät naisten mahdollisuuksia asua ja muuttaa maaseudulle. Luonnonvarojen kestävä käyttö ja siihen liittyvä lisäarvon luominen paikallisesti edistävät naisten mahdollisuuksia kouluttautua sekä työllistyä maaseudulla.

Edelleen on tarvetta edistää naisten kouluttautumista ja työllistymistä miesvaltaisiin ammatteihin maa- ja metsätalouden sisällä. Tällä hetkellä metsänomistajista 25 prosenttia on naisia (Luke 2020). Maa- ja puutarhatalouden viljelijöistä alle 15 prosenttia on naisia ja palkatuista työntekijöistä (pois lukien perheenjäsenet) noin 30 prosenttia on naisia (Luke 2016). Maa- ja metsätalouteen liittyvien toimenpiteiden toteuttamisessa on entistä vahvemmin huomioitava myös naisnäkökulma.

2. Maaseudun toimijat osana kestäväsiirtymän ratkaisua

Maaseutunäkökulman tuominen kestäväsiirtymän kehityksen ja ilmastopolitiikan toteutukseen ja seurantaan on tärkeää. Maaseutunäkökulman huomioiminen kestäväsiirtymän kehityksen politiikassa tukee siirtymän sosiaalista kestävyyttä. Esitetyt toimenpiteet myös auttavat maaseututoimijoita suuntaamaan ja kehittämään toimintaansa kestävästi. Nuorten naisten keskuudessa kiinnostus kestävyyskysymyksiin on poikkeuksellisen korkealla, ja heidän osallisuuttansa ja toimijuutta kestävyysmuutoksessa tulee maaseutualueilla tukea. Maaseutu tarvitsee aktiivisia ja idearikkaita toimijoita, jotka haluavat toimia kestävyysmuutoksen kärjessä. Kestävyysmuutos avaa maaseudun naisille uudella tavalla areenoita aktiiviseen toimijuuteen. Toimenpiteet, joilla edistetään kestäväsiirtymää ruokajärjestelmää, hajautettua bioenergiantuotantoa ja kestäväsiirtymää matkailua vaikuttavat myönteisesti niin naisten kuin miesten yrittäjyys- ja työllistymismahdollisuuksiin maaseudun paikallisyhteisöissä.

Ympäristöoikeudenmukaisuuden toteuttaminen vaatii maaseudun eri toimijoiden tunnistamista ja heidän tarpeidensa aitoa huomioonottamista. On huomioitava, että eri toimintoihin liittyvät riskit ja mahdollisuudet voivat näyttytyä erilaisina eri sukupuolille ja sukupolville (lapset, aikuiset, ikääntyneet).

3. Kilpailukyvyn ja elinvoiman vahvistaminen maaseudulla

Kaupungistuminen ja eriytyvät koulutusalat ja työmahdollisuudet liikuttavat naisia ja miehiä eri tavoin. Nuoret, ja erityisesti nuoret naiset, muuttavat harvaan asutuilta alueilta koulutuksen ja työn perässä kaupunkeihin. Yhteiskunnan rakenteilla on merkittävä rooli työmarkkinoiden ja -mahdollisuuksien sukupuolijakojen rakentamisessa ja uusiintumisessa. Koulutuksen sukupuolijakoja on purettava ja koulutuksen alueellinen saavutettavuus turvattava. Sosiaalisesti kestäviä koulutus- ja työympäristöjä on tarjottava sukupuoleen katso-matta alueellisesti kattavasti. Toimenpiteillä, joilla turvataan ammatillisen ja korkeakouluopetuksen saatavuutta harvaan asutuilla alueilla, vaikutetaan myönteisesti niin naisten kuin miesten koulutusmahdollisuuksiin maaseudulla.

Tyypillisiä maaseudun naisia työllistäviä toimialoja ovat tällä hetkellä julkiset ja yksityiset palvelut, joista erityisesti julkisten palvelujen merkitys on suuri. Toimenpiteet, joilla edistetään julkisen hallinnon paikkariippumattoman työn lisääntymistä sekä sote-palvelujen alueellisesti tasapainoista tuottamista vaikutetaan myönteisesti erityisesti maaseudun naisten työllistymismahdollisuuksiin.

Uuteen tietotalouteen, kuten luonnonvarojen ja teknologian hyödyntämiseen, pohjautuvat työn ja yrittäjyyden muodot tarjoavat aiempaa enemmän mahdollisuuksia sekä naisille että miehille. Matkailuun kytkeytyvä työ on esimerkki uudesta työstä, jossa tarjoutuu mahdollisuus omannäköiseen yrittäjyyteen. Matkailu tarjoaa välillisesti ja välittömästi työpaikkoja molemmille sukupuolille, ja siinä korostuvat muun muassa vieraanvaraisuuden ja huolehtimisen taidot, joita on perinteisesti pidetty naisellisina kykyinä (Veijola ym. 2013). Naisyrittäjyys yleistyy, kun maaseudun puhdas luonto, hiljaisuus, lähiruoka, käsityöt ja erilaiset maaseudun perinteisiin ja paikalliseen kulttuuriin pohjautuvat palvelut kiinnostavat entistä enemmän niin kotimaisia kuin ulkomaisia kuluttajia kaupungeissa. Maaseudun uudessa tietointensiivisessä taloudessa on kyse arvon tuottamisesta, ei vain palveluiden tarjoamisesta, mikä edistää myös sukupuolten välistä talouden tasa-arvoa. Maaseudun uutta tietointensiivistä taloutta edistävillä toimenpiteillä edistetään myös naisyrittäjyyden kasvavia aloja, kuten koira-ala, hevosala, käsityöala, ruoanjalostus ja puutarha-ala.

Naisyrittäjyyden näkökulmasta on tärkeää tunnistaa ja tunnustaa myös uudenlaista ja pienimuotoista toimintaa. Uusien liikeideoiden syntymiselle on annettava tilaa ja innovatiivisuuden käsitettä on lavennettava. Naisyrittäjyyden edistäminen maaseudulla edellyttää

myös hallitsevien ja marginaaliin jättävien valtasuhteiden näkemistä ja purkamista. Maaseudun naisyrittäjien kokemaa vähättelyä, sivuun jättämistä ja lokerointia on purettava rahoituspuolella. On annettava tilaa myös toiminnalle ja tavoitteille, joissa yrittäjyys perustuu pienimuotoisuuteen ja rohkeaan luovuuteen. Myös vähän tunnettuja maaseudun yrittäjäaloja, kuten esim. koiraharrastukseen perustuva yrittäjyys, tulee nostaa esiin maaseudun kehittämisen diskursseissa. Maaseutu ympäristöt tarjoavat mahdollisuuksia myös työn ja harrastusten yhdistämiseen, ja myös harrastusten ympärille rakentuvaan yrittäjyyteen.

4. Palvelujen ja infrastruktuurin varmistaminen maaseudulla

Toimivat palvelut ja infrastruktuuri tukevat sosiaalista kestävyyttä ja sujuvaa arkea maaseudulla. Saavutettavat varhaiskasvatuspalvelut, toimivat koulukuljetukset sekä vanhusten hoivapalvelut mahdollistavat osaltaan maaseudun naisten aktiivisen osallistumisen työelämään. Toimenpiteet, joilla turvataan ja kehitetään maaseudun palveluverkkoa vaikuttavat myönteisesti siihen, etteivät odotukset hoivan tuottamisesta maaseudulla sukupuolitu, ja että maaseutu säilyy vetovoimaisena elinympäristönä naisille.

Maaseudun palvelujen kehittäminen vaikuttaa myönteisesti eri sukupuolten ja sukupolvien mahdollisuuksiin asua ja työskennellä maaseudulla. Maaseudun palvelujen kehittyminen tukee erityisesti naisten työllistymismahdollisuuksia maaseudulla. Esitetyt toimenpiteet monipaikkaisuuden huomioimisesta palvelurakenteiden suunnittelussa tukee myös osaltaan maaseudun palvelualueiden kehittämistä, kuten myös usein naisvaltaisten järjestöjen huomioiminen sote-palvelujen tuottajina.

Toimiva infra, erityisesti tiestö ja tietoliikenneyhteydet, ovat niin miesten kuin naisten työssäkäynnin ja lisääntyvän monipaikkaisen työn edellytys. Maaseudun palveluja, infraa ja turvallisuusverkostoja kehittäväillä toimenpiteillä vaikutetaan myönteisesti maaseudun elinympäristöjen kehittämiseen ja maaseudun vakituisten ja osa-aikaisten asukkaiden sujuvaan ja turvalliseen arkeen.

5. Osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen maaseudulla

Sosiaalisesti kestävä yhteiskunnan perusta on osallisuus ja toimiva demokratia. Toimenpiteet, joilla vahvistetaan maaseudun yhteisöllisyyttä ja kansalaistoimintaa, maaseudun asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia kunnalliseen ja yhteiskunnalliseen päätöksentekoon sekä maaseudun asukkaiden osallisuutta kestävyys siirtymässä edistetään tasa-arvoa niin yhteiskunnassa kuin sukupuolten välillä. Kylätoiminnalla ja

yhteisölähtöisellä paikallisella kehittämisellä (Leader-toiminta) voidaan edistää niin miesten ja naisten kuin eri sukupolvien osallisuutta ja paikallisen sosiaalisen pääoman kehittymistä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttaman kyselyn mukaan osallistuminen kansalaistoimintaan on kuitenkin yhteydessä sukupuoleen ja koulutustasoon siten, että sekä korkeammin koulutetut että naiset ovat aktiivisemmin mukana maaseudun kansalaistoiminnassa. Naiset osallistuvat maaseudulla ja kaupunkien kehysalueilla aktiivisemmin kansalaistoimintaan kuin miehet. Erot ovat selvimmät harvaan asutulla maaseudulla, jolla matalasti koulutetuista miehistä alle 15 prosenttia ja vastaavasti korkeasti koulutetuista naisista lähes 40 prosenttia osallistuu kansalaistoimintaan. Vaikka harvaan asutulla maaseudulla ja ydinmaaseudulla miehiä on suhteellisesti enemmän kuin naisia (jakso 3.1), on kansalaistoiminta näillä alueilla naisvoittoista.

Maaseudulla asuvat naiset ovat miehiä aktiivisemmin mukana yhdistys-, järjestö-, seura- ja muussa ruohonjuuritason kansalaistoiminnassa. Etenkin koulutettujen naisten keskuudessa osallistuminen kansalaistoimintaan on yleistä. Naiset ovat näkyvillä paikoilla kylätoiminnassa ja Leader-toimintaryhmissä, sillä 75 prosenttia kyläasiamiehistä ja 70 prosenttia Leader-ryhmien toiminnanjohtajista on naisia. Naisten osuus toimintaryhmien hallitusten puheenjohtajista on aiemmin ollut vähäinen, mutta se on noussut 33 prosenttiin. Toimenpiteet, joilla pyritään edistämään yhteisöllisyyttä ja kansalaistoimintaa maaseudulla on tärkeä suunnata niin, että ne tukevat kansalaistoiminnan kehittymistä tasapainoisesti sukupuoleen ja koulutustasoon nähden.

Kunnissa naiset ovat puolestaan miehiä harvemmin vastuullisissa tehtävissä. Kuntien ratkaisevat luottamustehtävät ovat pääasiassa miesten käsissä; enemmistö valtuustojen, hallitusten ja lautakuntien puheenjohtajista on miehiä. Valtuustojen puheenjohtajista 28 prosenttia ja ensimmäisistä varapuheenjohtajista 23 prosenttia on naisia. Hallitusten puheenjohtajista puolestaan 26 prosenttia ja ensimmäisistä varapuheenjohtajista 36 prosenttia on naisia. Lautakuntien puheenjohtajista naisia on 30 prosenttia. Osallisuutta ja demokratiaa tukevia toimenpiteitä on tärkeä suunnata niin, että ne tukevat sukupuolten välistä tasa-arvoa myös paikallisessa päätöksenteossa.

Monenlainen harrastaminen, järjestötyö, kylätoiminta, vapaaehtoistyö, talkoot ja muu osallistuminen voivat vahvistaa eri ihmisryhmien osallisuutta ja hyvinvointia sekä avata väyliä vaikuttamiseen. Jos vaatimukset työelämässä ovat suuria, vapaa-aikaa on vähän ja kansalaistoimintaan sisältyy paljon vastuuta ja velvollisuuksia, karsii tämä vapaaehtoisten osallistujien määrää. Yhteisöllisyyttä ja kansalaisten hyvinvointia edistävä talkootyö samoin kuin luottamustehtävät järjestöissä ja yhdistyksissä saattavat pienillä paikkakunnilla kasautua samoilta aktiivisille henkilöille. Jotta ruohonjuuritason kansalaistoimintaan riittää tekeviä käsiä myös tulevaisuudessa, etenkin jos nuorten naisten poismuutto jatkuu, on siihen onnistuttava saamaan mukaan eri ryhmien edustajia, miehiä ja naisia, nuoria ja ikäihmisiä, pysyviä ja osa-aikaisia asukkaita sekä eri tavoin koulutettua ja erilaisia taustoja edustavaa väkeä.

Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021

- 1 Saimaannorppa ja kalastus -työryhmän raportti**
- 2 Metsätalouden kannustejärjestelmä 2021 -luvulla työryhmän muistio**
- 3 Maaseutupolitiikan neuvoston arviointi 2016-2020**
- 4 Maa- ja metsätalousministeriön kirjanpitoyksikön tilinpäätös vuodelta 2020**
- 5 Utvärdering av Landsbygdspolitiska rådet 2016-2020**
- 7 Kansallisen vesihuoltouudistuksen ohjelma**
- 8 Lähiruokaa - totta kai! Lähiruokaohjelma ja lähiruokasektorin kehittämisen tavoitteet vuoteen 2025**
- 9 Naturligtvis närmat! Närmatsprogrammet och målen för utveckling av närmatssektorn till 2025**
- 10 Local food - but of course! The Local Food Programme and local food sector development objectives for 2025**
- 11 Trygga vattentjänster av hög kvalitet för alla**
- 12 Ajassa uudistuva maaseutu - Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2021-2027**

Maa- ja metsätalousministeriö

Hallituskatu 3 A, Helsinki
PL 30, 00023 Valtioneuvosto
mmm.fi

ISBN: 978-952-366-382-4 PDF

ISBN: 978-952-366-378-7 nid.

ISSN: 1797-397X PDF

ISSN: 1238-2531 nid.